

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

На правах рукопису

ЦЬВОК МАР'ЯНА СТЕПАНІВНА

УДК 349.951:347.77]:061.2(477)

**ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
НЕДЕРЖАВНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник:

Остапенко Олексій Іванович,

доктор юридичних наук, професор

Львів – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 НЕДЕРЖАВНІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ОСНОВА ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	11
1.1 Історико-правовий аналіз діяльності недержавних організацій та їх інформаційного забезпечення в Україні	11
1.2 Адміністративно-правовий статус недержавних громадських організацій в Україні та його характеристика	36
1.3 Класифікація і види недержавних громадських організацій в Україні	55
1.4 Правові засади і форми діяльності недержавних громадських організацій	68
1.5 Міжнародна діяльність недержавних громадських організацій. Порівняння та практика використання позитивного досвіду	84
Висновки до розділу 1	101
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ	104
2.1 Організаційне забезпечення інформаційної діяльності недержавних громадських організацій в Україні	104
2.2 Правові основи і гарантії інформаційного забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні	124
2.3 Відповідальність за порушення законодавства України про інформацію недержавними громадськими організаціями	156
Висновки до розділу 2	179

ВИСНОВКИ	184
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	188
ДОДАТКИ	217

ВСТУП

Актуальність теми. В Україні Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 схвалено Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», якою, серед інших важливих умов становлення та розвитку України, визначено чотири вектори. 3-поміж них є вектор гордості, який сприятиме руху уперед в частині реалізації розвитку інформаційного суспільства.

Стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р визначено мету, базові принципи, стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи і механізм реалізації цієї Стратегії з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей розвитку України в перспективі до 2020 року. Шляхом прийняття ряду нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства, основою якого є недержавні громадські організації, сьогодні сформовано основні правові засади побудови інформаційного суспільства.

В Україні діяльність недержавних громадських організацій ґрунтується на законодавстві, яке складається із Закону України від 22 березня 2012 р. «Про громадські об'єднання», а також інших законів (Закон України від 5 липня 2012 р. «Про благодійну діяльність та благодійні організації», Закон України від 15 вересня 1999 р. «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», Закон України від 22 червня 2012 р. «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» тощо) та нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері.

Беручи за основу ст. 34 Конституції України, слід вважати, що інформаційна діяльність недержавних громадських організацій повинна здійснюватися із дотриманням громадянами права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб. Обмеження прав

людини у сфері інформації передбачено п. 3 ст. 34 Конституції України. Реалізація передбаченого Конституцією України права громадян в частині створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації недержавними громадськими організаціями побудована на основі Закону України від 2 жовтня 1992 р. «Про інформацію» та інших нормативно-правових актів, перелік яких є достатньо чисельним, що ускладнює розгляд питань, які виникають в процесі здійснення інформаційної діяльності недержавними громадськими організаціями.

Результати проведених автором емпіричних досліджень (опитано 349 осіб) щодо інформаційно-правового забезпечення діяльності недержавних громадських організацій свідчать про ряд прогалин у регулюванні вказаних відносин. Однією з проблем є відсутність фінансової підтримки з боку органів державної влади та місцевого самоврядування (30,3 %); недостатньою є також інформація щодо діяльності недержавних громадських організацій (23,2 %); низький рівень громадської активності населення (29,5 %); мають місце прогалини та недосконале законодавче середовище, в межах якого діють недержавні громадські організації (16,9 %).

Чинним законодавством України дотепер не передбачено окремого законодавчого акту, в якому було б визначено положення щодо інформаційної діяльності недержавних громадських організацій.

Така ситуація уповільнює процес адаптації окремих європейських норм та правил щодо інформаційно-правового забезпечення діяльності недержавних громадських організацій, створює правові колізії в їх діяльності.

В Україні проблемами діяльності недержавних громадських організацій, в тому числі й інформаційної, займалися М. Віхляєв, І. Грицай, М. Гуляєва, Л. Кобилянська, Т. Коломoeць, В. Кравчук, М. Лациба, Н. Нижник, В. Олуйко, К. Становський, Л. Усаченко та ін.

Зокрема інформаційне законодавство України є темою досліджень І. Арістової, В. Белевцевої, С. Грищака, В. Залізняка, Р. Калюжного, В. Ліпкана,

О. Манжя, А. Марущака, О. Марценюка, Ю. Назара, В. Настюка, О. Остапенка, С. Петрова, А. Суббота, В. Цимбалюка, К. Череповського та ін.

Питання, пов'язані з діяльністю недержавних громадських організацій в зарубіжних країнах висвітлювали у своїх працях С. Буко, Т. Гордеева, Н. Заверико, М. Кляйнберг, В. Малєєв, О. Павлюченко, Дж. Райт, П. Стратан, А. Ткачук, Т. Циганкова, М. Ялавін та ін.

Водночас, діяльність недержавних громадських організацій в інформаційній сфері розглядається лише фрагментарно, без всебічного аналізу цього правового феномена. Сьогодні немає комплексних досліджень інформаційно-правового забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні. Це та інші чинники зумовило актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в межах науково-дослідної роботи Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»: «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні» (державний реєстраційний № 0112U001217) та наукового напрямку кафедри адміністративного та інформаційного права: «Адміністративно-правове забезпечення захисту прав людини і громадянина в умовах інформаційного суспільства».

Мета і завдання дослідження. *Мета роботи* – всебічно на науковому рівні опрацювати, узагальнити та висвітлити теоретичні і практичні аспекти інформаційно-правового забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні. Для досягнення зазначеної мети потрібно було вирішити такі *завдання*:

- здійснити аналіз історико-правового розвитку діяльності недержавних громадських організацій та їх інформаційного забезпечення в Україні;
- обґрунтувати правові засади і форми діяльності недержавних громадських організацій в Україні;
- розкрити сутність адміністративно-правового статусу недержавних громадських організацій в Україні;

- класифікувати недержавні громадські організації в Україні та виокремити їх види;
- охарактеризувати організаційно-правове забезпечення інформаційної діяльності недержавних громадських організацій в Україні;
- висвітлити існуючі правові основи і гарантії інформаційного забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні;
- проаналізувати міжнародний досвід щодо діяльності недержавних громадських організацій та практику його використання в Україні;
- запропонувати шляхи вдосконалення окремих нормативно-правових актів, що передбачають відповідальність за порушення законодавства України про інформацію недержавними громадськими організаціями.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері інформаційно-правового забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні.

Предметом дослідження є інформаційно-правове забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ, пов'язаних з інформаційно-правовим забезпеченням діяльності недержавних громадських організацій в Україні. Так, за допомогою історико-правового методу визначено обставини виникнення та розвиток інформаційно-правового забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні (підрозділ 1.1), застосування логіко-семантичного методу сприяло поглибленому вивченню змісту поняття «недержавні громадські організації», «інформаційно-правове забезпечення» (підрозділ 1.2); порівняльно-правовий метод дозволив виявити властивості інформаційно-правового забезпечення діяльності недержавних громадських організацій у вітчизняному і зарубіжному законодавстві (підрозділи 1.4, 1.5, 2.1); використання групування дозволило удосконалити існуючу класифікацію недержавних громадських організацій (підрозділ 1.3); формально-юридичний метод став основою для аналізу змісту нормативно-правових актів,

що регламентують інформаційну діяльність недержавних громадських організацій в Україні (підрозділ 2.2) та норми чинного законодавства України в частині притягнення до відповідальності недержавних громадських організацій за порушення законодавства про інформацію (підрозділ 2.3).

Нормативно-правовою основою дослідження інформаційно-правового забезпечення діяльності недержавних громадських організацій стали положення Конституції України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших нормативно-правових актів України, а також законодавство країн СНД та Європейського Союзу.

Емпірична база дослідження – це узагальнення практики застосування чинного законодавства України, історичні матеріали та публікації в періодичних виданнях, дані проведеного анкетного опитування 349 осіб, а також статистичні матеріали про діяльність недержавних громадських організацій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у дисертаційній роботі вперше в науці адміністративного права здійснено всебічне дослідження проблеми та запропоновано оригінальні за змістом шляхи їх розв'язання в частині інформаційно-правового забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні.

Запропоновано нові та доповнено окремі наукові положення і пропозиції, що сприяли вирішенню визначених завдань дослідження, зокрема:

уперше:

– проаналізовано історико-правовий розвиток діяльності недержавних громадських організацій та їх інформаційного забезпечення в Україні;

– розкрито сутність адміністративно-правового статусу недержавних громадських організацій в Україні;

– обґрунтовано правові засади і форми діяльності недержавних громадських організацій в Україні;

– охарактеризовано організаційно-правове забезпечення інформаційної діяльності недержавних громадських організацій в Україні;

удосконалено:

– наявну класифікацію та види недержавних громадських організацій в Україні;

– існуючі правові основи і гарантії інформаційного забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні;

набули подальшого розвитку:

– рекомендації про імплементацію міжнародного досвіду щодо діяльності недержавних громадських організацій в Україні;

– наукові висновки про доцільність вдосконалення нормативно-правових актів, що передбачають відповідальність за порушення законодавства України про інформацію недержавними громадськими організаціями.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що зроблені висновки та рекомендації можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – як основа для подальшого наукового аналізу та дослідження проблем, пов'язаних з інформаційно-правовим забезпеченням діяльності недержавних громадських організацій (*Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальному процесі Міжрегіональної академії управління персоналом від 17 квітня 2015 р.*);

– *правотворчості* – при формуванні та реалізації законодавцем державної політики щодо застосування інформаційно-правового забезпечення в діяльності недержавних громадських організацій;

– *правозастосовній діяльності* – для поліпшення практичної взаємодії органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо інформаційно-правового забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні;

– *навчальному процесі* – при проведенні занять з навчальних дисциплін «Адміністративне право України», «Адміністративна відповідальність», «Інформаційне право» (*Довідка про використання у навчальному процесі Національного університету «Львівська політехніка» результатів досліджень від 10 лютого 2015 р. № 67-01-140*).

Особистий внесок здобувача. Усі сформульовані в дисертаційній роботі положення та висновки обґрунтовано та охарактеризовано на основі особистих досліджень автора.

Апробація результатів дисертації. Дисертація була обговорена та схвалена на кафедрі адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка». Низку її положень було виголошено в доповідях на науково-практичних заходах, а саме: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання удосконалення системи законодавства в умовах сьогодення» (м. Хмельницький, 14 грудня 2012 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 12 червня 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Харків, 21–22 лютого 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Правовые реформы в постсоветских странах: достижения и проблемы» (Республіка Молдова, м. Кишинів, 28–29 березня 2014 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання юридичної науки – 2014» (м. Львів, 25 квітня 2014 р.), III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 21 травня 2014 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено в 13 публікаціях, з яких: п'ять статей у фахових наукових виданнях, одна стаття у закордонному виданні, одна стаття у виданні, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus та шість тез доповідей на науково-практичних заходах.

РОЗДІЛ 1

НЕДЕРЖАВНІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ОСНОВА ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

1.1 Історико-правовий аналіз діяльності недержавних організацій та їх інформаційного забезпечення в Україні

За роки незалежності Україна досягла помітного прогресу у створенні демократичних інституцій та зміцненні демократичних процедур. Міжнародна організація Freedom House, за рейтингом якої Україна з 2005 р. має оцінку «вільної» країни, у своєму звіті за 2009 р. відзначила, що Україна є «демократією, що динамічно розвивається, в регіоні, де цінують фундаментальні права і свободи людини». Організації громадянського суспільства відносяться саме до демократичних інституцій, які допомагають громадянам реалізувати свої права і свободи, та є дієвим інструментом створення ефективної системи державної влади та її легітимізації шляхом більш широкого залучення громадських організацій до вироблення і реалізації державної політики [1, с. 14].

Сьогодні громадянське суспільство – це сукупність сформованих на добровільних засадах громадських об'єднань (інституцій), які діють на засадах самоврядування і за посередництвом яких індивіди реалізують належні їм невід'ємні права і свободи [2, с. 470-471].

Також громадянське суспільство – це спільність вільних, рівноправних людей, кожній з яких держава забезпечує юридичні можливості бути власником, користуватися економічною свободою і надійним соціальним захистом, а також брати участь у політичному житті. Громадянське суспільство є етнонаціональним простором, в якому люди взаємно пов'язані і взаємодіють між собою як незалежні особистості, котрі володіють власністю, вільно розпоряджаються результатами своєї праці, є носіями політичних прав і свобод [3, с. 80].

Громадянське суспільство – це суспільство з розвиненими економічними,

політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії і права [4, с. 151].

В Україні концепція громадянського суспільства була прийнята тільки з ухваленням Декларації про державний суверенітет України (1990 р.) і проголошенням незалежності (1991 р.). Пізніше ця концепція знайшла відображення в Конституції України [4, с. 151].

За сучасними уявленнями громадянське суспільство є самостійною соціально організованою структурою для узгодження різноманітних інтересів людей. Воно не протиставляється державі, а взаємодіє з нею для досягнення загальних цілей [4, с. 151].

Перехід економіки України до ринкових відносин супроводжується утворенням цілісної системи суспільних інститутів, які становлять несучу конструкцію громадянського суспільства, під яким розуміється також сукупність громадських організацій та відносин, що дозволяють людині, або окремим групам, реалізувати інтереси, гарантовані їм Конституцією та законами України. Принаймні це означає, що найбільш стійким формальним показником конкретного стану громадянського суспільства є наявність або відсутність у ньому відповідних організаційних структур. Організації інформують, навчають і залучають громадян до вирішення проблем життєдіяльності [5, с. 7, 9].

Оскільки громадянське суспільство є сукупністю недержавних суспільних відносин у різних сферах життєдіяльності, то структура громадянського суспільства складається з різних видів суспільних відносин: політичних, економічних, місцевого самоврядування, релігійних, соціальних, інформаційних, сімейних [6, с. 7].

В структурі громадянського суспільства узагальнено некомерційний сектор та окреслено під поняттям «третій сектор». Під «третім сектором» в Україні розуміють:

– сукупність організацій, які не ставлять перед собою цілей збільшення особистого доходу громадян безпосередньо через участь у їхній роботі або через володіння ними [6, с. 9];

– сукупність об'єднань громадян, кожне з яких є добровільною, незалежною, неприбутковою, орієнтованою на суспільне благо організацією [7, с. 10].

Як зазначають М. Шевченко, В. Головенько та Ю. Галустян, відсутність у нормативно-правових документах України визначення самого терміна «третій сектор», науковці та практики часто його сутність співвідносять з такими словосполученнями як «громадські об'єднання», «недержавні», «неурядові», «некомерційні», або «неприбуткові» організації [7, с. 10].

Сьогодні існує досить широкий синонімічний ряд, яким позначають громадські організації в юридичній літературі. Це призводить до термінологічної плутанини та підміни понять, що, безумовно, ускладнює розуміння проблеми механізму реалізації об'єднання у громадські організації та правового регулювання цієї групи суспільних відносин. Зокрема, поряд з категорією «громадська організація», в юридичній літературі також широко вживаються такі родові поняття, як «третій сектор», «громадський рух», «організація громадянського суспільства», «інститут громадянського суспільства», «неурядовий сектор», «недержавна організація», «неурядова організація», «непідприємницька організація», «неприбуткова організація», «громадське об'єднання» тощо. Так, С. Пономарьов вважає, що синонімічне вживання цих понять є невиправданим та юридично некоректним. На його думку, воно можливе лише у визначеному контексті, що характеризує певний аспект механізму реалізації конституційного права на об'єднання у громадські організації [8, с. 7].

Л. Усаченко пропонує брати до уваги відсутність у нормативно-правових документах України визначення самого терміну «третій сектор». Науковці та практики часто його сутність співвідносять з такими словосполученнями «громадські об'єднання», «недержавні», «неурядові», «некомерційні», «неприбуткові» організації. До «третього сектору» Л. Усаченко відносить недержавні, некомерційні об'єднання громадян, які прагнуть допомогти собі і іншим, не ставлячи при цьому за мету отримати прибутки. У демократичному суспільстві «третій сектор» чітко відрізняється від двох інших секторів:

державного сектора (керівництво країни забезпечує громадян національною безпекою і соціальним благополуччям) та приватного сектора, який складається з підприємств і підприємців, основною метою яких є отримання прибутку [9, с. 34-35].

Л. Кобилянська та М. Гуляєва, характеризуючи спектр організацій «третього сектору», вживають різні терміни, які є характерними для права, що сформувалось нині в Україні, але поки що не віднайшли спільного для цих організацій терміну. На жаль, такого однозначного юридичного терміну, який би одночасно поширювався на всі такі організації, ні в міжнародних документах, ні в більшості національних правових системах немає. Тому, вживаючи терміни «недержавні організації», «неурядові організації», «неприбуткові організації», «організації громадянського суспільства», «організації третього сектору», ми повинні розуміти, що ці терміни все-таки не всеохоплюючі для всього спектру і, головне, не мають чіткого законодавчого закріплення [10, с. 27].

Водночас поняття «громадські організації», звичне для української наукової літератури і практики, майже відсутнє або лише іноді вживається в іноземній правовій літературі та нормативних актах. За кордоном найчастіше застосовують поняття «неурядові організації», а в Україні часто вживають терміни «недержавна», «непідприємницька» та «некомерційна» організації, до яких, незалежно від назви, відносять громадські об'єднання, створені на підставі установчих документів, благодійні фонди, некомерційні корпорації чи юридичні особи, що не є частиною державної структури і не працюють заради отримання прибутку [11, с. 7].

Назва «неурядові організації» (з англійської nongovernmental чи NGO's) підкреслює, що ці організації не належать до сфери бізнесу, не є спрямованими на створення матеріальних благ. Назва «третій сектор» підкреслює їх відмінність як від влади, так і від бізнесу. Показує також, що неурядові організації відіграють у суспільстві самостійну роль. Остання з використовуваних назв – громадські організації – підкреслює, що ці організації створюються безпосередньо громадянами і таким чином «належать» суспільству (а не владі). До останнього

часу, жодна зі згаданих назв не отримала повсюдного міжнародного визнання. Вони всі використовуються, а їх значення може бути дуже різним (Фонд у Франції чи США і в Центральній Європі – це дві зовсім різні організації) [12, с. 4].

У дисертаційному дослідженні ми вживатимемо термін «недержавні громадські організації», адже, вважаємо, що він є найбільш точним для виокремлення організацій «третього сектора» в структурі громадянського суспільства. Про етимологію поняття недержавні громадські організації йтиметься далі.

В Україні недержавні громадські організації, як основний інститут громадянського суспільства, пройшли свій складний шлях становлення і стали актуальною темою для дослідження українських науковців. Дослідженням діяльності громадських організацій в Україні займалися науковці В. Балабін, В. Білецький, О. Ващук, О. Вінніков, С. Голота, Ю. Галустян, В. Головенько, О. Грущенко, М. Гуляєва, Є. Додіна, О. Кікоть, В. Кузнецов, С. Левченко, Л. Кобилянська, С. Круглик, О. Михайловська, В. Новохацький, Л. Паливода, С. Паливода, О. Пархомчук, В. Пащенко, Є. Пожидаєв, О. Стегній, О. Тарасов, О. Клименко, В. Нанівська, А. Ткачук, М. Шевченко та ін.

Діяльність недержавних громадських організацій в Україні неможлива без якісного інформаційного забезпечення. Інтенсивний розвиток інформаційних технологій та технічних засобів, які забезпечують їх функціонування, а також визначення тенденції до використання персональної комп'ютерної техніки, істотне розширення сфери її застосування розпочалися в нашій країні у 80-90-х роках ХХ ст.

Поняття «інформаційне забезпечення» виникло у зв'язку з розвитком автоматизованих систем управління (динамічна система одержання, оцінки, зберігання та переробки даних, створена з метою вироблення управлінських рішень). Інформаційне забезпечення можна розглядати і як процес забезпечення інформацією, і як сукупність форм документів, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення та форм існування інформації, яка використовується в інформаційній системі у процесі її функціонування [13, с. 143-

144].

Процес забезпечення інформацією складається з певних операцій. Зокрема, як зазначають М. Болюх, В. Бурчевський, М. Горбаток, «збирання даних здійснюється на місцях виникнення інформації. Від якості цієї операції залежить повнота, достовірність та оперативність зібраного матеріалу. Надходження інформації до місць оброблення виконується за допомогою спеціальних засобів передавання (приймання) даних – модемів, факсів, телефонів». Вони зазначають, що «дані для аналізу формуються в різноманітних підрозділах підприємства. Тому, щоб організувати інформаційну взаємодію різноманітних інформаційних систем між собою, а також з різними групами користувачів, необхідно розв'язати проблему їх інформаційної сумісності».

Створюючи інформаційне забезпечення, дотримуються таких принципів: цілісність, вірогідність, контроль, захист від несанкціонованого доступу, єдність і гнучкість, стандартизація та уніфікація, адаптивність, мінімізація введення й виведення інформації (однократність уведення інформації, уведення-виведення тільки змін). Цілісність – це здатність даних задовольняти принцип повного узгодження, точності, доступності й достовірності відображення реального стану об'єкта. Обсяг інформації регулюється співвідношенням «необхідного і достатнього», а також вимогами повноти й достовірності даних. Окремо визначаються вимоги стосовно своєчасного надання відомостей користувачеві [13, с. 143-144].

Сьогодні ж інформаційне забезпечення діяльності недержавних громадських організацій передбачає використання інформаційних (комп'ютерних мереж), які є комплексом програмних, технічних, правових і організаційних засобів для забезпечення оперативного обміну повідомленнями і довідковими матеріалами між організаціями, їх підрозділами та окремими працівниками (членами цих організацій) [14, с. 7, 9].

Результати авторських емпіричних досліджень свідчать про те, що під інформаційним забезпеченням діяльності недержавних громадських організацій респонденти розуміють: – механізм одержання, використання, поширення,

збереження та захисту інформації недержавною громадською організацією в процесі її діяльності та в межах її компетенції (39,8 %); – право на вільний доступ і поширення інформації в межах компетенції недержавної громадської організації (45,5 %); – доступ недержавних громадських організацій до службової, конфіденційної та таємної інформації (14,6 %) (*Додаток А*).

Інформаційне забезпечення діяльності недержавних громадських організацій має сприяти: підвищенню оперативності і якості роботи з інформацією; створенню умов для переходу від традиційної паперової до непаперової технології; створенню необхідних умов для підвищення автоматизації в роботі з інформацією і зниження трудових витрат на рутинні операції; підвищенню достовірності створюваної інформації; виключенню дублювання при отриманні інформації; забезпеченню централізованого зберігання інформації, підготовленої в електронній формі, включаючи графічну, а також усі супутні матеріали з можливістю організації логічного узгодження інформації, що належить до одного напрямку пошуку за тематичним набором реквізитів; забезпеченню єдиного порядку індивідуальної й сумісної роботи з інформацією та ін. [15, с. 53; 16].

Отже, інформаційне забезпечення діяльності недержавних громадських організацій – це збір, обробка та надання інформації, необхідної для функціонування недержавної громадської організації з використанням сучасних інформаційних технологій та технічних засобів.

Однак лише інформаційного забезпечення недостатньо для діяльності та розвитку недержавних громадських організацій в Україні. Слід також взяти до уваги існуючі наукові погляди про історичне минуле недержавних громадських організацій.

Процес створення громадських організацій в Україні нерозривно пов'язаний зі становленням розвинутого громадянського суспільства, тому є його складовою [17, с. 8].

Заслуговує уваги періодизація становлення та розвитку громадянського суспільства, запропонована В. Новохацьким, а саме: 1) початковий період (з

античності до XVI–XVII століть); 2) природно-правовий період (XVII–XVIII ст.); 3) інституціональний (XIX – перша чверть XX ст.); 4) сучасний період (20-90-ті рр. XX ст.) [6, с. 6-7].

Основні етапи розвитку адміністративно-правового регулювання громадських організацій від дорадянського періоду (кінець XVIII – 20-ті рр. XX ст.) до сучасного етапу (з 2012 р.) визначила І. Грицай [18, с. 10], а О. Ващук запропонувала періодизацію становлення та розвитку національного законодавства про громадські організації, починаючи з 1991 р. [19, с. 7].

Зокрема, А. Матвійчук запропонував виникнення та розвиток громадських організацій поділити на чотири основних періоди: – перший період – зародження, який започаткувався в процесі формування громадських об'єднань, так званих церковних братств, з XVI ст.; – другий період – становлення (кінець XIX – кінець 30-х років XX ст.); – третій період, який позначився певною консервацією громадянської активності, та втратою самостійності, з переходом під «ручне» керівництво держави; – четвертий період, пов'язаний з процесами розпаду СРСР, здобуттям та утвердженням української державності [17, с. 11-12].

В свою чергу, С. Пономарьов розділив генезис громадських організацій в Україні на шість етапів: 1) XVI – перша пол. XIX ст.ст.) – зародження перших громадських організацій на українських землях, які були малочисельні, недостатньо організаційно упорядковані та здебільшого здійснювали свою діяльність таємно; 2) др. пол. XIX – поч. XX ст.ст. – становлення громадських організацій через удосконалення їхньої внутрішньої організації та розширення сфери діяльності; 3) поч. XX – сер. 80-х рр. XX ст. – інтегрування громадських організацій у структуру радянського державно-партійного апарату; 4) сер. 80-х рр. XX ст. – 1991 р. – утвердження громадських організацій як ключових суб'єктів духовного відродження українського народу на здобуття і утвердження української державності; 5) 1991 – 2001 рр. – становлення вітчизняного законодавства про громадські організації та закріплення їх правового статусу в Конституції України; 6) 2002 р. – донині – гармонізація національного законодавства про громадські організації із міжнародними стандартами [8, с. 14].

На основі вищевикладеного, ми виділяємо наступні періоди історико-правового розвитку діяльності та інформаційного забезпечення недержавних громадських організацій в Україні:

– I період – до 1917 року, який характеризується зародженням та становленням діяльності громадських організацій;

– II період – від 1917 року до 1991 року, для якого притаманний розвиток громадських організацій в умовах тоталітарної радянської системи та створення законодавчих основ для їх діяльності, а також виокремлення права громадян на інформаційне забезпечення відомостей про діяльність громадських організацій в умовах зародження демократії;

– III період – від 1991 року до сьогодні, для якого властивим є розширення прав недержавних громадських організацій та вдосконалення законодавства України щодо діяльності та інформаційного забезпечення цих організацій шляхом імплементації правових норм країн Європейського Союзу та інших країн сталої демократії.

Перший період історико-правового розвитку та інформаційного забезпечення недержавних громадських організацій слід розпочати з того, що в Україні історія громадських організацій нараховує більше двох століть, хоча перші організації непідприємницького характеру були відомі ще римському праву.

Слід звернути увагу на те, що за часів Київської держави було сформовано чотири організаційно-культурні середовища – сільське, лицарське, міське і духовне. Як зазначав І. Крип'якевич, «вони не існували відокремлено, а розвивались у взаємних зв'язках. Хлібороби для оборони своєї землі і купці для охорони торгівлі ставали войовниками, лицарі займалися обробленням ріллі і брали участь у торгівлі, – різні верстви проникали одна в одну взаємно. Спільність господарських і політичних інтересів сполучала всіх в одне громадянство, що жило одним життям» [20, с. 107].

На думку К. Матвієнко, Україна завжди була громадянською країною і унікальність України полягає у тому, що вона почала формуватися в часи

середньовіччя як країна, де громада часто виступала цілісним самодостатнім суспільним суб'єктом [21, с. 2]. Найпоширенішим типом громади на той час була церковна, тобто парафія. Водночас і українське село завжди являло собою громаду. Членство у громаді визначалося місцем проживання та належністю до конкретної церкви на чолі зі священником. Існували виборні посади – вїйт (староста), а функції представництва громадської думки здійснювали загальні збори громади – схід. Таким чином, докріпацьке і доколгоспне село було ланкою громадянської суспільної організації.

У середньовічних містах України, що також являли собою громади зі своїми виконавчими особами та представницькими органами, були, так звані, органи самоорганізації населення, створені як на основі парафій-вулиць, так і на основі ремісничих цехів за професійною ознакою, як-от чоботарі, гончарі, м'ясники і т.п. Члени цехів також користувалися гарантованими правами і мали обов'язки. Цікавою формою середньовічних громад були церковні братства, які утворювалися для оборони від чужоземної релігійної експансії і поширювали свою діяльність на сферу освіти, книгодрукування, а також здійснювали збройну самооборону. До таких братств-громад залюбки записувалися і аристократи, й козаки. Саме завдяки їхній діяльності було створено, наприклад, Києво-Могилянську Академію, Львівську братську школу з друкарнею. Громадою можна вважати і Запорізьку Січ, організація суспільного життя якої також ґрунтувалася на системі прав кожного члена цього військового співтовариства та добровільно взятих ним на себе обов'язків [21, с. 2].

До початку ХХ ст. на території України, що входила до складу Російської імперії, не було єдиного нормативно-правового акту, який би регламентував діяльність громадських організацій та інших об'єднань громадян [22, с. 6].

Дослідники припускають, що початком легального самодіяльного руху в Російській імперії можна вважати 31 жовтня 1765 р., коли імператриця Катерина II дозволила 15 вченим створити Вільне Економічне Товариство. Це був перший прецедент легалізації добровільного товариства в імперії [10, с. 12].

Майже сто наступних років громадські організації в Російській імперії

легітимізувалися винятково за рескриптами імператорів. Процес роздержавлення громадського життя розпочався 1 серпня 1822 р. указом царя Олександра I «О уничтожении масонских лож и всяких тайных обществ». Монарший гнів викликала активність масонів, котрі організували понад два десятки лож у губернських містах.

В Україні найбільше громадська активність проявилася через діяльність братств у XVI–XVIII ст.ст. Братства цього періоду носили яскраво виражений характер національно-релігійних громадських організацій українських православних міщан і відігравали значну роль у суспільно-політичному й культурному житті, боротьбі проти політики, соціальних і релігійних утисків, яку проводили шляхетська Польща й католицька церква в Україні [7, с. 35-38; 17, с. 12]. Їх діяльність полягала в тому, що братства організовували оборону міщанства, виступали зі скаргами до судів на міські магістрати, висилали посольства до королів, шукали допомоги у шляхти і вельмож [20, с. 134-135].

Окрім релігійних, церковних справ, братства проводили велику культурно-освітню діяльність [7, с. 35-38; 17, с. 12].

У другій половині XVII–XVIII ст. у зв'язку з дальшим зміцненням феодальних відносин, значення братств у суспільно-політичному житті зменшилася.

Міста, що були осередками промисловості торгівлі і культурного життя, виступили на перший план у громадському житті і організували оборону від ворожого наступу. Братства ж зосередили в собі ідейну і освічену частину міщанства і стали осередками нового громадського життя. Вони закріплювали серед своїх членів солідарність і національну дисципліну, привчали їх до обов'язковості, притягали до пожертв на народні потреби [20, с. 249].

Нове піднесення громадської активності українського суспільства припадає на кінець XVIII – початок XIX ст. Воно пов'язане з відродженням національної свідомості в Україні, яке почалось під впливом західних філософських систем, а також внаслідок становлення української національної інтелігенції [7, с. 35-38; 17, с. 12].

В першій половині XIX ст. визначилися головні напрями діяльності добровільних товариств, була розширена мережа легальних формувань і створені усталені організаційні структури таємних товариств, альтернативних державі з цільовою діяльністю.

У другій половині XIX ст. ставлення до недержавних громадських організацій дещо пом'якшилося. Відповідно до найвищого рескрипту від 12 січня 1862 р., право затверджувати статuti товариств, крім імператора, одержали десять інституцій державної влади від губернаторів до Окремого корпусу жандармів [10, с. 12-13].

У тодішній Україні було оголошено негласний терор українському рухові – почалися арешти в гімназіях і народних училищах. Однак процес став уже незворотним: в останній чверті XIX – на початку XX ст. формування недержавних громадських організацій стає масовим явищем.

Досить поширеним явищем в українському громадському русі 60-90-х рр. XIX ст. стали об'єднання української інтелігенції, студентства та учнівської молоді, які називалися «громадами», а пізніше – «кружками» чи «гуртками» [7, с. 39-41].

Перебуваючи переважаючою більшістю у підпіллі, громади проводили корисну роботу щодо поширення української національної ідеї.

З кінця 80-х рр. XIX ст. у промислових центрах України почали працювати перші марксистські гуртки. Під впливом західно-європейського соціалістичного руху в Україні як у рамках загально-російського, так і національного українського громадського руху започаткувався, а в подальшому став панівним соціал-демократичний світогляд.

Влада через силові відомства намагалася керувати цим процесом. Робилася спроба встановити тотальний поліцейний контроль. Відповідно до ухвалених 26 квітня 1905 р. спеціальних «Правил», у проекті статуту будь-якого товариства мало бути вказано, що «товариство перебуває під керівництвом Міністерства внутрішніх справ...» [10, с. 13].

17 жовтня 1905 р. на території Російської імперії видано маніфест «Про

вдосконалення державного порядку», яким проголошувалася «свобода слова, совісті, зборів та союзів». Однак ситуація почала змінюватися із прийняттям 4 березня 1906 р. «Тимчасових правил про товариства та союзи», в яких було встановлено визначення товариства, яке по своїй суті близьке до сучасного розуміння непідприємницьких товариств [22, с. 6].

У жовтні-грудні 1905 р. на території Правобережної України діяв Всеросійський селянський союз, який продовжував діяти в умовах спаду революції. Проте, якщо у 1905 р. він виступав за мирне вирішення питань і діяв легально, то в 1906-1907 рр. перетворився у революційну організацію селянства. Вирішальним чинником такої еволюції була авторитарна самодержавна влада, репресії якої змусили керівництво і членів Селянського союзу використовувати конспіративні, революційні засоби боротьби. Поряд з організаціями Всеросійського селянського союзу в Правобережній Україні у період спаду революції діяли й інші непартійні організації, переважна більшість яких виступала керівними органами під час страйкового руху. Страйки залишалися і в умовах спаду революції основною формою боротьби, під час якої найкраще проявилась організованість трудящих мас села. Створення організацій часто проходило під безпосереднім керівництвом політичних партій [23, с. 157, 167-168].

Було також створено нову інституцію – губернські Присутствія у справах спілок і товариств. Встановлено порядок гласного слухання при затвердженні статуту в Присутствії. При всіх обмеженнях і застереженнях це було кроком уперед. У травні-липні 1906 р. Присутствія затверджують тисячі статутів громадських організацій [10, с. 13-14].

З 1908р. українські сили були організовані в один союз – «Товариство українських поступовців» (ТУП). Діяльність тупівців виявилась в організованій підтримці тих українських товариств та видань, які були визнані у своїх прагненнях здобути прихильників і вплив у думських та земських колах, в ознайомленні російського та закордонного громадянства з завданнями і характером українського руху. Ця організація об'єднувала в собі весь цвіт

української інтелігенції, а згодом до неї почали вступати й селяни. ТУП складалось з окремих громад, що існували по всіх губернських і багатьох повітових містах України, а також у Петербурзі і в Москві. Під його впливом перебували майже всі «Просвіти», клуби, йому належала «Українська книгарня» в Києві [24, с. 48].

Громадські організації стрімко захоплюють різні сектори громадського життя. Неурядові структури заходилися прокладати залізниці, відкривати бібліотеки та притулки, випускати газети й наукові збірки тощо. Прогресувала благодійність та багатопартійність.

У другій половині XIX на початку XX ст. громадський рух на українських землях розвивався ще більш активно. «Неформали» будували шляхи, школи й притулки, організовували дослідницькі експедиції, випускали збірники наукових праць, проводили благодійницькі лотереї й народні гуляння, засновували фонди соціальної допомоги нужденним, організовували дитячі садки та ясла, пожежні команди, товариства з соціальної реабілітації засланих тощо [7, с. 39].

До українців, як національної меншини, царський режим мав особливе ставлення. Так, до Першої світової війни українцям було важко організуватись навіть у напівлегальні організації, бо за це їх чекали в кожному випадку більші репресії, як революційних демократів. Їм безпечніше було ставати членами російських гуртків і в тих рамках боротися проти самодержавного режиму. А ті з них, що хотіли в організованих формах відстоювати національні ідеали, були вимушені виїжджати до Галичини, де закони вже дозволяли організовуватися в легальні товариства [25, с. 6-7].

Отже, проаналізувавши перший період історико-правового розвитку недержавних громадських організацій, приходимо до висновку, що вони є чи не найдавнішим інститутом громадянського суспільства. Незважаючи на відсутність закріплення в нормативно-правових документах тих часів, недержавні громадські організації створювались та існували у кожній громаді. Незважаючи на постійні втручання влади у діяльність недержавних громадських організацій та спроби встановити контроль над їхньою діяльністю, цим організаціям вдається зберегти

автономію та збудувати міцну основу для подальшого розвитку.

Другий період історико-правового розвитку та інформаційного забезпечення недержавних громадських організацій розпочинається відразу після повалення самодержавства 1 квітня 1917 р., коли радянські громадяни одержали унікальну в світовій практиці «Постанову Тимчасового уряду про збори та спілки», за якою всім дозволялося «без будь-якого на те дозволу створювати товариства та спілки з метою, що не суперечить кримінальним законам...» [10, с. 15].

У 20-х роках ХХ ст. в Україні, яка була у складі Радянського Союзу, професійні спілки, кооперативні об'єднання, організації молоді, спортивні і оборонні організації, культурні, технічні й наукові товариства відносилися до громадських організацій. Керівне ядро всіх організацій трудящих як громадських, так і державних становила комуністична партія [25, с. 9].

Якщо в роки царизму в Україні в губернські Присутствія подавали звіти тисячі недержавних громадських організацій, то у 1924 р. у ВЦВК України було подано лише сім звітів товариств, що об'єднували у своїх лавах 700 тис. членів (Помдит, Червоний Хрест, Доброхім тощо). Добровільність членства була відносною, а масовість досягалася шляхом проведення ударних політзаходів [10, с. 15-16; 7, с. 43-44].

В Галичині українські громадські організації в останній третині ХІХ ст. – кінці 30-х років ХХ ст. досягли оптимального рівня. Незважаючи на масові заборони, в цей час діяло 302 філії «Просвіти», «Сільського господаря», «Рідної школи», «Союзу українок», «Відродження», «Сокола», «Лугу», що разом мали близько 9 770 осередків [26, с.26-27].

Концептуальну суть такого важливого і багатогранного історичного явища, як розвиток українських громадських організацій у Галичині цього часу передає умовне поняття «держави у державі». Розвиваючись у межах австрійської та польської державно-політичних систем, вони перебували лише у формально-правовій залежності від них, зокрема діяли під контролем адміністративних органів. Дрібні субсидії, що їм виділялися, були незначними порівняно з сумою податків, які сплачувало українське населення краю. Взаємини українських

товариств із цими «зовнішніми» чинниками переважно носили конфронтаційний характер. За таких обставин вони виступили свого роду «етнокультурною альтернативою» до панівних державних режимів.

Найчисельнішою громадською організацією в СРСР та Українській РСР, зокрема, були професійні спілки. На початку 1938 р. вони об'єднували в республіці понад 5 млн. осіб. Політизація профспілок спричинила ситуацію за якої вони перетворилися з органів захисту прав трудящих на слухняне знаряддя партійної політики та постійних учасників різних кампаній ініційованих партією [27, с.151].

Отже, навряд чи є підстави говорити, що в умовах тоталітаризму існувало, нехай не дуже розвинене, громадянське суспільство, оскільки його існування передбачає публічність, наявність незалежної преси, а також суспільну активність незалежно від держави, а коли треба – то й на противагу їй, що робити легально в СРСР було практично неможливо. За умов тоталітаризму виникали лише деякі зародки громадянського суспільства, які не могли функціонувати легально [28, с. 468].

У Західній Україні традиція громадянського суспільства була багатшою – однак тільки до 1939 р. З одержавленням власності, закриттям незалежних газет та журналів, забороною «неформальних» об'єднань громадян тут також зникли – майже на 40 наступних років – будь-які підстави для функціонування громадянського суспільства [28, с. 468].

У 40-х роках ХХ ст. громадськими організаціями були місцеві комітети самодопомоги (далі – МКС), які існували за рахунок добровільних членських внесків населення, розмір яких відрізнявся в залежності від регіону (до прикладу, у Дніпропетровську 10 крб. щомісячно). Головним напрямом діяльності таких комітетів була допомога безпритульним, біднякам, хворим, сиротам, військовополоненим [29, с. 45].

В цей час адміністративно-управлінським апаратом МКС за допомогою рядових членів було організовано при комітеті самодопомоги бюро юридичної допомоги, рекламне бюро, відділ підприємств, який керував допоміжними

господарствами комітету та ін. [29, с. 51].

Як зазначає В. Шайкан, загальна кількість членів МКС з листопада 1942 р. до вересня 1943 р. становила 21 тис. 850 чол. З різних причин, переважно з небажання сплачувати членські внески, вибуло близько 800 членів [29, с. 51].

У період становлення радянської влади і далі на довгі десятиліття громадським об'єднанням в Україні були визначені функції підсобних структур, важелів для управління суспільством партійними і державними органами, а право на існування громадських організацій визначалося мірою утилізації їх діяльності в інтересах партії і держави.

В умовах посилення тоталітаризму в державі формально існуючі громадсько-політичні організації стали продовженням тих чи інших органів держави і в своїй діяльності тотально ж регламентувалися. У наступні десятиліття цей процес усе більше закріплювався. Добровільному формуванню як «бойовій одиниці» політичної системи приписувалися неприродні функції, що відобразилося в цільових статутних принципах [10, с. 15-16; 7, с. 43-44].

Конституцією СРСР 1977 р. було закріплено зміст двох основних функцій громадських організацій: 1) участь у вирішенні державних та громадських справ; 2) безпосереднє задоволення індивідуальних, особистісних інтересів і потреб членів організації та деяких їхніх прав (внутрішньоорганізаційних, трудових, спадкових та ін.). Особливість поєднання цих основних функцій полягала в тому, що перша з них повинна здійснюватися через другу, в тому, що об'єктивно важливе для всіх, виражене в першій функції, повинно відбуватися за допомогою персонального, немов би «суто особистого», вираженого в другій, і в свою чергу повинно впливати на це особисте, індивідуальне, на особистість в цілому, сприяти її розвитку, вдосконаленню, соціалізації [30, с. 19-20].

В Українській РСР відповідно до Конституції Української РСР 1978 р. організації поділялись на державні і громадські та були зобов'язані дотримуватись Конституції СРСР, Конституції Української РСР і радянських законів (ст. 4 Конституції Української РСР) [31].

Громадяни Української РСР згідно п. 1 ст. 49 Конституції Української РСР

мали право об'єднуватися в громадські організації.

Громадським організаціям гарантувалися: – умови для успішного виконання ними своїх статунних завдань (п. 2 ст. 49 (п. 2 ст. 89 Конституції Української РСР); – вільне і всебічне обговорення політичних, ділових і особистих якостей кандидатів у депутати, а також право агітації на зборах, у пресі, по телебаченню, радіо (п. 2 ст. 89 Конституції Української РСР).

Громадські організації були зобов'язані поважати особу, охороняти права і свободи громадян (ст. 55 Конституції Української РСР).

Громадським організаціям в Українській РСР належало право: – висувати кандидатів у депутати (ст. 89 Конституції Української РСР); – висувати представників для проведення виборів до Рад (п.3 ст. 90 Конституції Української РСР); – законодавчої ініціативи (п. 2 ст. 101 Конституції Української РСР); – висувати пропозиції щодо розробки державних планів економічного і соціального розвитку (п. 3 ст. 141 Конституції Української РСР).

Відповідно до ст. 162 Конституції Української РСР найвищий нагляд за точним і однаковим виконанням законів усіма громадськими організаціями на території Української РСР здійснювався Генеральним прокурором СРСР і підлеглими йому прокурором Української РСР і нижчестоячими прокурорами [31].

У програмах КПРС, прийнятих на XXII з'їзді в 1961 р. та XXVII з'їзді у 1986 р., давалася своєрідна якісна оцінка громадських організацій СРСР [10, с. 15-16; 7, с. 43-44].

Разом з тим, незважаючи на запаморочливі за своїми масштабами цифри щодо розвитку громадських структур в СРСР в цілому і в Україні зокрема, з кінця 70-х у першій половині 80-х рр. XX ст. політична система тоталітарного радянського режиму вступила в стадію кризи [10, с. 15-16; 7, с. 43-44].

З середини 80-х рр. XX ст. громадський рух в Україні характеризувався появою багатьох нових різноманітних громадських структур, що називалися тоді «неформальними об'єднаннями» [17, с. 12], а реальна можливість створення недержавних громадських організацій вперше в СРСР виникає у 1987 р. Їх

основною ціллю на той час було обстоювання національних прав та звільнення від регламентації держави в різноманітних сферах життя [32, с. 85].

Перші громадські організації в СРСР і в Україні були явно або приховано політизовані. Вони організовувались людьми, які орієнтувалися на далекосяжні цілі політичні, і тільки через заборону опозиційної політичної діяльності обмежувались культурницькими, екологічними чи економічними гаслами. Найвідомішими були громадські об'єднання, започатковані творчою інтелігенцією: Культурологічний клуб у Києві (1987 р.), Товариство української мови ім. Т. Шевченка, культурологічне Товариство Лева у Львові; розвивалися екологічні рухи («Зелений світ»), товариство захисту колишніх в'язнів тоталітарного режиму «Меморіал» та інші. Відновлення політичного плюралізму припадає на 1988-89 рр. Це був підготовчий період до формування багатопартійності, з одного боку, і створення мережі недержавних, добровільних громадських організацій – з іншого. Головна подія цього періоду – утворення і діяльність Народного Руху України: масової, ідеологічно строкатої, проте антикомуністичної та національно орієнтованої організації [28, с. 470].

Виникнення недержавних громадських організацій в другій половині 1980-х рр. було, з одного боку, закономірним результатом політики перебудови, а з іншого – наслідком невирішених проблем, що постали перед суспільством, а саме: – питання функціонування української мови та культури, відродження історичної пам'яті, стан українських церков тощо; – протестна реакція більшої частини населення на пануючі порядки; – бажання частини громадян створити альтернативні офіційним організаційні структури; – прагнення лідерів недержавних громадських організацій привернути увагу громадськості до низки актуальних проблем (екології, історії, мови тощо), які не розв'язувалися офіційними інститутами. Основою для виникнення перших недержавних громадських організацій стала ідея духовного відродження України (ТУМ ім. Т. Шевченка («Просвіта»), «Меморіал», «Спадщина», Товариство Лева та ін.) [33, с. 7-8].

Поява перших статутних та програмних документів свідчила про те, що

з'явилися структури, здатні протиставити свої погляди ідеології КПУ. Документи національно-демократичних недержавних громадських організацій декларували діяльність, спрямовану в основному на надання українській мові статусу державної, відродження історичної пам'яті, традицій, звичаїв, надання права на самовизначення національним меншинам. Кожна з організацій мала свої специфічні риси, але діяла в контексті загальних суспільно-політичних процесів в Україні.

Громадські організації радянської доби умовно поділялися на дві групи: громадські і самодіяльні організації, які безпосередньо підпорядковувалися правлячій Комуністичній партії – ЛКСМ України, профспілки, товариство «Знання». Творчі спілки, ТЧХ УРСР, Українське товариство охорони природи, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури перебували під опосередкованим впливом партійних структур. Ці громадські об'єднання розпочинали свою діяльність згідно з постановами вищих органів виконавчої влади. Особливою формою об'єднань громадян у радянську добу були добровільні товариства, гуртки, клуби, секції, групи, які діяли під егідою комсомолу і профспілок. Відносно цих об'єднань компартійні ідеологи використовували термін «самодіяльні організації». Одержавлені громадські організації були жорстко структуровані в політичну систему радянського суспільства. Їх діяльність постійно перебувала в полі зору керівництва КПУ. У другій половині 80-х років ХХ ст ЛКСМ України намагався взяти під контроль неформальні об'єднання молоді та підлітків, обмежити їх активність організацією та проведенням дозвілля [34, с. 13].

На етапі функціонування громадських організацій, що хронологічно припадає на 1987-1989 рр. головним в їхній діяльності був культурний напрямок, зокрема, проблематика відновлення статусу української мови як державної, проблеми історичної пам'яті. У цей час проходить становлення провідних організацій національно-демократичного спрямування – ТУМ, НРУ, УГС. Діяльність зазначених організацій протягом означеного періоду не мала яскраво вираженого політичного характеру. Проте в ході передвиборчої кампанії до

парламенту діяльність громадських організацій політизується, внаслідок чого в їх увазі «культурні» проблеми змінюються політичними, а головним серед останніх було питання щодо суверенітету республіки [35, с. 10].

Криза одержавлених громадських організацій була обумовлена системною кризою радянського політичного режиму, втратою довіри населення України до регламентованих компартійною владою форм громадської ініціативи. Проявом кризи одержавлених громадських організацій стала участь їх представників у діяльності неформальних організацій, втрата традиційних джерел фінансування, зменшення кількості членів. Вихід з одержавлених громадських організацій посилювався у 1989-90 рр. Вибори до Верховної Ради УРСР у березні 1990 р. сприяли появі легальної опозиції КПУ, засвідчили популярність НРУ, інших неформальних об'єднань у суспільстві, що спонукало керівників одержавлених громадських організацій до пошуків співпраці з ними. Початок дії нових законодавчих актів щодо реєстрації громадських об'єднань, прийнятих восени 1990 р., сприяв перереєстрації одержавлених громадських організацій, ухвалі їх нових статутів та набуттю ними самостійного статусу [34, с. 13-14].

У червні 1990 р. був прийнятий Закон СРСР «Про пресу та інші засоби масової інформації». Статтею 24 цього Закону було врегульовано як право громадян на оперативне отримання через засоби масової інформації достовірних відомостей про діяльність громадських об'єднань, так і право засобів масової інформації отримувати таку інформацію від громадських об'єднань. Відмова у наданні запитуваних відомостей представнику засобів масової інформації розглядалася як неправомірна дія і могла бути оскаржена [36].

Особливість виникнення громадських організацій полягала в тому, що вони утворилися в умовах трансформації суспільно-політичної системи, переходу українського суспільства від тоталітаризму до плюралістичної демократії. Їх виникнення визначалося наявністю соціально-економічних змін, які переживало українське суспільство, що були пов'язані із загостренням кризи комуністичної системи та розвалом Радянського Союзу, становленням незалежної України та її державних і громадських інституцій. Виникнення громадських організацій

відбувалося в умовах відсутності відповідного законодавства, яке б регламентувало їх утворення та діяльність [37, с. 8-9].

Як вбачається з вищенаведеного, впродовж другого етапу розвитку, незалежність та добровільність недержавних громадських організацій була придушена радянською владою. Тотальний контроль та нагляд за їх діяльністю, нав'язування неприродних функцій, а також примус діяти в інтересах держави, значно гальмували розвиток цих організацій, проте не зупинили його.

З жовтня 1990 р. на території СРСР діяв Закон СРСР «Про громадські об'єднання», яким було визначено основи правового становища громадських об'єднань [38]. Цей Закон згодом став основою для законодавства України у цій сфері.

Третій період історико-правового розвитку та інформаційного забезпечення недержавних громадських організацій слід розпочати з того, що в серпні 1991 року невдала спроба консервативно налаштованого вищого партійно-державного керівництва здійснити державний переворот поклала край існуванню не лише СРСР, але й КПРС, яка була становим хребтом радянської системи. Розпочався новий етап суспільно-економічного розвитку, пов'язаний із розбудовою української демократичної держави, поступовим становленням громадянського суспільства [34, с. 17].

За роки незалежності України процес становлення та розвитку недержавних громадських організацій пройшов складний шлях і характеризується значними змінами, що відбулися у його організаційно-інституційній підсистемі: виникла ціла низка різноманітних за політичними уподобаннями та формами діяльності громадських структур; розвивається система недержавних інститутів; активно формується регулятивна підсистема, відбулися зміни в інформаційній підсистемі недержавних громадських організацій [17, с. 13].

Протягом серпня 1990 – червня 1992 рр. у Верховній Раді України було обговорено проект Закону України «Про об'єднання громадян» [39] (втратив чинність на підставі Закону України «Про громадські об'єднання» 2012 р. [40]).

Цей законопроект передбачав суттєве збільшення прав громадських

організацій, які, в особі їх республіканських органів, наділялись правом законодавчої ініціативи. Об'єднання громадян, діяльність яких мала важливе суспільне значення (профспілки, молодіжні, екологічні організації), могли співпрацювати з виконавчими структурами влади та брати участь у виробленні їх рішень. Однак більшість депутатів не підтримали розділ про розширення прав громадських організацій. Ухвала Закону України «Про об'єднання громадян» у червні 1992 р. сприяла цивілізованому унормуванню процесу створення та діяльності громадських організацій та появі різнопланових об'єднань громадян, які розпочинають активно співпрацювати з Верховною Радою України у розробці законопроектів, необхідних для розвитку громадської ініціативи в Україні (до прикладу, представники громадських організацій та фондів протягом 1994-1996 рр. брали участь у розробці Закону України «Про благодійні організації», обговорювали законопроект «Про неприбуткові громадські організації і їх діяльність» [34, с. 17].

Донедавна в Україні діяв Закон України «Про об'єднання громадян», який відтворював ще норми закону СРСР «Про громадські об'єднання» 90-х років. У Росії, наприклад, цей закон діяв до 1995 року, а в Україні за двадцять років чинності Закон України «Про об'єднання громадян» 1992 року зазнавав несистемних змін, а його застосування створювало колізії з Цивільним кодексом України та міжнародними договорами України [41].

Неодноразово народними депутатами України на розгляд парламенту виносилися законопроекти щодо вдосконалення правового регулювання діяльності недержавних громадських організацій. Серед них були такі проекти Закону України, як:

– «Про невідприємницькі організації» від 14 березня 2000 р. № 5168 [42], від 14 травня 2002 р. № 0961 [43], від 25 травня 2006 р. № 0909 [44];

– «Про громадські організації» від 21 червня 1998 р. № 1174 [45, с. 2], від 22 лютого 1999 р. № 1174-1 [46, с. 1], від 20 квітня 1999 р. № 1174-2 [47, с. 1], від 23 квітня 1999 р. № 1174-3 [48, с. 1], від 21 лютого 2001 р. № 1174-4 [49, с. 1], від 14 листопада 2001 р. № 1174-5 [50, с. 2].

У 2008 р. Кабінетом Міністрів України на розгляд Верховної Ради України було внесено проект Закону України «Про громадські організації» від 14 листопада 2008 р. № 3371 [51, с. 1]. Однак ані цей законопроект, ані попередні прийняті не були.

Отже, прийняттю Закону України «Про громадські об'єднання» в 2012 році передував багаторічний нормотворчий процес, невід'ємною складовою якого був тиск міжнародної спільноти на вищі органи державної влади України щодо модернізації законодавства про громадські організації, а також невідповідність національного законодавства вимогам часу [8, с. 14].

В Україні громадяни України окрім права на свободу об'єднання у політичні партії, мають право на свободу об'єднання у громадські організації як для здійснення і захисту своїх прав і свобод, так і для задоволення економічних, соціальних культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (ст. 36 Конституції України) [52, с. 12-13, 163-164]. Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до ... громадських організацій. Усі об'єднання громадян рівні перед законом [53].

Відповідно до ст. 314 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) фізичні особи мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації. Належність чи неналежність фізичної особи до політичної партії або громадської організації не є підставою для обмеження її прав, надання їй пільг чи переваг [54].

У цих нормативних актах знайшли відображення вимоги, закріплені в ст. 20 Загальної декларації прав людини, ст 11 Конвенції про захист прав і основних свобод людини, ст. 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [55, с. 332].

На основі п. 7 ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання» передбачено право всіх членів (учасників) недержавної громадської організації

мати вільний доступ до інформації про її діяльність, у тому числі про прийняті нею рішення та здійснені заходи, а також обов'язок недержавної громадської організації забезпечувати такий доступ. Недержавні громадські організації повинні інформувати громадськість про свої мету (цілі) та діяльність.

На сьогодні ст. 34 Конституції України «гарантує кожному громадянину право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Також кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [53].

Зміст цієї норми підтверджує ст. 5 Закону України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ «Про інформацію», згідно якої «кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Реалізація цього права не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб» [56].

Відповідно до п. 1 ст. 7 цього Закону право на інформацію охороняється законом. Держава гарантує всім суб'єктам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації.

До суб'єктів інформаційних відносин законодавець відносить фізичних та юридичних осіб, об'єднання громадян та суб'єктів владних повноважень (ст. 4 Закону України «Про інформацію»).

На основі викладеного вище, вважаємо, що недержавні громадські організації також слід віднести до суб'єктів інформаційних відносин, адже вони є різновидом громадських об'єднань [57].

Сьогодні діяльність окремих видів громадських об'єднань в Україні, визначених у ст. 2 Закону України «Про громадські об'єднання» (політичні партії, релігійні організації, що не мають на меті одержання прибутку) регулюється іншими законодавчими актами України, а саме: Законом України від 5 квітня 2001 р. № 2365-III «Про політичні партії в Україні» [58], Законом України від 15 вересня 1999 р. № 1045-XIV «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [59], Законом України від 23 квітня 1991 р. № 987-XII «Про свободу совісті та релігійні організації» [60].

Узагальнюючи, зазначимо, що процес історичного розвитку недержавних громадських організацій та їх інформаційного забезпечення в Україні триває дотепер. Однак сфера діяльності недержавних громадських організацій потребує вдосконалення, адже на сьогодні продовжують існувати проблеми в частині неповноцінної реалізації завдань недержавних громадських організацій для захисту прав, свобод і законних інтересів населення України через вплив певних негативних факторів (обмеженість у фінансових ресурсах, комерціалізація недержавних громадських організацій, відсутність масової підтримки та ін.). Однак позитивним моментом є те, що недержавні громадські організації, пройшовши свій складний історичний шлях розвитку в Україні, кількісно і якісно зростають (*Додаток Б*).

1.2 Адміністративно-правовий статус недержавних громадських організацій в Україні та його характеристика

Важливого значення для успішного функціонування сучасної держави набувають взаємовідносини органів державної влади з недержавними громадськими організаціями, які, будучи основою громадянського суспільства та базисом для розвитку й зміцнення демократії, покликані здійснювати громадський контроль за діяльністю органів державної влади, що є реальним проявом розвиненості демократії [9, с. 161].

Свого часу в радянську добу існували добровільні об'єднання, якими

держава безпосередньо не керувала, однак деякі з них функціонували «під наглядом і контролем» держави. При цьому нагляд і контроль здійснювався не лише виконанням прийнятих державою законів, які стосувалися сфери співпраці, але й виконанням цілей і задач організації, закріплених в її статуті [30, с. 147].

На сьогодні держава надає громадянам важливі соціальні та економічні послуги, гарантує захист їхніх прав. Однак, державні органи, в силу обмеженості своїх фінансових, людських, організаційних або інших ресурсів, не здатні своєчасно виявити і вирішити всі проблеми в суспільстві: соціальні, екологічні, культурні, освітні тощо. У зв'язку з цим, часто виникають випадки, коли громадяни та юридичні особи, виявивши ту чи іншу проблему, яка не вирішується державними органами, не можуть байдуже спостерігати за подіями. Вони зі своїми однодумцями (а іноді і поодинці), створюють недержавну громадську організацію і добровільно, за рахунок своєї ініціативи, часу, сил і засобів, приймаються діяти для вирішення цієї проблеми (наприклад, допомагаючи дітям, що залишилися без піклування батьків, охороняючи природу, поширюючи знання серед населення тощо) [61, с. 4].

Важливою з цього приводу є характеристика адміністративно-правового статусу, який набувають недержавні громадські організації після їх утворення.

Вважаємо, що визначення адміністративно-правового статусу недержавних громадських організацій в Україні має комплексний характер, отже, його слід здійснювати шляхом аналізу таких понять, як «органи державної влади», «громадська організація», «недержавна громадська організація», «правовий статус», «адміністративно-правовий статус недержавної громадської організації».

У правовій енциклопедичній літературі запропоновано наступні визначення поняття «органи державної влади»:

– передбачена Конституцією України система установ, що здійснюють публічну політичну владу на засадах поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову [3, с. 208-209];

– колегіальні та одноособові органи, наділені юридично визначеними державно-владними повноваженнями та необхідними засобами для здійснення

функцій і завдань держави. Формуються безпосередньо народом (шляхом виборів) або державою, мають відповідну внутрішню організаційну структуру та виконують свої функції відповідно до Конституції України, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України [4, с. 583].

Розглядаючи недержавну громадську організацію як один з інститутів громадянського суспільства, слід взяти до уваги те, що на сьогодні не лише в Україні, а й у світовій практиці немає єдиного визначення цієї організації.

Національне законодавство України та науковці для змістовнішої характеристики поняття «недержавні громадські організації» використовують поняття «громадська організація», «неурядова організація», «недержавна організація», «некомерційна організація», «неприбуткова організація», «непідприємницька організація» та ін. Як ми вже зазначали, зазвичай ці поняття вживаються як тотожні чи синонімічні.

Разом з тим, визначення громадської організації закріплено в Законі України від 22 березня 2012 р. «Про громадські об'єднання» а саме: «громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи» (п. 3 ст. 1 Закону). Згідно п. 1 ст. 1 цього Закону громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів [40].

У вітчизняній літературі поняття «громадські організації» розуміють як добровільні формування громадян, створені у результаті їх вільного волевиявлення з метою вираження колективних інтересів і вирішення громадських питань та проблем. Поняття «громадські організації» звичне для української наукової літератури і практики, практично відсутнє або лише іноді вживається в іноземній правовій літературі та нормативних актах. За кордоном найчастіше застосовують терміни «спілки», «асоціації», «об'єднання» та ін. [62, с. 14-15].

Найчастіше у міжнародних правових документах щодо громадських

організацій використовується назва «*неурядові організації*» (non-governmental organizations, NGOS) [17, с. 5].

Термін «неурядова організація» був запроваджений ООН і зазвичай стосується організацій, що не належать до центральних або місцевих органів виконавчої влади, а також не є традиційними бізнес-структурами. У випадках коли неурядові організації повністю або частково фінансуються урядом, такі організації підтримують свій неурядовий статус шляхом незалучення представників центральних або місцевих органів виконавчої влади до своїх членів [63].

Ініціатива створення неурядової організації належить самим громадянам і не має на меті отримання прибутку. Неурядові організації забезпечують громадянам можливість брати безпосередню участь у вирішенні тих проблем, які турбують найбільше. Наявність розвинутих неурядових організацій, які реалізують різноманітні ініціативи громадян, вважається ознакою розвинутого громадянського суспільства [64, с. 229].

Українське законодавство використовує термін «неурядові організації» виключно щодо міжнародних або іноземних організацій, зокрема їх реєстрації та участі в державних програмах. Натомість саме «неурядові організації» найчастіше фігурують в документах ООН та Ради Європи як синонім добровільної, не підпорядкованої певному уряду організації [65, с. 16].

Окремі українські дослідники вважають, що англійський термін non-government organization слід перекладати українською як недержавні організації, а не неурядові. Англійською government означає як уряд, так і державну владу в цілому. Проте важко уявити, що інші органи державної влади – законодавчої чи судової – створюють якісь організації, відмінні від створених урядом. З практичного погляду до неурядових та недержавних організацій належить однакове коло організацій [65, с. 16].

Тому інколи поняття «неурядова організація» ототожнюють із «*недержавною організацією*». Однак уряд не уособлює повністю всю державну владу, тому поняття «недержавна організація» є більш точним за змістом [17, с.

5].

В науковій літературі немає єдиного визначення поняття «недержавна організація». На сьогодні існує близько 2 тисяч недержавних організацій, визнаних ООН, зокрема міжнародного, національного й субнаціонального рівня. Термін «недержавна організація» набув набагато ширшого вжитку, і його загалом використовують для назви різноманітних груп, що займаються такими питаннями як захист довкілля, права жінок, расизм, сексуальні меншини, заборгованість країн «третього світу» [66, с. 328].

Під поняттям «недержавна організація» розуміють: 1) самокероване об'єднання людей, які прагнуть досягти спільної вигоди шляхом спільних дій; 2) організацію, засновану на добровільних засадах; 3) соціальну силу, яка забезпечує інтеграцію окремих індивідів у суспільство, сприяє єдності і згуртованості суспільства; 4) спосіб зняття напруги між потребами громади, соціальною політикою і соціальним забезпеченням [67, с.20].

Ми вважаємо, що кожне з вищепроаналізованих понять хоча і має окреме смислове навантаження, однак беручи до уваги предмет нашого дослідження, позначають одне і те ж явище, яке, на нашу думку слід іменувати «недержавною громадською організацією» [68, с. 30].

До *недержавних громадських організацій* відносять об'єднання, які утворюються громадянами України відповідно до Конституції на добровільній основі з метою задоволення і захисту своїх законних соціальних інтересів (досягнення легітимних цілей), діє прозоро і відкрито, у якого отримання прибутку від своєї діяльності є не головною метою, а засобом для виконання власних статутних функцій [11, с. 3].

Ми вважаємо, що поняття недержавної громадської організації слід характеризувати як добровільне, ініціативне, незалежне, некомерційне та неприбуткове об'єднання, яке пов'язане спільними інтересами, цілями й ідеями фізичних осіб та створене з метою спільної реалізації її членами своїх прав, свобод і законних інтересів [68, с. 30].

Відзначимо, що будь-які об'єднання громадян, в числі яких і недержавні

громадські організації, вступають в адміністративно-правові відносини з державою та іншими суб'єктами права. Зокрема, держава видає нормативно-правові акти, які детально конкретизують та закріплюють правові засади організації та діяльності громадських об'єднань, на основі та на виконання яких спрямовують свою діяльність різні громадські об'єднання [68, с. 30].

Органи державної влади мають застосовувати різноманітні методи та форми співпраці з недержавними громадськими організаціями як на центральному, так і на місцевому рівнях управління [9, с. 171].

Нині на основі Роз'яснення Міністерства юстиції України від 3 лютого 2011 р. взаємодія недержавних громадських організацій, як інституту громадянського суспільства, та органів державної влади повинна відбуватися у таких правових формах [69]:

1) участь недержавних громадських організацій у нормотворчій діяльності держави, яка забезпечується участю у розробленні та обговоренні проектів нормативно-правових актів. Така участь є найпоширенішою формою діяльності недержавних громадських організацій у державному управлінні;

2) участь недержавних громадських організацій у правозастосовчій діяльності держави, яка забезпечується шляхом: а) передачі повністю повноважень державних органів; б) передачі часткової повноважень державних органів; в) громадського контролю;

3) участь недержавних громадських організацій у правоохоронній діяльності держави, яка забезпечується шляхом: а) реалізації права складати протоколи про адміністративні правопорушення; б) участі недержавних громадських організацій у діяльності органів внутрішніх справ по забезпеченню охорони громадського порядку; в) реалізації права вживати спільно з працівниками міліції заходів до припинення адміністративних правопорушень і злочинів; г) участі недержавних громадських організацій з органами Державної прикордонної служби України в охороні державного кордону.

Запропоновані правові форми та їх використання не суперечать чинному законодавству України [69].

У здійсненні правоохоронних повноважень органів виконавчої влади беруть участь громадські організації, наділені деякими державно-владними повноваженнями. Так, відповідно до ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) у справах про адміністративні правопорушення, що розглядаються органами, зазначеними в статтях 218-221, протоколи про правопорушення мають право складати уповноважені на те посадові особи. Протоколи про правопорушення мають право складати також представники громадських організацій або органів громадської самодіяльності: член громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону; громадський інспектор Українського товариства охорони пам'яток історії та культури [69].

Запровадження наведених форм участі інститутів громадянського суспільства в управлінні державними справами на сьогодні визначено низкою нормативно-правових актів [69].

Зокрема, беручи до уваги норми п.п. 2-4 ст. 22 Закону України «Про громадські об'єднання», слід зазначити, що втручання органів державної влади, їх посадових та службових осіб у діяльність недержавних громадських організацій, так само як і втручання недержавних громадських організацій у діяльність органів державної влади, їх посадових та службових осіб, не допускається, крім випадків, передбачених законом [40].

Однак органи державної влади можуть залучати недержавні громадські організації до процесу формування і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, зокрема, шляхом проведення консультацій з недержавними громадськими організаціями стосовно важливих питань державного і суспільного життя, розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, в роботі яких беруть участь представники недержавних громадських організацій.

Обов'язковим є проведення консультацій з недержавними громадськими організаціями щодо проектів нормативно-правових актів, які стосуються

правового статусу недержавних громадських організацій, їх фінансування та діяльності.

Значною мірою взаємовідносини держави й громадських об'єднань регулюють норми адміністративного права. Ці норми визначають правовий статус громадських об'єднань [70, с. 251; 71, с. 122].

Специфіка об'єднань громадян виявляється у взаєминах об'єднання з державними органами, насамперед з органами виконавчої влади. Держава забезпечує додержання прав і законних інтересів легалізованих в установленому законодавством порядку об'єднань громадян. Відносно окремих їх видів Верховною Радою України встановлюються пільги з оподаткування доходів, надається матеріальна допомога [72, с. 130].

Адміністративно-правові відносини в діяльності об'єднання громадян відрізняються в залежності від виду та статусу об'єднання [72, с. 131].

В словниковій літературі «статус» (від лат. status – становище) визначено як правове становище осіб [73, с. 719], а правовий статус – як сукупність прав і обов'язків фізичних та юридичних осіб. В Україні правовий статус цих осіб визначається Конституцією, законами та іншими нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України. Правовий статус фізичної особи визначають, насамперед, конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Практична реалізація правового статусу забезпечується системою конституційних прав та інших гарантій. Правовий статус юридичних осіб (державні органи, підприємства, установи та організації) визначається через права і обов'язки цих осіб, зафіксовані в чинному законодавстві. Їх правовий статус відображається у законах, положеннях, статутах та інших нормативно-правових актах про ці органи, підприємства, установи та організації [4, с. 717].

Водночас, як слушно зазначає О. Алтуніна, «правова наука й досі не виробила єдиного підходу до понять «статус», «правовий статус», «правове положення», «правове становище», які досить часто вживаються як у нормативно-правових актах, так і в науковій літературі, здебільшого правничого характеру.

Вона вважає, що використання науковцями для характеристики одних і тих самих явищ таких категорій, як правовий статус, правове положення, правове становище, передусім пов'язано з тим, що у тлумачних словниках статус визначається через положення або через становище» [74, с. 89].

Слушною є думка про те, що «термін «правовий статус» вживається переважно під час характеристики таких категорій, як людина, громадянин, іноземець, особа без громадянства, державний службовець, які є фізичними особами. Щодо юридичних осіб, в тому числі органів місцевого самоврядування, то у переважній більшості випадків вживається термін «компетенція», що є необґрунтованим, оскільки компетенція є лише одним з елементів правового статусу юридичної особи. У науковій літературі адміністративно-правовий статус юридичної особи характеризується найчастіше сукупністю передбачених законами, підзаконними нормативно-правовими актами та установчими документами прав і обов'язків юридичної особи у сфері державного управління, а також адміністративною відповідальністю юридичної особи» [75, с. 62-63].

Правовий статус особи в теорії права О. Скакун визначає як «систему закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує своє поведінку в суспільстві. Структура правового статусу особи може бути представлена у вигляді таких елементів: 1) правосуб'єктність; 2) права; 3) свободи; 4) обов'язки; 5) відповідальність (має вторинний характер та реалізується в результаті вчиненого правопорушення або в зв'язку з невиконанням компетенції чи перевищенням її обсягу)» [76, с. 402, 405].

С. Бостан, С. Гусарєв, Н. Пархоменко звертають увагу на те, що правовий статус відображає юридичне закріплення досягнутого суспільством обсягу свободи особи та є засобом нормативного закріплення основних принципів взаємодії особи та держави. Це система еталонів, зразків поведінки суб'єктів, які захищає держава і схвалює суспільство [77, с. 288-289].

Правовий статус характеризується наступними ознаками: 1) має

універсальний характер, оскільки поширюється на всіх суб'єктів; 2) відображає особливості особи та держави як учасників суспільних відносин та ступінь і характер їх взаємодії; 3) права та свободи, що складають основу правового статусу, не можуть реалізовуватись без інших його компонентів – обов'язків та відповідальності; 4) забезпечує системність прав, свобод та обов'язків; 5) елементи структури правового статусу є взаємозалежними та взаємодіючими; 6) має відносну стабільність [78, с. 96].

В межах даного дослідження ми проаналізуємо наукові погляди щодо визначення адміністративно-правового статусу громадських об'єднань, громадських організацій тощо.

Слід звернути увагу на те, що адміністративно-правовий статус громадських об'єднань становить науковий інтерес. Його проблематику розробляли такі науковці як В. Авер'янов, Ю. Битяк, Є. Додіна, І. Личенко, О. Остапенко, С. Стеценко та ін. Однак підходи до визначення його поняття та елементів серед учених різняться.

Щодо питання про особливості адміністративно-правового статусу недержавних громадських організацій в Україні, то на сьогодні воно є відкритим для досліджень в науці права.

С. Курило вважає, що «адміністративно-правовий статус – одна з центральних правових категорій, яка має неабияке теоретичне і практичне значення, оскільки правовий статус є одним із тих якісних показників, за якими робляться висновки про рівень правової зрілості держави та суспільства» та звертає увагу на те, що «класичним елементним складом правового статусу є права, обов'язки та відповідальність, з чим погоджується переважна більшість науковців, у тому числі і адміністративістів» [79, с. 525-526].

О. Мещерякова відзначає, що «адміністративно-правовий статус особи складається з сукупності елементів, які утворюють його склад. Поряд із наявністю різних поглядів на перелік його структурних елементів, доцільно зазначити, що права і обов'язки становлять серцевину правового статусу, а тому є його обов'язковими елементами. Вона вважає, що до елементів адміністративно-

правового статусу слід відносити: адміністративну правосуб'єктність; права; обов'язки; заборони і відповідальність за їх порушення [80, с. 610].

В. Колпаков та О. Кузьменко звертають увагу на те, що «аналіз нормативних актів, які регламентують діяльність громадських формувань в Україні дозволяє встановити головну відмінність їх адміністративно-правового статусу від адміністративно-правового статусу державних структур. Вона полягає в тому, що у відносинах з іншими суб'єктами права і між собою ці формування виступають виключно від власного імені, не маючи державно-владних повноважень» [81, с. 168].

О. Остапенко звертає увагу на те, що «регулюючий вплив держави поширюється тільки на ті повноваження громадських формувань, які реалізуються безпосередньо у взаємовідносинах з державними органами. Сутність такого регулювання зводиться до того, щоб, по-перше, через норми адміністративного права закріпити повноваження громадських об'єднань у сфері державного управління, по-друге, створити реальні гарантії їх реалізації» [82, с. 206].

В. Авер'янов адміністративно-правовий статус громадських об'єднань визначав як «сукупність прав та обов'язків, які реалізуються в адміністративних правовідносинах, що виникають між громадськими об'єднаннями і державними органами, органами місцевого самоврядування». При цьому він звертав увагу на важливість норм адміністративного права, що регулюють відносини держави і об'єднань громадян [70, с. 251].

Схожої думки дотримуються Ю. Битяк, В. Гаращук та О. Дьяченко, визначаючи адміністративно-правовий статус об'єднань громадян як «сукупність прав і обов'язків, які реалізуються в правовідносинах, що виникають між об'єднаннями громадян і суб'єктами виконавчої влади». Вони вважають, що «основоположне значення у визначенні правового становища об'єднання громадян має його статут, який повинен містити: назву, мету та завдання об'єднання; умови й порядок прийому в члени об'єднання та виходу з нього; структуру, порядок створення й діяльності статутних органів об'єднання; права та обов'язки його членів; джерела надходження коштів і порядок здійснення видів

діяльності, необхідних для виконання статутних завдань; порядок внесення змін і доповнень у статут; порядок реорганізації або ліквідації об'єднання; юридичну адресу» [71, с. 122].

Слід звернути увагу на те, що саме органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування у порядку, визначеному законом здійснюють державний нагляд та контроль за дотриманням закону громадськими об'єднаннями (п. 5 ст. 22 Закону України «Про громадські об'єднання»).

В. Московець, досліджуючи адміністративно-правовий статус недержавних правоохоронних формувань, виокремлює його як «визначені адміністративно-правовими нормами основні завдання, компетенція, відповідальність, порядок формування громадських організацій, що має на меті захист прав і свобод громадян, сприяння притягненню до юридичної відповідальності осіб за скоєння правопорушень, допомога правоохоронним органам у дотриманні порядку і законності» [75, с. 62-63].

І. Личенко, аналізуючи громадські формування як інститути громадянського суспільства, які сприяють захисту законних інтересів громадян у сфері власності, звертає увагу на те, що «їх правовий статус визначається низкою чинників: їхньою організаційно-правовою формою, порядком формування, головними завданнями діяльності, колом закріплених прав, засобами забезпечення законності їхньої діяльності тощо» [83, с. 222].

Є. Додіна вважає, що «адміністративно-правовий статус громадських організацій – це правове положення громадської організації у відносинах із суб'єктами виконавчої влади, врегульоване нормами конституційного та адміністративного права». Вона зазначає, що «адміністративно-правовий статус громадських організацій слід розглядати як частину загального правового статусу громадських організацій» [84, с. 8].

Адміністративно-правова складова адміністративно-правового статусу недержавних громадських організацій реалізується через значний масив нормативно-правових актів. Базовими правовими актами, які закріплюють загальні засади адміністративно-правового статусу недержавних громадських

організацій в Україні є Конституція України [53] та Закон України «Про громадські об'єднання» [40].

Ми вважаємо, що елементами адміністративно-правового статусу недержавних громадських організацій є їх правосуб'єктність, права, обов'язки, гарантії, обмеження і відповідальність за вчинені правопорушення.

М. Цвік, О. Петришин та Л. Авраменко правосуб'єктність визначають, як можливість і здатність особи бути суб'єктом правовідносин з усіма правовими наслідками. Вони вважають, що правосуб'єктність визначає становище людини в суспільстві, є умовою і гарантією стабільності її правового статусу. Правосуб'єктність фізичних та юридичних осіб визначається в їх правовому статусі, а правовий статус державних органів і організацій – в їх компетенції [2, с. 340, 342].

О. Зайчук та Н. Оніщенко також вважають, що «правосуб'єктність являє собою сукупність правоздатності та дієздатності. Вона охоплює чотири елементи: 1) правоздатність; 2) дієздатність; 3) деліктоздатність; 4) осудність – умова кримінальної відповідальності» [85, с. 238-239].

Вважаємо, що адміністративне право наділяє правосуб'єктністю достатньо широке коло учасників правовідносин. Не є виключенням і недержавні громадські організації, які наділені правосуб'єктністю, що гарантує їх адміністративно-правовий статус та визначає становище у суспільстві. Адміністративна правосуб'єктність недержавних громадських організацій є видом загальної правосуб'єктності суб'єктів адміністративного права та характеризує здатність цих організацій бути носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Недержавні громадські організації для досягнення визначених цілей і завдань реалізують свої права, які базуються на нормах п. 2 ст. 5, п.п. 3, 7 ст. 3, ст.ст. 21, 23, 24 Закону України «Про громадські об'єднання» [40]. В залежності від кола осіб, яким ці права належать, і причини їх виникнення, в юридичній науці права поділяють на загальні та спеціальні [86, с. 34].

Ми вважаємо, що правами недержавних громадських організацій в системі органів державної влади для здійснення своєї мети (цілей) є: а) політичні права;

б) соціальні права; в) економічні права; г) спеціальні права.

Політичними правами недержавних громадських організацій в Україні є:

– право добровільно у будь-який час припинити членство (участь) у недержавній громадській організації шляхом подання заяви до її відповідних статутних органів (ч. 2 ст. 5 Закону України «Про громадські об'єднання»);

– право звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами (п. 2 ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання»);

– право брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності недержавної громадської організації та важливих питань державного і суспільного життя (ч. 4 ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання»);

– право проводити мирні зібрання (ч. 5 ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання»).

Соціальними правами недержавних громадських організацій є:

– вільний доступ до інформації про її діяльність, у тому числі про прийняті нею рішення та здійснені заходи (ч. 7 ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання»);

– вільне поширення інформації про свою діяльність, пропагування своєї мети (цілі) (ч. 1 ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання»);

– одержання у порядку, визначеному законом, публічної інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації (ч. 3 ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання»);

– здійснення інших прав, не заборонених законом.

Економічні права недержавних громадських організацій полягають в тому, що ці організації можуть:

– самостійно здійснювати управління своєю діяльністю відповідно до мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в діяльність недержавних громадських організацій, крім випадків, визначених законом (ч. 3 ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання»);

– самостійно визначати територію своєї діяльності, крім випадків, визначених законом (ч. 4 ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання»);

– реалізовувати свою мету (цілі) шляхом укладення між собою на добровільних засадах угод про співробітництво та/або взаємну допомогу (ч. 1 ст. 6 Закону України «Про громадські об'єднання»);

– здійснювати співробітництво з іноземними неурядовими організаціями та міжнародними урядовими організаціями з дотриманням законів України та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 2 ст. 6 Закону України «Про громадські об'єднання»).

Вищевизначеними правами володіють недержавні громадські організації як зі статусом юридичної особи, так і без такого статусу.

Спеціальними правами наділені недержавні громадські організації зі статусом юридичної особи, які в системі органів державної влади мають право (ч. 2, 3 ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання»):

– бути учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права відповідно до законодавства;

– здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом недержавної громадської організації, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) недержавної громадської організації та сприяє її досягненню. Відомості про здійснення підприємницької діяльності недержавною громадською організацією включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань [87];

– засновувати з метою досягнення своєї статутної мети (цілей) засоби масової інформації;

– брати участь у здійсненні державної регуляторної політики відповідно до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [88];

– брати участь у порядку, визначеному законодавством, у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування для проведення консультацій з недержавними громадськими організаціями та підготовки рекомендацій з питань, що стосуються сфери їхньої діяльності;

– бути виконавцем державного замовлення відповідно до закону;

– на фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів відповідно до закону (ч. 1 ст. 23 Закону України «Про громадські об'єднання»);

– для виконання своєї статутної мети (цілей) володіти, користуватися і розпоряджатися коштами та іншим майном, яке відповідно до закону передане такій недержавній громадській організації її членами (учасниками) або державою, набуте як членські внески, пожертвуване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, набуте в результаті підприємницької діяльності такої організації, підприємницької діяльності створених нею юридичних осіб (товариств, підприємств), а також майном, придбаним за рахунок власних коштів, тимчасово наданим у користування (крім розпорядження) чи на інших підставах, не заборонених законом (ч. 1 ст. 24 Закону України «Про громадські об'єднання»).

Серед адміністративно-правових обов'язків суб'єктів можна виділити: 1) абсолютні, які не залежать від якихось конкретних обставин та покладаються на кожного; 2) відносні, які виникають з правомірних дій, спрямованих на набуття прав і користування ними, та правопорушень [86, с. 34-35].

Недержавні громадські організації зобов'язані (ст.ст. 23, 24 Закону України

«Про громадські об'єднання»):

– подавати та оприлюднювати звіти про цільове використання коштів, якщо отримують фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів;

– вести бухгалтерський облік, фінансову та статистичну звітність, бути зареєстрованими в органах доходів і зборів [89] та сплачувати до бюджету обов'язкові платежі, якщо вони діють зі статусом юридичної особи;

– зберігати правоустановчі документи, документи, в яких міститься інформація про діяльність, яка здійснена відповідно до мети (цілей) та завдань; зберігати і регулярно оновлювати інформацію, достатню для ідентифікації згідно з вимогами закону кінцевих бенефіціарних власників (контролерів) громадського об'єднання, а також надавати її державному реєстратору у випадках та в обсязі, передбачених законом. Ця інформація не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом;

– готувати річні фінансові звіти із зазначенням детального аналізу доходів і витрат;

– здійснювати заходи контролю, щоб забезпечити зарахування і витрачання повністю всіх коштів у спосіб, що узгоджується з цілями та завданнями заявленої діяльності громадського об'єднання;

– забезпечити ведення обліку та зберігання не менше п'яти років усіх необхідних облікових документів стосовно внутрішніх та міжнародних операцій, а також надавати інформацію компетентним державним органам на відповідний запит, а також в інших випадках, передбачених законодавством.

Згідно ст. 22 Закону України «Про громадські об'єднання» держава забезпечує додержання прав недержавних громадських організацій [40].

В Україні статтею 5 вищезгаданого Закону забезпечено гарантії права на свободу об'єднання, які аналогічно застосовуються і для недержавних громадських організацій. Отже, ніхто не може бути примушений до вступу у будь-яку недержавну громадську організацію. Належність чи неналежність до цієї організації не може бути підставою для обмеження прав і свобод особи або для

надання їй органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування будь-яких пільг і переваг. Кожна особа має право добровільно у будь-який час у порядку, встановленому статутом, припинити членство (участь) у недержавній громадській організації.

В Україні за порушення законодавства, яким врегульовано діяльність недержавних громадських організацій, посадові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадяни, іноземці, особи без громадянства несуть відповідальність (ст. 31 Закону України «Про громадські об'єднання»).

Недержавні громадські організації за порушення законодавства України несуть відповідальність, передбачену як Законом України «Про громадські об'єднання», так і іншими законами України.

Участь у діяльності недержавної громадської організації, діяльність якої заборонена в судовому порядку, тягне за собою адміністративну відповідальність, якщо законом не передбачено інший вид юридичної відповідальності. До прикладу, постановою Хмельницького окружного адміністративного суду від 5 травня 2014 року у справі № 822/1478/14 задоволено позов Шепетівської ОДПІ ГУ Міндоходів у Хмельницькій області до Грицівської громадської організації з охорони правопорядку «Правопорядок» про припинення юридичної особи. Задовольняючи позов, суд у своєму рішенні зазначив, що «згідно Витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців відповідач 27.02.2003 р. зареєстрований як юридична особа та з 27.06.2003 р. перебуває на обліку в Шепетівській ОДПІ. З акту перевірки Шепетівської ОДПІ № 74/181 від 13.02.2014 р. вбачається, що відповідач не подавав органам ДПІ передбачені законом податкові декларації та фінансову звітність протягом 2012 року. Заборгованість по сплаті податків та зборів відсутня, що підтверджується довідкою Шепетівської ОДПІ № 1051/11 від 17.02.2014 року. Відповідно до п. 16.1.3. ст. 16 Податкового кодексу України платник податків зобов'язаний подавати до контролюючих органів у порядку, встановленому податковим та митним законодавством, декларації, звітність та інші документи, пов'язані з обчисленням і сплатою податків та зборів. Відповідно до ст. 38 Закону

України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» підставою для постановлення судового рішення про припинення юридичної особи, зокрема, є неподання протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону». З урахуванням наведеного суд дійшов висновку, що позовні вимоги позивача є обґрунтованими, відповідають чинному законодавству та підлягають задоволенню. В апеляційному порядку постанова суду у цій справі не оскаржувалась [90].

Адміністративно-правовий статус недержавних громадських організацій охоплює також обмеження щодо діяльності громадських об'єднань, які встановлені статтею 4 Закону України «Про громадські об'єднання». Отже, на основі цього вважаємо, що недержавним громадським організаціям заборонено мати за мету (цілі) або вчиняти дії, які спрямовані на [40]: а) ліквідацію незалежності України; б) зміну конституційного ладу насильницьким шляхом; в) порушення суверенітету і територіальної цілісності держави; г) підрив безпеки держави; ґ) незаконне захоплення державної влади; д) пропаганду війни, насильства; е) розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі; є) посягання на права і свободи людини, здоров'я населення; ж) пропаганду комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки.

Інші обмеження діяльності недержавних громадських організацій можуть бути встановлені виключно законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Для адміністративно-правового статусу недержавних громадських організацій в Україні характерним є те, що він: 1) поширюється на всі організації та всіх членів (учасників) цих організацій щодо утворення, реєстрації, діяльності та припинення недержавних громадських організацій; 2) відображає особливості взаємодії недержавних громадських організацій та органів державної влади і управління як учасників суспільних відносин; 3) визначає права та обов'язки, що

є основою адміністративно-правового статусу, та які реалізуються за допомогою гарантій та відповідальності; 4) складові структури адміністративно-правового статусу є взаємозалежними та взаємодіючими; 5) забезпечує певну визначеність та стабільність недержавних громадських організацій у суспільстві.

Узагальнюючи, вважаємо, що адміністративно-правовий статус недержавних громадських організацій – це сукупність прав, обов'язків, гарантій, обмежень та відповідальності, які реалізуються в адміністративних правовідносинах, що виникають у процесі взаємодії недержавних громадських організацій із державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами.

Отже, законодавче закріплення прав та обов'язків недержавних громадських організацій свідчить про наявність у них адміністративно-правового статусу в системі органів державної влади і управління, який, як вбачається, є не просто здатністю мати права і обов'язки, а комплексом реально визначених прав і обов'язків суб'єкта адміністративного права в сфері публічного управління, що передбачені конкретними нормами адміністративного права. Тому кожен суб'єкт адміністративного права, права і обов'язки якого передбачені адміністративно-правовими нормами має свій варіант притаманного йому адміністративно-правового статусу. У повній мірі це стосується недержавних громадських організацій. Ці норми і визначають адміністративно-правовий статус громадських об'єднань в якості суб'єктів відносин, що мають адміністративно-правовий зміст. Діяльність недержавних громадських організацій за своєю сутністю та призначенням спрямована на захист прав, свобод та законних інтересів громадян.

1.3 Класифікація і види недержавних громадських організацій в Україні

Утвердження громадянського суспільства в Україні, має велике значення для українського суспільства в цілому, бо, як зазначає Дж. Кін, «там, де немає громадянського суспільства, не може бути взаємодії й обміну думками між

громадянами, здатними публічно обирати свої ідентичності, шанувати свої обов'язки в рамках політично правової структури, яка забезпечує мир між громадянами, добре функціонування уряду, соціальну справедливість та – перш за все – діє відповідно до принципу, що влада має бути підзвітна суспільству» [91, с. 78]. У розвиненому громадянському суспільстві громадянам простіше захищати свої права та законні інтереси, у них з'являються більші можливості щодо самореалізації в різних сферах суспільного життя.

Основу кожного громадянського суспільства становлять громадські організації, зокрема недержавні.

На основі аналізу матеріалів анкетування, проведеного нами серед 349 респондентів, вважаємо, що в Україні мають місце наступні види недержавних громадських організацій: 1) недержавні громадські організації, створені для вирішення соціальних проблем певних груп населення (дітей-сиріт, інвалідів, пенсіонерів, багатодітних сімей і т.д.) (так вважають 48,4 % респондентів); 2) дитячі та молодіжні громадські організації, які займаються вихованням молоді (на думку 38,6 % респондентів); 3) громадські організації захисту прав та інтересів громадян (так вважають 35,2 % респондентів) *(Додаток А)*.

Важливим аспектом аналізу різновидів громадських організацій є їх класифікація.

Класифікація громадських організацій необхідна для їх впорядкування, відображення існуючої мережі громадських організацій та визначення сфер суспільного життя, де їх діяльність активніша [92, с. 41].

Огляд наукової літератури дає підстави стверджувати, що проблема класифікації громадських організацій є актуальною. Визначенням класифікації громадських організацій займалися науковці Ю. Галустян, В. Головенько, В. Кравчук, М. Менджул, Л. Усаченко, О. Хуснутдінов, М. Шевченко та ін. Їх праці сприяють вивченню даного питання, однак не формують єдиної основи для його розв'язання.

В енциклопедичній та словниковій літературі під «класифікацією»

розуміють (від нім. Klassifikation з лат. classis – розряд, група і facere – робити): 1) систему супідрядних понять (класів, об'єктів, явищ) у певній галузі знання або діяльності людини, складену на основі обліку загальних ознак об'єктів і закономірних зв'язків між ними. Наукова класифікація виражає систему законів, притаманних відповідній галузі дійсності...; 2) систему розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями; 3) розподіл певних об'єктів у групі на основі їх загальних ознак, подібностей і розбіжностей, що відображають зв'язки між класами об'єктів у єдиній системі цієї галузі знання [93, с. 174; 4, с. 371; 73, с. 360; 94, с. 440; 95, с. 544; 96, с. 115].

Ключовим моментом у побудові класифікації є вибір критерію. Особливі труднощі виникають при класифікації багатомірних явищ, які неможливо звести до єдиного показника, прямого виміру характеристик [77, с. 209].

Словники сучасної української мови характеризують критерій (від гр. kritērion – засіб судження) як: а) одну з основних ознак, мірило для визначення оцінки, класифікації чого-небудь [73, с. 395]; б) принцип, який визначає спосіб визнання чогось з позицій присутності, відсутності чи ступеня наявності певних характеристик, якостей; мірило чогось [97, с. 329].

Використання критеріїв в якості ознак, притаманних для класифікації організацій дозволяє виділити групи організацій за подібними ознаками і параметрами. Вона має важливе прикладне значення, адже дозволяє розробляти загальні підходи до вибору моделей та методів управління, аналізу і вдосконалення організаційних структур тощо [98, с. 17]. За найзначніший критерій зазвичай беруть характер взаємозв'язків між членами громадської організації, або вид їхньої діяльності.

До обов'язкових ознак кожної організації належать: конкретна мета, яка досягається певними людьми, програма дій, ієрархія, підлеглість, колективна ідентичність, чітка процедура виконання обов'язків, соціальна структура (сукупність людей, які мають конкретні стосунки під час взаємодії), де статуси визначаються службовими посадами, наявність ресурсів, певний спосіб їх захисту, система офіційно затверджених норм поведінки і форм контролю за їх

додержанням, наявність винагород або покарань за участь (або неучасть) у справах організації [99, с. 80]

М. Менджул виокремлює наступні ознаки, які є характерними для громадської організації: а) ознаки, властиві їй як юридичній особі (організаційна єдність, державна реєстрація та цивільна правосуб'єктність, проявами якої є майнова відокремленість, виступ юридичної особи у цивільних відносинах від свого імені, самостійна майнова відповідальність та здатність бути позивачем або відповідачем у суді); б) ознаки, притаманні громадським організаціям як непідприємницьким товариствам (спеціальна правоздатність, непідприємницький характер діяльності та неприбутковість); в) конститутивні ознаки, тобто необхідні й достатні для розкриття сутності громадської організації – мета створення і діяльності (громадські організації створюються для задоволення та захисту законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів) та членський характер громадських організацій [92, с. 39-40].

В. Новохацький також звертає увагу на те, що усі організації громадянського суспільства володіють рядом схожих ознак: 1) організаційною структурою; 2) відділенням від держави; 3) «власники» або менеджмент цих організацій не мають права або заздальгідь відмовляються від розподілу прибутку у свою користь; 4) «самокеруються», тобто мають повну самостійність у рішенні всіх питань, пов'язаних з їхньою діяльністю; 5) участь у них не є обов'язковою; діяльність у них здійснюється за рахунок добровільних пожертвувань фінансових засобів або часу [6, с. 8].

Окрім вищевикладених ознак, для недержавної громадської організації також характерними є ознаки неприбуткової організації, а саме [100, с. 15-16]: 1) недержавний (неурядовий) характер організації – держава в особі органів державної влади та місцевого самоврядування не є засновником такої організації на підставі закону чи через ухвалення публічного акта відповідним органом влади і не здійснює адміністративного управління чи контролю за діяльністю такої організації; 2) самоуправління – керівництво організацією здійснюється її

учасниками відповідно до статутних (засновницьких) документів; 3) добровільність – організація утворюється на основі доброї волі осіб чи особи, що є засновником. Ніхто не може бути примушений до вступу в організацію, і нікому не може бути заборонено вийти з такої організації; 4) некомерційність – комерційна діяльність в цих організаціях не може бути основною; 5) неприбутковість – метою створення чи діяльності організації не може бути одержання прибутку, що розподіляється між її членами, засновниками чи пов'язаними з ними особами. Прибуток організації, отриманий нею в результаті комерційної діяльності, може використовуватись лише на статутні цілі; б) корисність організації – відповідно до цієї ознаки вирізняють: приватно корисні, або організації взаємної вигоди, та суспільно корисні організації.

З урахуванням розглянутих ознак, які властиві для недержавних громадських організацій, основними їх ознаками слід вважати: а) добровільність участі її членів (учасників); б) самоврядність (самоуправління); в) некомерційність; г) неприбутковість; г) недержавність (відокремленість від органів державного управління та місцевого самоврядування) тощо.

У США розроблено Міжнародну класифікацію неприбуткових організацій (МКНКО), відповідно до якої неурядові організації поділяються на такі групи: 1) культура і відпочинок; 2) освіта і наукові дослідження; 3) здоров'я; 4) соціальні послуги; 5) навколишнє середовище; 6) розвиток і житлове будівництво; 7) закон, пропаганда та політика; 8) філантропія та заохочення добровільної діяльності; 9) міжнародна діяльність; 10) релігія; 11) бізнес і професійні асоціації, союзи [101]. Однак в нашій країні ця класифікація використовується лише з пізнавальною метою та має своїх прихильників [102, с. 17].

М. Шевченко, В. Головенько та Ю. Галустян вважають, що в Європі та США класифікація недержавних громадських організацій за напрямками діяльності виглядає таким чином [7, с.33]:

а) громадські об'єднання, які об'єднують людей за принципом спільної мети і проблеми. Це, насамперед, організації інвалідів, батьків хворих дітей тощо. Характерною ознакою їхньої діяльності є взаємодопомога в розв'язанні своїх

власних проблем, особливо у взаєминах з владними структурами;

б) громадські об'єднання так званого «клубного» типу. До них відносять різноманітні групи самовдосконалення, клуби за інтересами, тощо. Ці групи складають також самі їхні члени;

в) громадські об'єднання соціальної справедливості або благодійності. Їх діяльність спрямована на вирішення гуманітарно-соціальних проблем певних категорій населення – людей похилого віку, багатодітних сімей, бідних, хворих тощо;

г) громадсько-політичні організації, рухи й правозахисні організації. Їх місія полягає у вирішенні питань, що лежать далеко за межами безпосередніх групових інтересів їхніх учасників, наприклад, проблем жінок, молоді, охорони довкілля, пам'яток культури тощо;

г) професійні об'єднання та творчі спілки, що об'єднують найманих працівників та осіб творчої праці, ведуть від їх імені переговори, укладають колективні договори та угоди з адміністрацією підприємств і урядом, виборюють шляхом лобіювання законодавче й фінансове забезпечення свого функціонування;

д) політичні партії. Вони виражають інтереси певних соціальних груп суспільства через відкриту політичну боротьбу, домагаючись прямого контролю над державною владою.

В Україні на сьогодні існує велика кількість громадських організацій, в тому числі і недержавних, які вирішують важливі питання у різних сферах життя. До прикладу, А. Суббот звертає увагу на те, що «з-поміж кола суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції в Україні виокремлено групу тих, хто бере участь у запобіганні, виявленні, а в установлених законом випадках – і у вжитті заходів щодо припинення корупційних правопорушень, відновленні порушених прав чи інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів держави, а також в інформаційному і науково-дослідному забезпеченні заходів щодо запобігання та протидії корупції, у міжнародному співробітництві в цій сфері». Слушною є його думка про те, що «до таких суб'єктів крім місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств,

установ та організацій та їх посадових осіб вперше віднесено громадян і об'єднання громадян» [103, с. 58].

Отже, проведемо аналіз класифікацій недержавних громадських організацій, які пропонують вітчизняні дослідники, та національного законодавства України в частині визначення класифікації недержавних громадських організацій.

В основу типології недержавних громадських організацій можна покласти мету організації, тобто захист громадянських, політичних, економічних, культурних прав і свобод громадян. Різниця в цілях певних організацій дає можливість здійснювати типологію і за видами їхньої діяльності. Зрозуміло, що основою для типології недержавних громадських організацій можуть бути й інші критерії, класові та національні ознаки, демографічні чинники, масштаби діяльності, методи й способи дій тощо [9, с. 150].

Л. Усаченко пропонує типологію громадських об'єднань, що базується на врахуванні різних критеріїв [9, с. 150-151], яку також можна застосувати і до недержавних громадських організацій: 1) за родом діяльності – конструктивно орієнтовані, пізнавальні, опозиційні, аматорські, національні та інші; 2) за поставленими цілями – соціально-вартісні й асоціальні, політизовані та неполітизовані; 3) за інтересами – економічні, професійні, суспільно-політичні та інші; 4) за правовим статусом – легальні та нелегальні; 5) за соціально-класовими ознаками – робітничі, фермерські та інші; 6) за рівнем масовості й ступенем впливу – профспілки, антивійськові рухи та інші; 7) за спонукальними мотивами виникнення – соціально усвідомлені (рухи ветеранів, студентської молоді, кооператорів); 8) вартісно-орієнтовані (рух «зелених»); 9) традиціоналістськи зумовлені (релігійні, національні об'єднання); 10) за масштабами діяльності – міжнародні, внутрішньодержавні; 11) за ставленням до існуючого ладу – консервативні, реформаторські, революційні, контрреволюційні; 12) за ступенем і формою організації – стихійні й організовані, слабкі й високоорганізовані.

На думку С. Лисенкова, відсутність законодавчого закріплення форм функціонування недержавних громадських організацій, багатогранність їх

діяльності та зв'язки з іншими підструктурами суспільства, дають можливість системно їх класифікувати з врахуванням наступних критеріїв [104, с. 49; 105, с. 88; 106, с. 120]: 1) за способом утворення та формами діяльності розрізняють фронти, асоціації, спілки, фонди; 2) за умовами членства можна поділити громадські організації на дві великі групи – з формально фіксованим і формально нефіксованим членством; 3) за кількістю членів громадські організації поділяють на масові та елітарні; 4) за способом формування і ступенем охоплення мас – стихійні та свідомо організовані; 5) за суб'єктним складом – професійні, жіночі, молодіжні, об'єднання ветеранів, пенсіонерів, тощо; 6) за внутрішньою структурою – централізовані, нецентралізовані; 7) за масштабом діяльності – місцеві, загальнодержавні, міжнародні; 8) за соціально-правовим статусом – легальні, нелегальні; 9) за способом досягнення мети – реформаторські, консервативні; 10) за соціальною значущістю для існування і розвитку суспільства – прогресивні, консервативні, реакційні; 11) за шляхами легалізації – легалізовані шляхом реєстрації, та легалізовані шляхом повідомлення про заснування; 12) за віковим критерієм виділяють громадські організації дорослого населення, молодіжні громадські об'єднання та дитячі громадські об'єднання.

А. Шлійко виділяє такі основні критерії класифікації організацій [107, с. 50-51]: а) за критерієм формалізації: формальні (мають чітко визначені цілі, правила поведінки, структуру й зв'язки) та неформальні (функціонують без чітко визначених цілей, правил та структури) організації; б) за формою власності: приватні, колективні (корпоративні), комунальні та державні організації; в) за формою результату: комерційні (орієнтуються на прибуток) та некомерційні організації (орієнтуються на одержання соціального ефекту); г) за типом завдань, що вирішуються: економічні, фінансові, політичні, освітні, медичні, військові та ін.; г) за принципами об'єднання людей: добровільні (церква, політичні партії, клуби), примусові (армія, початкова школа, тюрма, психіатрична лікарня), унітарні (їх члени об'єднуються для досягнення загальної та індивідуальної мети - підприємства, банки, ВНЗ); д) за характером діяльності: технологічні (реалізують технологію виготовлення певної продукції або надання послуг), програмно-

цільові (реалізують певну програму діяльності з вирішенням певної соціальної проблеми), непрограмні (реалізують гнучку і складну програму дій, яку визначити наперед неможливо).

Дещо іншу класифікацію недержавних громадських організацій запропонувала М. Менджул. Ці організації вона поділяє за наступними критеріями [108, с. 184-185]: 1) за суб'єктивним складом (тобто, громадські організації поділяються за певною ознакою, що об'єднує їх членів – вік, професія, стать та ін., зокрема: дитячі, молодіжні, жіночі організації, організації інвалідів, ветеранів, підприємців і т.д.); 2) за сферою діяльності (правозахисні, освітні, культурні, творчі, спортивні, екологічні та ін.); 3) за статусом чи територією діяльності; 4) за способом обліку членів (мають / або не мають фіксоване членство); 5) за способом реєстрації (діють шляхом реєстрації або повідомленням про утворення); 6) залежно від мети створення та діяльності (суспільнокорисні – створені й діють з різними суспільнокорисними цілями, зокрема: охорони прав людини, розвитку науки, культури, мистецтва, освіти, надання соціальних послуг та ін.; приватні – створені й діють з метою досягнення цілей та в інтересах виключно своїх членів); 7) за кількістю членів (масові та звичайні).

В. Кравчук зазначає, що існує також класифікація недержавних громадських організацій за напрямками їх діяльності. За цим критерієм всі недержавні громадські організації, в тому числі і благодійні фонди, вона групує у сім блоків [32, с. 96-97]:

1) права людини. До цього блоку відносяться «всі організації, зусилля яких спрямовані на відстоювання громадянських прав і свобод першої необхідності – права на життя, здоров'я, недоторканність власності тощо, а також інших прав, свобод та законних інтересів різноманітних суспільних груп. Сюди можна віднести правозахисні організації, організації сприяння розвитку місцевого самоврядування, громадські організації захисту прав та інтересів громадян, релігійні організації, молодіжні та студентські об'єднання, ветеранів та інвалідів військових дій, репресованих і колишніх в'язнів, об'єднання учасників ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС тощо»;

2) професійна діяльність. Ця група охоплює недержавні громадські організації, що «створюються для підтримки й оптимізації професійної діяльності людей. Це насамперед професійні спілки, асоціації адвокатів, спілки промисловців та підприємців, роботодавців, а також інші організації сприяння розвитку підприємництва та професійні об'єднання»;

3) поліпшення соціально-економічного становища країни. Цей блок «складають благодійні фонди сприяння здійсненню програм поліпшення соціально-економічного становища у країні, організації і добродійні фонди соціального захисту та поліпшення матеріального становища малозабезпечених верств населення, благодійні фонди надання допомоги багатодітним родинам тощо»;

4) сім'я та діти. Ця група недержавних громадських організацій «охоплює жіночі громадські організації, об'єднання багатодітних сімей, дитячі громадські організації, благодійні фонди сприяння захисту материнства та дитинства тощо»;

5) захист здоров'я населення та навколишнього середовища. Цю групу «становлять екологічні громадські організації і благодійні фонди сприяння розвитку природно-заповідного фонду та природоохоронної справи, громадські організації і благодійні фонди пропагування здорового способу життя тощо»;

6) освіта. Цей блок «об'єднує освітні та науково-освітні організації, благодійні фонди сприяння розвитку науки й освіти»;

7) культура. Цю групу «утворюють культурно-просвітницькі об'єднання, благодійні організації та фонди сприяння розвитку культури, національно-культурні товариства» [32, с. 96-97].

Кожна з вищевказаних класифікацій має свої переваги та дає змогу глибше зрозуміти сутність поняття недержавної громадської організації, проте жодна окрема класифікація не в змозі охопити великого різноманіття діяльності цих організацій та відобразити цілі, яких вони прагнуть досягти [109, с. 128–132].

Ми підтримуємо думку про те, що у класифікації недержавних громадських організацій, яка запропонована українськими науковцями, не взято до уваги критерій соціальної справедливості, що є одним із основних при формуванні

недержавних громадських організацій країн Європи та США [7].

Узагальнюючи, зазначимо, що критерії, за якими класифікують недержавні громадські організації, є доволі численними, а підходи щодо доцільності їх використання є різноманітними. Вважаємо, що найпоширенішим критерієм класифікації громадських організацій, в тому числі і недержавних, є напрями діяльності цих організацій.

На нашу думку, в процесі класифікації недержавних громадських організацій, в першу чергу, слід брати до уваги їх призначення та форму діяльності, тому, не претендуючи на повний перелік критеріїв, що сприяють створенню універсальної класифікації недержавних громадських організацій, розглянемо та охарактеризуємо наступне.

Вважаємо, що залежно від *статусу діяльності* недержавна громадська організація може діяти як: а) зі статусом юридичної особи; б) без статусу юридичної особи. Однак слід пам'ятати, що ширшими повноваженнями володіє недержавна громадська організація зі статусом юридичної особи.

Беручи до уваги *спрямованість діяльності* недержавної громадської організації стосовно суб'єкта, який її створив, виділяємо: а) організації, діяльність яких спрямована на самих себе, тобто для задоволення власних потреб та інтересів; б) організації, діяльність яких спрямована на допомогу іншим людям, які не можуть захистити себе самі; в) організації, діяльність яких спрямована на розв'язання загальносуспільних проблем.

Залежно від *мети діяльності* виділяємо недержавні громадські організації, які здійснюють: а) політичну діяльність; б) соціальну діяльність; в) економічну діяльність; г) правову діяльність тощо.

За *методами діяльності* недержавні громадські організації доцільно поділити на: а) легальні; б) нелегальні; в) формальні (система взаємозв'язків у такій організації, правила поведінки й методи діяльності її членів визначені й зафіксовані); г) неформальні (взаємодія і діяльність членів такої недержавної громадської організації відносні).

Зважаючи на *суб'єкт діяльності* недержавні громадські організації

поділяємо на: а) професійні; б) жіночі, молодіжні, дитячі; в) організації пенсіонерів, ветеранів, інвалідів військових дій, репресованих і колишніх в'язнів; г) організації учасників ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС тощо.

Залежно від *сфери діяльності* недержавні громадські організації можна поділити на: а) економічні; б) політичні; в) соціальні; г) екологічні; д) освітні; е) спортивні; є) культурно-просвітницькі; ж) конфесійні; з) етнічні тощо.

Беручи до уваги *характер членства* в недержавній громадській організації, ми виділяємо: а) недержавні громадські організації із колективним або індивідуальним членством; б) недержавні громадські організації з фіксованим або нефіксованим членством (ст. 5 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»). Відомості про це містяться у статуті недержавної громадської організації (п. 3 ст. 11 Закону України «Про громадські об'єднання»).

За *законодавчим регулюванням* недержавні громадські організації можна поділити на: а) ті, що регулюються загальним Законом України «Про громадські об'єднання»; б) ті, які окрім згаданого нормативного акта ще регулюються спеціальними законодавчими актами. Наприклад, Законами України «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про організації роботодавців, їх об'єднань, права і гарантії їх діяльності» та ін.

Залежно від *джерел фінансування* ми розрізняємо недержавні громадські організації, які отримують фінансову підтримку за рахунок (ст.ст. 23, 24 Закону України «Про громадські об'єднання»): а) Державного бюджету України, місцевих бюджетів; б) членських внесків; в) пожертв громадян, підприємств, установ та організацій; г) майна, набутого в результаті підприємницької діяльності цієї організації; г) власних коштів; д) іноземних грантів тощо.

Зважаючи на *вік членів* розрізняють: а) недержавні громадські організації, членами (учасниками) яких можуть бути особи, які досягли 14 років (ст. 8 Закону України «Про громадські об'єднання»); б) молодіжні недержавні громадські організації, індивідуальними членами яких можуть бути особи віком від 14 до 35 років; в) дитячі недержавні громадські організації, індивідуальними членами яких можуть бути особи віком від 6 до 18 років (ст. 5 Закону України «Про

молодіжні та дитячі громадські організації»).

В залежності від *представництва* ми розрізняємо: а) недержавну громадську організацію без статусу юридичної особи, яка за допомогою визначеної особи (осіб) має право представляти цю організацію у правовідносинах із державою та іншими особами і вчиняти дії від імені недержавної громадської організації без додаткового уповноваження; б) недержавну громадську організацію із статусом юридичної особи, якою визначено особу (осіб) для здійснення всіх реєстраційних дій (п.п. 7, 8 п. 2 ст. 9 Закону України «Про громадські об'єднання»).

Зважаючи на *найменування недержавної громадської організації*, можна виділити те, яке: а) викладається державною мовою; б) поряд з державною мовою викладається іноземною мовою або мовою національної меншини; в) містить інформацію про статус недержавної громадської організації («дитяча», «молодіжна», «всеукраїнська») та/або про її вид («екологічна», «правозахисна» тощо); г) містить ім'я (псевдонім) фізичної особи за умови попередньої письмової згоди цієї особи або її спадкоємців, засвідченої в установленому законом порядку, якщо інше не передбачено законом; ґ) має скорочене найменування, яке визначається рішенням установчих зборів недержавної громадської організації або вищого органу управління – з'їзду, конференції, загальних зборів тощо (ст. 10 Закону України «Про громадські об'єднання»)

За *символікою* ми виділяємо недержавну громадську організацію із статусом юридичної особи, яка має право затвердити та зареєструвати власну символіку (емблему, прапор) із: а) повним найменуванням недержавної громадської організації; б) скороченим найменуванням недержавної громадської організації. Символіка недержавних громадських організацій не повинна відтворювати державні символи України, інші офіційні символи чи знаки, які використовуються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, державні герби, прапори або офіційні назви інших держав, зареєстровану символіку іншої громадської організації, інші символи та знаки, використання яких обмежено законом тощо (п. 2 ст. 18 Закону України «Про громадські об'єднання»).

В цілому з проведеного аналізу стає зрозуміло, що існує надзвичайно велика кількість недержавних громадських організацій, які створюються та функціонують практично у всіх сферах життєдіяльності людей та відіграють значну роль у формуванні громадянського суспільства, проте кількість не завжди переходить у якість. Тому набагато важливішим є якість роботи таких організацій, їх соціальна активність, корисність, потужність роботи і достойне прискорення демократичного розвитку України.

1.4 Правові засади і форми діяльності недержавних громадських організацій

Перед тим, як створювати недержавну громадську організацію, необхідно визначити основні засади, на підставі яких буде здійснюватися діяльність цієї організації.

Під терміном «засада» розуміють основу чого-небудь, те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; спосіб, метод здійснення чого-небудь [110, с. 300-301; 95, с. 325; 111, с. 175]; вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки [112, с. 236].

Під правовими засадами будь-якої діяльності розуміють систему правових настанов (юридичних норм), що містяться в актах різної юридичної сили і визначають параметри належної поведінки суб'єктів цієї діяльності. За допомогою системи юридичних норм держава зміцнює правосвідомість громадян, плекає у них почуття громадянського обов'язку, виховує дисципліну та організованість. Правила поведінки у правовій державі додержують свідомо й добровільно, оскільки її норми є загальнообов'язковими, ґрунтуються на підтримці держави та громадській думці. Такі норми містяться, як правило, у правових нормативних актах різної юридичної природи і сили [113, с. 73].

Отже, правові засади – це перш за все, нормативно-правове регулювання відносин, у тому числі й діяльності.

Ми вважаємо, що правові засади діяльності недержавних громадських

організацій – це певні юридичні норми, закріплені в Конституції України та інших нормативно-правових актах, що регулюють суспільні відносини у сфері діяльності недержавних громадських організацій та виконання яких є обов'язковим для суб'єктів цієї сфери.

В Україні проблемами нормативно-правового регулювання діяльності недержавних громадських організацій займалися М. Віхляєв, І. Грицай, М. Гуляєва, Л. Кобилянська, Т. Коломоєць, В. Кравчук, М. Лациба, Н. Нижник, В. Олуйко, К. Становський, Л. Усаченко та ін.

Вважаємо, що правові засади діяльності недержавних громадських організацій в Україні ґрунтуються на законодавстві, яке складається із а) Конституції України; б) Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Податкового кодексу України та ін.; в) Закону України від 22 березня 2012 р. «Про громадські об'єднання», а також інших законів (Закон України від 5 липня 2012 р. «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [114], Закон України від 1 грудня 1998 р. «Про молодіжні та дитячі громадські організації» [115], Закон України від 22 червня 2012 р. «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» [116] та ін.); г) постанови Кабінету Міністрів України від 19 грудня 2012 р. «Про затвердження Порядку ведення Реєстру громадських об'єднань» [117] та ін.); г) Указу Президента України від 26 лютого 2016 р. «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» [118]; д) нормативно-правових актів міністерств, які мають пряме чи опосередковане відношення до діяльності недержавних громадських організацій; е) нормативно-правових актів внутрішнього змісту щодо діяльності недержавних громадських організацій (статути, правила, інструкції та ін.).

Вважаємо, що правові засади діяльності недержавних громадських організацій формуються на основі принципів, які поділяються на: 1) загальноконституційні, які конкретизуються у галузевих принципах; 2) галузеві, до яких відносяться принципи, визначені законодавством, яке регулює діяльність недержавних громадських організацій в Україні; 3) міжгалузеві, на яких базується діяльність всіх громадських організацій, в тому числі

недержавних.

До загальноконституційних принципів діяльності недержавних громадських організацій слід віднести: а) верховенство права, яке за своїм призначенням визначає і закріплює права, свободи та обов'язки недержавних громадських організацій; б) законність, яка полягає в тому, що кожна недержавна громадська організація, в тому числі її члени (учасники) зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України та нормативно-правових актів України, що стосуються діяльності недержавних громадських організацій; в) рівність перед законом (ст. 6, 24 Конституції України) – всі громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, відповідно недержавні громадські організації також є рівними перед законом. У членів (учасників) недержавних громадських організацій під час здійснення діяльності в цих організаціях «не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками»; г) свобода об'єднання у недержавні громадські організації для здійснення і захисту прав і свобод громадян та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, завдяки обмежень, встановлених Законом «Про громадські об'єднання» в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення; г) недоторканність права власності – кожна недержавна громадська організація має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (ст. 41 Конституції України); д) судовий захист, згідно якого недержавна громадська організація має право захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань будь-якими, не забороненими законом, засобами. Також гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55 Конституції України).

Галузевими принципами діяльності недержавних громадських організацій є принципи, закріплені у ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання» [40], а саме: а) добровільність – право особи на вільну участь або неучасть у

недержавній громадській організації; б) самоврядність – право членів (учасників) недержавної громадської організації самостійно здійснювати управління діяльністю цієї організації відповідно до її мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування в діяльність недержавної громадської організації, крім випадків, визначених законом; в) вільного вибору території діяльності – право недержавної громадської організації самостійно визначати територію своєї діяльності, крім випадків, визначених законом; г) рівності перед законом – недержавні громадські організації є рівними у своїх правах та обов'язках відповідно до закону з урахуванням організаційно-правової форми, виду та/або статусу такої організації; г) відсутності майнового інтересу членів (учасників) недержавної громадської організації – члени (учасники) недержавної громадської організації не мають права на частку майна цієї організації та не відповідають за її зобов'язаннями. Доходи або майно (активи) недержавної громадської організації не підлягають розподілу між її членами (учасниками) і не можуть використовуватися для вигоди будь-якого окремого члена (учасника) недержавної громадської організації, її посадових осіб (крім оплати їх праці та відрахувань на соціальні заходи); д) прозорості, відкритості та публічності – право всіх членів (учасників) недержавної громадської організації мати вільний доступ до інформації про її діяльність, у тому числі про прийняті нею рішення та здійснені заходи, а також обов'язок недержавної громадської організації забезпечувати такий доступ. Публічність означає, що недержавні громадські організації інформують громадськість про свої мету (цілі) та діяльність.

Міжгалузевими принципами діяльності недержавних громадських організацій є: 1) законність; 2) верховенство права; 3) добровільність; 4) незалежність та рівноправність членів цих організацій; самоврядування; 5) відкритість та гласність; 6) свобода об'єднання; 7) соціальний діалог; 8) аполітичність; 9) відповідальність за виконання взятих зобов'язань.

На сьогодні завдяки діяльності недержавних громадських організацій громадяни України мають можливість користуватися перевагами демократичної

системи, яка дає змогу кожному висловлювати та відстоювати свою думку й погляди [32, с. 86].

Перш, ніж вести мову про діяльність недержавних громадських організацій в Україні, доцільно звернути увагу на термін «діяльність», який має наступні визначення: – у словниковій літературі «діяльність» визначено як застосування своєї праці до чого-небудь; функціонування, діяння органів живого організму; виявлення сили, енергії чого-небудь [119, с. 311]; заняття, праця (наукова, педагогічна діяльність); робота якихось органів, сил природи [120, с. 140]; – у лінгвістиці діяльність – це цілеспрямована активність, шляхом якої індивід та спільнота включаються в реальність (буття) [121, с. 228]; – у соціології під «діяльністю» також розуміють форму активності людини, що виявляється у цілеспрямованій зміні та перетворенні світу і людської свідомості [93, с. 109].

У словниковій та енциклопедичній літературі визначено, що «діяльність» – це: – застосування своєї праці до чого-небудь; функціонування, діяння органів живого організму; виявлення сили, енергії чого-небудь [119, с. 311]; – спосіб буття людини в світі, здатність її вносити в дійсність зміни [122, с. 389]; – заняття, праця (наукова, педагогічна діяльність); робота якихось органів, сил природи [120, с. 140]; – цілеспрямована активність, шляхом якої індивід та спільнота включаються в реальність (буття). Діяльність – процес, що актуалізує ставлення людини до світу, відповідає потребі і характеризується певним мотивом; необмежена, безкінечна множинність окремих дій та їхніх комплексів [121, с. 228]; – форма активності людини, що виявляється у цілеспрямованій зміні та перетворенні світу і людської свідомості [93, с. 109]; – застосування своєї праці до чого-небудь [123, с. 306].

Отже, широкий перелік тлумачень даного терміна характеризує динаміку його застосування як у всіх сферах українського суспільства, так і недержавних громадських організацій зокрема.

Як правило, у статутах недержавних громадських організацій основними видами їх діяльності визначено такі, як представлення інтересів і допомога своїм членам або благодійницька діяльність. Найбільш типовими видами діяльності

вітчизняних недержавних громадських організацій є захист прав та інтересів окремих соціальних груп людей, лобіювання, проведення тренінгів та надання консультацій, просвіта та поширення інформації для населення, вирішення соціальних питань, освітня діяльність [124, с. 162].

В Україні недержавні громадські організації не можуть займатися діяльністю, головною метою якої – отримання прибутку. Водночас статтею 86 ЦК України закріплено право невідприємницьких товариств здійснювати підприємницьку діяльність. Спосіб та форми такої діяльності визначаються окремими законодавчими актами. Так, згідно із ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання» зареєстровані об'єднання громадян можуть здійснювати необхідну господарську та іншу комерційну діяльність шляхом створення госпрозрахункових установ і організацій із статусом юридичної особи. Створені об'єднаннями громадян установи та організації зобов'язані вести оперативний та бухгалтерський облік, статистичну звітність, зареєструватись в органах державної податкової інспекції та вносити до бюджету платежі у порядку і розмірах, передбачених законодавством України [125, с. 144].

Також недержавні громадські організації на основі ст. 52-53 ГК України можуть займатися некомерційною господарською діяльністю, спрямованою на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку на основі права власності або права оперативного управління в певних організаційних формах [126, с. 96-98].

Як ми вже зазначали раніше, свою діяльність недержавні громадські організації можуть здійснювати зі статусом юридичної особи або без такого статусу.

Недержавна громадська організація зі статусом юридичної особи набуває всіх ознак, характерних для будь-якої юридичної особи. Ця організація відповідно до ч. 2 ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання» має право: а) бути учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права відповідно до законодавства; б) засновувати з метою досягнення своєї статутної мети (цілей) засоби масової інформації; в) брати участь у здійсненні державної

регуляторної політики тощо [40].

Здійснення діяльності недержавною громадською організацією зі статусом юридичної особи дає змогу цій організації мати банківський рахунок, печатку, залучати кошти для діяльності організації, орендувати офіс і наймати працівників, надавати соціальні послуги, мати зареєстровану символіку, створювати відокремлені підрозділи [127, с. 12-13].

Недержавна громадська організація без статусу юридичної особи може представляти і захищати інтереси своїх членів та інших людей. Ця організація може подавати звернення, скарги, пропозиції, запити на інформацію; організовувати мітинги, розповсюджувати заяви; може бути членом громадських рад, інших консультативних органів; проводити акції, виставки; поширювати інформацію про свою діяльність. При цьому не потрібно вести фінансову документацію і звітувати до податкової інспекції, подавати державному реєстратору інформацію, що підтверджує відомості про організацію [127, с. 13].

Об'єктом діяльності недержавних громадських організацій є суспільні відносини, які виникають у політичній, соціальній, економічній, інформаційній та інших сферах.

Суб'єктом діяльності недержавних громадських організацій є фізична чи юридична особа (учасник правовідносин), яка є носієм прав та обов'язків (має здатність їх реалізувати згідно з чинним законодавством України) та наділена правосуб'єктністю (має суб'єктивні права та юридичні обов'язки). Для суб'єктів діяльності недержавних громадських організацій характерною є наявність правоздатності, дієздатності та деліктоздатності (здатність особи нести юридичну відповідальність за скоєні правопорушення) [4, с. 197, 718, 721].

Правосуб'єктність недержавних громадських організацій знаходить свій вираз у компетенції їх органів, тобто в сукупності прав та обов'язків, що надаються їм для виконання відповідних функцій, і виникає вона з моменту їх державної реєстрації [4, с. 884].

За видовою ознакою суб'єктів діяльності недержавних громадських організацій доцільно систематизувати на індивідуальні (фізичні особи) та

колективні (юридичні особи).

До індивідуальних суб'єктів діяльності недержавних громадських організацій слід віднести всіх фізичних осіб: громадян, іноземних громадян; осіб без громадянства.

До колективних суб'єктів діяльності недержавних громадських організацій відносяться всі юридичні особи:

а) державні органи, установи, підприємства, їх посадові особи, які здійснюють регулювання діяльністю недержавних громадських організацій;

б) громадські організації та об'єднання (організації, установи підприємства, їх посадові особи та ін.).

Спираючись на норми чинного законодавства України та на аналіз поглядів українських вчених [32] щодо діяльності громадських організацій в Україні ми визначили основні завдання, функції, та форми діяльності недержавних громадських організацій.

Характеризуючи *основні завдання* недержавних громадських організацій у суспільстві, зокрема громадянському, ми підтримуємо визначення завдань, які запропонували В. Кравчук, Н. Нижник та В. Олуйко [32, с. 87-88; 128, с. 57]. До цих завдань вона відносить:

– вирішення життєво важливих суспільних потреб, домагаючись реального покращення життя людей, захистити інтереси різних соціальних груп;

– підвищення рівня політичної рівноваги та стабільності суспільства, впорядкованості соціальних інноваційних і практичних дій його членів;

– підтримка чи опозиціонування системи влади в державі, децентралізації управління участі у ньому якнайширших прошарків населення, підвищення життєдіяльності суспільства;

– захист своїх членів від надмірного втручання у їх життя державних органів чи посадових осіб, допомога їм у вирішенні власних завдань і проблем;

– здійснення контролю за діяльністю органів державного управління;

– забезпечення виконання суспільних функцій організації та розвитку держави, захисту законних інтересів її суб'єктів та ін.

Також важливим є виконання недержавними громадськими організаціями зовнішніх та внутрішніх *функцій*, до яких слід віднести [32, с. 87-88]: а) інтегративну, яка охоплює процеси консолідації, поєднання зусиль, взаємозалежності, комфортності особистих цілей індивідів з цілями інших або цілями всієї групи і взаємовідповідальності членів соціальних груп, що відбуваються на підставі інституціональних норм, правил поведінки; б) інформування, зокрема стосовно проблем, які не завжди є на поверхні; в) інструментальну, яка полягає у виборі методів реалізації практичних завдань; г) експресивну, що задовольняє емоційні потреби учасників організації у спілкуванні, довірі, повазі та самореалізації; г) виховну.

Ми вважаємо, що реалізація функцій недержавних громадських організацій має певні зовнішні форми, в межах яких діяльність цих організацій отримує упорядкований, організаційно завершений вигляд.

Під «формою» відповідно до діяльності недержавних громадських організацій слід розуміти спосіб організації чого-небудь, а також зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом [129, с. 617-618; 130, с. 449; 123, с. 1328; 120, с. 743].

Деталізація способу існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз є складовими елементами, що характеризують загальне поняття сфери.

В загальній теорії держави і права виокремлюють дві форми юридичної діяльності: правову та організаційну [2, с. 396-400]. Ми вважаємо, що діяльності недержавних громадських організацій притаманна правова форма, оскільки їх діяльність має зовнішній вираз, тобто форму. Правові форми класифікують за зовнішніми ознаками діяльності недержавних громадських організацій щодо здійснення їх функцій відносно установчої діяльності, правотворчої діяльності, правозастосовної діяльності, контрольно-наглядової діяльності та правосуддя.

Організаційна форма діяльності недержавних громадських організацій полягає у фактичних діях, спрямованих на сприяння реалізації функцій цих організацій. Ця форма реалізується в межах уже виданих актів та становить

фактичні дії недержавної громадської організації, які сприяють здійсненню прийнятих правових актів. Вона не пов'язана з виданням юридичних актів недержавними громадськими організаціями і тому не спричиняє юридичні наслідки, хоча реалізується в межах певного правового регулювання з дотриманням законності.

В науці адміністративного права форми діяльності також поділяють на правові та неправові (організаційні) [131, с. 30-31]. Правові форми адміністративної діяльності пов'язані з встановленням і застосуванням норм права. До них належать: видання актів, укладення договорів, здійснення інших значущих дій. Неправові (організаційні) форми адміністративної діяльності пов'язані з реалізацією розпорядчих повноважень і не сприяють встановленню правових норм або виникненню, зміні чи припиненню правовідносин. Розрізняють два види цих форм: проведення суспільно-організаційних заходів та проведення організаційно-технічних заходів.

І. Грицай вважає, що важливим фактором для ефективності діяльності недержавних громадських організацій виступають форми здійснення такої діяльності, а саме: правові форми (прийняття актів управління, укладання договорів, здійснення юридично-значимих дій) та неправові форми (проведення суспільно-організаційних заходів та здійснення організаційно-технічних операцій) [18, с. 11].

Результатом правотворчої діяльності є акти недержавних громадських організацій. Це акти, прийняті в процесі діяльності на основі та з метою дотримання і виконання чинного законодавства України, вони містять у собі односторонні владні вказівки, які спрямовані на встановлення, зміну чи припинення правовідносин у зовнішній та внутрішній сферах діяльності недержавних громадських організацій.

Ми вважаємо, що акти недержавних громадських організацій можна класифікувати:

а) за сферою застосування на внутрішні і зовнішні: – внутрішні, які звернені до підлеглих членів недержавної громадської організації; – зовнішні, які

спрямовані за межі недержавної громадської організації, адресовані громадянам, іншим організаціям та установам;

б) за юридичними ознаками на індивідуальні та колективні: – індивідуальні – накази про призначення на посаду, дозвіл на виготовлення печаток і штампів; – колективні адресуються тільки членам недержавної громадської організації;

в) за формою закріплення на письмові та усні: – письмові знаходять своє закріплення на паперових носіях у вигляді певного рішення; – усні оголошуються індивідуально або певній групі членів недержавної громадської організації ;

г) за назвою на статuti, рішення, протоколи.

На основі ст. 6 Закону України «Про громадські об'єднання» недержавні громадські організації можуть укладати між собою договори на добровільних засадах, угоди про співробітництво та/або взаємодопомогу та інші юридично значимі дії.

Здійснення інших юридично значимих дій – це створення нових юридичних положень, які змінюють існуючі правові відносини або виступають необхідною умовою для настання правових наслідків. До цих дій відносимо утворення та реєстрацію недержавної громадської організації; акредитацію відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації; реорганізацію недержавної громадської організації; припинення діяльності недержавної громадської організації.

Суспільно-організаційні заходи як неправова форма діяльності недержавних громадських організацій – це дії, які спрямовані на проведення роботи з населенням. Як правило, ці дії не передбачають юридичних наслідків. Зміст цих дій полягає в наступному:

– у поширенні інформації про діяльність недержавної громадської організації;

– у роз'ясненні громадянам про порядок їх звернення до органів державної влади, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами;

– у проведенні консультацій з громадянами: стосовно важливих питань

державного і суспільного життя; щодо проектів нормативно-правових актів, які стосуються правового статусу недержавної громадської організації, її фінансування та діяльності; з питань, що стосуються сфери діяльності недержавної громадської організації;

– у розробленні нормативно-правових актів;

– в участі у роботі консультативних органів при органах державної влади, органах місцевого самоврядування;

– в оприлюдненні звітів недержавної громадської організації, яка отримує фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України про використання цих коштів;

– у проведенні мирних зібрань та ін.

Організаційно-технічні заходи – це врегульовані технічними нормами дії щодо створення сприятливих умов для діяльності недержавної громадської організації. Такими діями є одержання та обробка інформації, облік звітності недержавної громадської організації, створення засобів масової інформації та ін.

Слід зауважити, що суспільно-організаційні заходи та організаційно-технічні заходи як різновиди неправової форми діяльності недержавних громадських організацій повинні передбачати наступні періоди: 1) підготовчий; 2) виконавчий; 3) заключний. Виокремлення і деталізація кожного із вказаних періодів сприяє більш змістовному поясненню їх важливості у діяльності недержавних громадських організацій.

Підготовчий період містить у собі перелік дій, що сприяють та забезпечують проведення виконавчого періоду.

Виконавчий період передбачає безпосередньо діяльність недержавної громадської організації по виконанню завдань, що передбачені її статутом.

Заключний період є підставою для оцінки реалізації тієї чи іншої форми діяльності недержавної громадської організації.

Ми вважаємо, що *форми діяльності недержавної громадської організації* – це дії керівного органу та членів (учасників) недержавної громадської організації, спрямовані на встановлення і застосування правових норм з дотриманням

чинного законодавства України, а також проведення інформаційно-правової роботи з населенням і створення сприятливих умов для забезпечення діяльності недержавної громадської організації.

Першочерговою *метою* діяльності недержавних громадських організацій є захист інтересів своїх членів за певними напрямками суспільства через вираження цих інтересів за допомогою організаційних громадських механізмів [128, с. 59].

На основі п. 1 ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання» для здійснення своєї мети (цілей) недержавна громадська організація має право вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі); одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації; брати участь у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності недержавної громадської організації та важливих питань державного і суспільного життя; проводити мирні зібрання та ін. [40].

Зокрема, *сферами* діяльності недержавних громадських організацій (п. 2 ст. 3 Закону України від 5 липня 2012 року «Про благодійну діяльність та благодійні організації») є: «освіта; охорона здоров'я; екологія, охорона довкілля та захист тварин; запобігання природним і техногенним катастрофам та ліквідація їх наслідків, допомога постраждалим внаслідок катастроф, збройних конфліктів і нещасних випадків, а також біженцям та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах; опіка і піклування, законне представництво та правова допомога; соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальні послуги і подолання бідності; культура та мистецтво, охорона культурної спадщини; наука і наукові дослідження; спорт і фізична культура; права людини і громадянина та основоположні свободи; розвиток територіальних громад; розвиток міжнародної співпраці України; стимулювання економічного росту і розвитку економіки України та її окремих регіонів та підвищення конкурентоспроможності України; сприяння здійсненню державних, регіональних, місцевих та міжнародних

програм, спрямованих на поліпшення соціально-економічного становища в Україні» [114] та ін.

Проведення діяльності громадськими організаціями вимагає отримання необхідних джерел фінансування. До базових джерел фінансування організації, як вважає К. Становський, належать [12, с. 12-14]: а) членські внески, які часто використовуються, хоча у той самий час рідко становлять собою базове джерело фінансування діяльності; б) надходження за надані послуги (найчастіше це продаж друкованих видань, оплата за участь в акціях, навчаннях і т.п.) та надходження за господарську діяльність, яка не пов'язана з цілями діяльності, яку веде організація, а повинна лише служити для її фінансування; в) дотації та гранти від органів державної влади та місцевого самоврядування, які можуть мати вигляд податкових пільг (звільнення від сплати податків, звільнення для благодійників), дотацій (засобів, призначених для організації), грантів (підтримки конкретних проектів), а також контрактів на надання громадськими організаціями визначених послуг; г) допомога від місцевих та міжнародних фондів, яка має тимчасовий характер; г) благодійні внески від окремих осіб та фірм, які є найчастіше згадуваними джерелами фінансування для громадських організацій. Також він зазначає, що «громадські організації проводять свою діяльність прозоро і зобов'язані надавати звіти про свою діяльність членам, засновникам, врешті, суспільству, якому вони служать. Також в інтересах громадських організацій самим дбати про можливе повне інформування суспільства про свою діяльність. Це забезпечить довіру як зі сторони держави, бізнесу, так, насамперед, і суспільства. А без такої довіри громадські організації діяти не можуть» [12, с. 15].

Якщо ж недержавною громадською організацією порушено законодавство про громадські об'єднання, то за це передбачено відповідальність. Так, ст. 186-5 КУпАП передбачає відповідальність за порушення законодавства про об'єднання громадян. До порушників застосовується адміністративне стягнення у вигляді штрафу від двадцяти п'яти до ста тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [132].

Огляд судової практики щодо захисту прав громадських організацій,

висвітлений на порталі «Юрист НГО» (режим доступу: LAWGNO.net), дає нам змогу стверджувати, що судова практика України щороку поповнюється новими рішеннями національних судів щодо захисту порушених прав та законних інтересів недержавних громадських організацій. Цей аналіз засвідчує наявність проблем законодавчого регулювання, застосування законодавства про громадські організації [133]. Переважають судові рішення, пов'язані з:

- відмовою у проведенні реєстрації громадської організації [134; 135];
- застосуванням законодавства не про реєстрацію громадської організації і визначені ним процедури, а інші акти законодавства [136; 137];
- незаконними відмовами у здійсненні державної реєстрації змін до установчих документів громадських організацій [138];
- відмовою у проведенні державної реєстрації символіки громадської організації [139];
- відмовою органів податкової служби щодо включення громадських організації до Реєстру неприбуткових установ та організацій [140];
- захистом права на мирні зібрання [141 – 143];
- захистом права громадської організації на доступ до публічної інформації [144].

Однак, у діяльності недержавних громадських організації мають місце і певні *недоліки* [32, с. 90-92]:

- хоча кількість громадських організацій в Україні постійно збільшується, сьогодні відсутні базові передумови для стабільного розширення їхньої діяльності у суспільстві, доволі повільно відбувається і їхнє організаційне утворення;
- непрозорість (неоприлюднення річних звітів про діяльність недержавної громадської організації);
- нестабільність роботи внаслідок майже повної відсутності інфраструктури;
- інколи поняття громадської організації принижується з боку деяких псевдоорганізацій, котрі використовують назву «об'єднання громадян», але працюють як приватні комерційні підприємства, намагаючись уникнути податків;
- створення громадських організацій для задоволення якихось своїх

індивідуальних інтересів і які фактично є малозначущими.

До недоліків діяльності недержавних громадських організацій ми також відносимо низький рівень суспільної активності громадян України в роботі недержавних громадських організацій та недостатнє інформування населення України про їх діяльність, що негативно впливає на утвердження та розвиток громадянського суспільства в Україні [145, с. 20].

Із результатів опитаних нами респондентів випливає, що до недоліків діяльності недержавних громадських організацій в Україні вони відносять (*Додаток А*): а) відсутність фінансової підтримки з боку органів державної влади та місцевого самоврядування (30,3 %); б) низький рівень громадської активності (29,5 %); в) відсутність інформації щодо їх діяльності (23,2 %); г) недосконале законодавче середовище, в межах якого вони діють (16,9 %).

Ліквідація вказаних недоліків сприятиме покращенню діяльності недержавних громадських організацій шляхом стимулювання громадської активності (39,2 %); забезпечення їх фінансової підтримки за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів (37,5 %); поширення інформації про їхню діяльність через ЗМІ (35,5 %); удосконалення законодавства у сфері діяльності недержавних громадських організацій (27,7 %); залучення громадських організацій до формування та реалізації державної політики (14,6 %); використання недержавними громадськими організаціями «грантів» (8,8 %).

Ми погоджуємося з думкою В. Кравчук, що вдосконалення діяльності недержавних громадських організацій дасть змогу підвищувати правову свідомість та правову культуру громадян у цій сфері як на теоретичному, так і на буденному рівнях; доносити до людей про можливості та необхідність таких некомерційних недержавних добровільних організацій через висвітлення їх успіхів, громадської ініціативи, щоб люди зрозуміли власну значущість, без підтримки влади, без фінансування з боку держави; завойовувати повагу до себе та позитивного авторитету своєю професійністю і конкретними діями; запроваджувати раціональну систему правової та політичної освіти; удосконалювати повсякденний практичний досвід тощо [32, с. 91].

Узагальнюючи, зазначимо, що правовими засадами створення, функціонування та припинення діяльності недержавних громадських організацій в Україні є чинне законодавство, яке регулює відносини зовнішньої і внутрішньої діяльності цих громадських об'єднань. Існуючі форми діяльності недержавних громадських організацій за наявних видових ознак мають достатньо широкий спектр застосування, що свідчить про необхідність їх подальшої систематизації з метою більш ефективного застосування.

1.5 Міжнародна діяльність недержавних громадських організацій. Порівняння та практика використання позитивного досвіду

Сьогодні в економічно розвинутих країнах важко знайти таку галузь діяльності, представники якої були б позбавлені власної організації захисту своїх інтересів та їх представництва. Так, наприклад, близько 62 % громадян США є, за даними американських статистичних джерел, членами різних громадських організацій. Це, однак, аж ніяк не означає, що всі вони є активними їх учасниками. Також не всі громадські організації мають однакову вагу в політичному житті суспільства. Досвід західних демократій свідчить про те, що найбільший вплив на політичну владу мають громадські організації, які захищають інтереси впливових у сфері матеріального виробництва груп населення, передусім різних категорій трудящих (профспілки), підприємців і торговельників, фермерів; великих соціально-демографічних груп – молоді, жінок, національних меншин; об'єднання громадян на основі загально-демократичних потреб – пацифістські, екологічні організації та рухи тощо [7, с. 24-25].

Держава надає громадянам важливі соціальні та економічні послуги, гарантує захист їхніх прав. Однак державні органи, в силу обмеженості фінансових, людських, організаційних або інших ресурсів, не здатні своєчасно виявити і вирішити всі проблеми в суспільстві: соціальні, екологічні, культурні, освітні тощо У зв'язку з цим, часто виникають випадки, коли громадяни та

юридичні особи, виявивши ту чи іншу проблему, яку неможливо вирішити з боку державних органів, не можуть байдуже спостерігати за подіями. Вони зі своїми одностайними створюють некомерційну організацію і добровільно, за рахунок своєї ініціативи, часу, сил і засобів, приймаються діяти для вирішення цієї проблеми. Некомерційні організації є невід'ємним елементом демократичного суспільства [61, с. 4].

Вчені, що досліджують питання розвитку суспільства, умовно ділять його на такі сектори: влада, бізнес, громадськість [10, с. 46].

Найсильнішим з них є «третій сектор». Він являє собою різноманітні громадські об'єднання та інші організації громадян, створені з їх ініціативи для досягнення і реалізації некомерційних інтересів. При цьому роль держави полягає лише в тому, щоб за допомогою створення сприятливих умов (законодавство, матеріальне сприяння та ін.) забезпечувати таку самоорганізацію суспільства, яка дозволяє ефективно використовувати ініціативу своїх громадян [146, с. 4].

Отже, до третього сектора відносять недержавні, некомерційні об'єднання громадян, які прагнуть допомогти собі та іншим, не ставлячи за мету одержання прибутків (наприклад, політичні партії, профспілки, молодіжний рух, благодійні фонди, жіночі, волонтерські, релігійні організації, об'єднання за професійним принципом чи спільним дозвіллям) [7, с. 10].

Однак у багатьох мовах немає одностайної термінології для громадських організацій (у Франції говорять про *economie sociale*, у Великобританії – *public charities*, в Японії – *koeki hojin*, у Сполучених Штатах – *not-for-profit organizations*, *nongovernmental* або *voluntary organizations*). У Східній Європі найчастіше можна зустріти чотири назви: неурядові організації, неприбуткові організації, третій сектор, громадські організації. Жодна з них не є достатньо точною, однак кожна несе інформацію, яка допомагає зрозуміти природу цього явища [12, с. 3].

Як зазначають Д. Ратцен, Д. Мур та М. Дарем, після 1989 року правові основи діяльності недержавних громадських організацій у країнах Центральної та Східної Європи зазнали істотних змін. На початку перехідного періоду законодавча база діяльності цих організацій була або недосконалою, або

застарілою. На середину 1990-х років увесь регіон став свідком поновлення зусиль з реформування законодавства про недержавні громадські організації. Країни регіону виявили, що наявне законодавство не здатне забезпечувати підтримку розпочатому «відродженню цивільного суспільства» [147, с. 26]. На їх думку, у ряді випадків країни дійшли висновку, що поспіхом ухвалені закони є недосконалими. Закони інших країн були, навпаки, занадто обтяжливими. До прикладу, румунський закон вимагав для створення громадського об'єднання наявності 20 засновників, а закон Федерації Боснії та Герцеговини – 30 засновників.

Такий самий обмежувальний характер мали податкові й фінансові закони. В ряді країн недержавні громадські організації оподатковувалися так само, як і комерційні підприємства, а стимулів для благодійності майже не було. Водночас деякі країни обмежили можливості недержавних громадських організацій займатися підприємницькою діяльністю, хоча бюджетне фінансування частіше мало характер шефської допомоги, ніж служіння суспільству. Без податкових пільг, стимулювання благодійності, можливостей одержувати дохід чи державне фінансування, шанси підтримання фінансової автономності недержавних громадських організацій були вельми невеликими. Однак незабаром у багатьох країнах почалося формування робочих груп з перегляду законів, політики і практики. Під егідою провідних державних лідерів і напередодні нових перспектив правові основи діяльності недержавних громадських організацій істотно покращилися і здобули світове визнання. Ступінь ясності і узгодженості нормативно-правової бази в різних країнах не однаковий. Процедури реєстрації можуть являти собою одноетапний процес (Косово); двохетапний дозвільний процес (Румунія); або в'язку трясовину законів, що дублюють один одного (Сербія). В одних країнах податкові закони передбачають відповідні пільги для недержавних громадських організацій і стимули для донорів, тоді як в інших – недержавні громадські організації оподатковуються як комерційні підприємства. Бюджетне фінансування недержавних громадських організацій може бути доволі прозорим (Угорщина) або багато в чому залишається процесом закритим [147,

с. 26-27].

На думку К. Становського, «в більшості країн світу, коли мова йде про громадські організації, слід виключити чотири специфічних різновиди організацій: політичні партії, церкви, професійні спілки і об'єднання працевластуваних (ці організації законодавством деяких країн трактуються як громадські)» [12, с. 4].

На сьогодні у багатьох країнах (наприклад, Великобританія, Монголія) існує поділ на організації взаємодопомоги та суспільно корисні організації. Ідея такого поділу зрозуміла. Організації першого типу ставлять собі за мету служіння конкретній суспільній групі, як правило, членам організації. Друга група повинна працювати для суспільної користі. У багатьох країнах суспільно корисні організації можуть отримати різноманітні пільги, пов'язані з діяльністю, яку вони проводять, або з отриманням благодійних внесків для цих організацій [12, с. 9].

Багато країн, визнаючи значення діяльності громадських організацій, надає благодійникам та самим організаціям певні привілеї. Як правило, отримання їх пов'язане зі спеціальною формою реєстрації – визнання, що дана організація є суспільно корисною. Привілеями, які найчастіше можуть отримати організації, є пільги в оподаткуванні: благодійники, які надають кошти для громадських організацій, можуть відняти їх від прибутку (як правило, пільга в оподаткуванні становить 20-25 % суми благодійного внеску). Від податків звільнена також спадщина, яка заповідається цим організаціям. Одночасно громадські організації звільнюються від частини податків, податку доходного податку, якщо отриманий прибуток призначається на статутну діяльність організації. Ціною отриманих привілеїв є зобов'язання публікувати або представляти органам влади щорічні фінансові звіти та звіти про діяльність, проводити в себе аудиторські перевірки, а у випадку ліквідації – призначати залишені кошти для суспільно корисних цілей [12, с. 11].

Пропорція між окремими джерелами фінансування у різних країнах є дуже різною і залежить від багатьох чинників – структури та сфери діяльності організації, чинного в цій країні законодавства, заможності суспільства, а також звичаїв, пов'язаних з участю громадян у благодійній діяльності [12, с. 12-14].

В Європі розрізняють чотири моделі розвитку громадського сектора: а) корпоратистська (континентальна) – Німеччина, Франція та ін.; б) ліберальна (англосаксонська) – Великобританія, Канада, Нідерланди та ін.; в) соціал-демократична (скандинавська) – країни Скандинавії; г) модель, яка застосовується в країнах, що розвиваються – Середземномор'я і Центральної та Східної Європи [1, с. 120, 125-128].

В рамках проекту «Громадянське суспільство – дослідження найкращих міжнародних практик» проведено аналіз цих європейських моделей за рівнями *незалежності* (самостійне управління громадськими організаціями своєю діяльністю незалежно від держави чи інших учасників (наприклад, церкви, політичні партії), що виявляється у спроможності громадських організацій мобілізуватися та мобілізувати свої громади, отримувати фінансову підтримку, необхідну для досягнення цілей їхньої діяльності тощо. По суті, це ступінь їх спроможності визначати пріоритети та працювати відповідно до потреб і цілей своєї діяльності, а не на основі пріоритетів, визначених державою чи іншими владними структурами) та *інституціоналізації* (спроможність неприбуткового сектора реалізовувати проекти та надавати послуги замість держави, тобто потенціал сектора як надійного та відповідального партнера держави в забезпеченні суспільства товарами та послугами. Це включає, до прикладу, кількість зареєстрованих організацій, їхні середні бюджети, частку громадських організацій, що є суспільно корисними, їх фізичну інфраструктуру, а також їхні людські та фінансові ресурси тощо). Також кожна із моделей має свою характеристику [1, с. 120, 125-128] (*Додаток В*).

Оскільки недержавні неприбуткові організації є основою громадянського суспільства, то вирішальним чином впливатимуть надалі на архітектуру суспільства в цілому і вектори цивілізаційного розвитку в ХХІ ст. Загальною основою створення та діяльності таких організацій є спільний інтерес їх засновників [10, с. 46].

Сфера діяльності недержавних неприбуткових організацій в країнах Заходу охоплює практично всі галузі життя людини – економіку, політику, науку,

культуру, освіту, а в країнах пострадянського простору – відіграє важливу роль елементу творення громадянського суспільства [10, с. 46].

Питання, пов'язані з діяльністю недержавних громадських організацій в зарубіжних країнах висвітлювали у своїх працях С. Буко, Т. Гордеева, Н. Заверико, М. Кляйнберг, В. Малєєв, О. Павлюченко, Дж. Райт, П. Стратан, А. Ткачук, Т. Циганкова, М. Ялавін та ін.

Організація діяльності недержавних громадських організацій окрім теоретичного дослідження та практичного застосування, потребує ще й законодавчого регулювання.

У зарубіжних країнах, як і в Україні, основні права громадян на свободу їх об'єднання закріплені в Конституції (Основному законі) країни. Ми вважаємо, що конституційна регламентація права громадян на свободу об'єднань за кордоном може відрізнятися як за формою, так і за змістом. У ряді зарубіжних країн громадяни можуть вільно створювати об'єднання. Це ми простежуємо в Основному законі: Литовської Республіки (ст. 35), Республіки Білорусь (ст. 36), Республіки Болгарія (п. 1 ст. 44), Республіки Македонія (п. 2 ст 20), Республіки Словенія (ст. 42), Республіки Хорватія (п. 1 ст . 43), Словацької Республіки (п. 1 ст. 29) [148, с. 56, 94, 129, 162, 274, 382, 453].

Особливої уваги в зарубіжних країнах заслуговує конституційне закріплення таких норм:

– громадяни країни мають право вступати як до комерційного об'єднання та спілки (ст. 31 Конституції Естонської Республіки), так і в некомерційні товариства і спілки (ст. 48 Конституції Естонської Республіки) [148, с. 8, 12];

– ідеологія громадських об'єднань не може встановлюватися як обов'язкова для громадян країни (ст. 4 Конституції Республіки Білорусь) [148, с. 89];

– об'єднання громадян слугують задоволенню і захисту їх інтересів. Об'єднання громадян не можуть висувати політичних цілей і здійснювати політичну діяльність, властиву політичним партіям (ст. 12 Конституції Республіки Болгарія) [148, с. 122];

– з метою розвитку політичної, соціальної, економічної та культурної

активності країна забезпечує громадянам право на об'єднання в організації (п. 1 ст. 84 Конституції Республіки Польща) [148, с. 260];

– всі мають право об'єднуватися і створювати організації з будь-якою метою, не забороненою законом, або приєднуватися до таких організацій (п. 1 ст. 63, п. 1 ст. 70 / С Конституції Республіки Угорщина) [148, с. 334, 336];

– ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання або до перебування в ньому (п. 2 ст. 30 Конституції Російської Федерації) [148, с. 412].

В окремих зарубіжних країнах конституцією забороняється:

– утворювати об'єднання та брати участь в організаціях, мета чи діяльність яких спрямована проти політичного і суспільного ладу або правопорядку країни (п. 3 ст. 84 Конституції Республіки Польща) [148, с. 261];

– право кожної людини на вільне об'єднання з іншими, якщо цього вимагають інтереси національної та державної безпеки або якщо це обумовлено необхідністю захисту суспільства від поширення інфекційної хвороби (п. 2 ст. 42 Конституції Республіки Словенія) [148, с. 274];

– створення громадських об'єднань, що мають на меті насильницьку зміну конституційного ладу, що виступають проти суверенітету, цілісності і безпеки країни, конституційних прав і свобод її громадян, що пропагують війну, соціальну, національну, расову та релігійну ворожнечу, зазіхаючи на здоров'я і менталітет народу, а також воєнізованих об'єднань, політичних партій за національною і релігійною ознакою (п. 1 ст. 57 Конституції Республіки Узбекистан) [148, с. 352];

– створення таємних товариств та об'єднань (п. 2 ст. 57 Конституції Республіки Узбекистан) [148, с. 352];

– право на вільне об'єднання заборonoю будь-якої загрози силою демократичного конституційного ладу та незалежності, єдності і територіальної цілісності країни (п. 2 ст. 43 Конституції Республіки Хорватія) [148, с. 382];

– здійснення права на свободу об'єднання у випадках, коли в демократичному суспільстві це необхідно для захисту державної безпеки та громадського порядку, запобіганню злочину, захисту прав і свобод інших осіб

(п. 3 ст. 29 Конституції Словацької Республіки) [148, с. 453].

В Україні, правове регулювання діяльності недержавних громадських організацій, що належать до громадських об'єднань, здійснюється спеціальними законодавчими актами. Наприклад, в Росії Цивільним кодексом Російської Федерації від 30.11.1994 р. № 51-ФЗ (п. 3 ст. 50 глава 4) встановлено, що «юридичні особи, які є некомерційними організаціями, можуть створюватися у формі споживчих кооперативів, громадських або релігійних організацій (об'єднань), установ, благодійних та інших фондів, а також в інших формах, передбачених законом. Некомерційні організації можуть здійснювати підприємницьку діяльність, яка відповідає цілям організації, лише тоді, коли це допомагає досягти цілей, заради яких вони створені».

Крім того, в деяких країнах діє закон «Про громадські об'єднання» (Федеральний закон Російської Федерації від 19 травня 1995 р. «Про громадські об'єднання» [149], Закон Республіки Білорусь від 4 жовтня 1994 р. «Про громадські об'єднання» [150], Закон Республіки Молдова від 17 травня 1996 р. «Про громадські об'єднання» [151], Закон Республіки Казахстан від 31 травня 1996 р. «Про громадські об'єднання» [152], Закон Республіки Узбекистан від 15 лютого 1991 р. «Про громадські об'єднання в Республіці Узбекистан» [153] тощо), в якому визначено поняття громадського об'єднання. Наприклад, відповідно до ст. 5 Федерального закону Російської Федерації від 19 травня 1995 р. № 82-ФЗ «Про громадські об'єднання» під громадським об'єднанням розуміється добровільне, самоврядне, некомерційне формування, створене за ініціативи громадян, що об'єдналися на основі спільних інтересів для реалізації загальних цілей, зазначених у статуті громадського об'єднання. Право громадян на створення громадських об'єднань реалізується як безпосередньо шляхом об'єднання фізичних осіб, так і через юридичні особи – громадські об'єднання [149].

Громадською організацією згідно ст. 8 цього Закону є засноване на членстві громадське об'єднання, створене на основі спільної діяльності для захисту однакових інтересів і досягнення статутних цілей об'єднання громадян.

У зарубіжних країнах предметом регулювання вищезгаданих законів є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією громадянами права на об'єднання, створення, діяльність, реорганізацію та (або) ліквідацію громадських об'єднань (Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Республіка Молдова, Республіка Узбекистан, Російська Федерація та ін.).

Створення і діяльність громадських об'єднань в окремих зарубіжних країнах відбувається з дотриманням принципів добровільності, рівноправності їх членів (учасників), самоврядування, законності, звітності та гласності діяльності (ст. 15 Федерального закону Російської Федерації «Про громадські об'єднання» [149], ст. 4 Закону Республіки Узбекистан «Про громадські об'єднання» Республіки Узбекистан [153], ст. 6 Закону Республіки Казахстан «Про громадські об'єднання» [152] тощо).

Слід додати, що в Україні окрім згаданих принципів утворення та діяльності громадських об'єднань законодавцем визначено ще й такі принципи як вільний вибір території і відсутність майнового інтересу членів (учасників) цих об'єднань (ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання» [40]).

У деяких зарубіжних країнах одночасно діє як закон «Про громадські об'єднання», так і закон «Про некомерційні організації» (Казахстан, Росія, Узбекистан та ін.).

Спеціальні закони «Про некомерційні організації» складені на підставі Фундаментальних принципів щодо статусу неурядових організацій в Європі (далі – Фундаментальні принципи) [154].

У цих законах визначено: сферу дії; основні принципи; створення, зміст статуту; членство; правосуб'єктність; управління; майно та збір коштів; державну підтримку; відповідальність некомерційних організацій (Федеральний закон Російської Федерації від 12 січня 1996 р. «Про некомерційні організації» [155], Закон Киргизької Республіки від 15 жовтня 1999 р. «Про некомерційні організації» [156], Закон Республіки Узбекистан від 14 квітня 1999 р. «Про недержавні некомерційні організації» [157], Закон Естонської Республіки від 6 червня 1996 р. «Про некомерційні об'єднання» [158], Закон Латвійської

Республіки від 15 грудня 1992 р. «Про громадські організації та їх об'єднання» [159] та ін.).

Також в цих законах визначено поняття некомерційної організації. Наприклад, згідно зі ст. 2 Федерального закону Російської Федерації від 12 січня 1996 р. «Про некомерційні організації» [155]:

– некомерційною організацією є організація, яка не має за основну мету своєї діяльності одержання прибутку і не розподіляє отриманий прибуток між учасниками;

– некомерційні організації можуть створюватися для захисту прав, законних інтересів громадян і організацій, досягнення соціальних, благодійних, культурних, освітніх, наукових та управлінських цілей, задоволення духовних та інших нематеріальних потреб громадян, вирішення суперечок і конфліктів, з метою охорони здоров'я громадян, розвитку фізичної культури і спорту, надання юридичної допомоги, а також в інших цілях, спрямованих на досягнення суспільних благ.

Слід звернути увагу на те, що в Україні на сьогодні відсутній спеціальний закон, яким було б врегульовано діяльність недержавних громадських організацій.

Відповідно до п.п. 1-4 Фундаментальних принципів [154]:

– неурядова організація (далі – НУО) – це, по суті, добровільні самоврядні організації, які внаслідок цього не можуть бути підпорядковані органам державної влади. Терміни, що використовуються для їх опису в національному законодавстві, можуть «коливатися»: це можуть бути асоціації, благодійні товариства, фонди, громадські, некомерційні організації, товариства і трасти. До неурядових організацій не відносяться структури, що діють за принципом політичних партій;

– до НУО належать організації, створені окремими особами (фізичними або юридичними) і групами осіб. Вони можуть бути як національними, так і міжнародними за складом і сферою дії;

– НУО – це зазвичай, хоча і не завжди, організації, засновані на членстві;

– основною метою НУО не є отримання прибутку. Прибуток, що отримується ними в ході здійснення своєї діяльності, не розподіляється між членами або засновниками, а спрямовується на виконання завдань організації.

Далі, на основі Фундаментальних принципів, проаналізуємо діяльність недержавних громадських організацій.

Слід звернути увагу на вище використані терміни «неурядова організація» і «недержавна некомерційна організація», які використовуються в Фундаментальних принципах та в законодавчих актах окремих зарубіжних країн. Ми вважаємо, що ці терміни за змістом є синонімічними і в нашому подальшому дослідженні їх можна об'єднати одним терміном «недержавні громадські організації».

У зарубіжних країнах сфера дії недержавних громадських організацій дуже різноманітна. У кожній країні існує своя практика в некомерційному секторі, і зокрема в тому, що стосується форм діяльності недержавних громадських організацій, завдяки яким ці організації можуть набувати правосуб'єктність або отримувати різні види преференцій.

Наприклад, займатися будь-якими видами діяльності (не забороненими законом, що не суперечать цілям і завданням організації, визначених у статуті, програмних документах та інших актах): господарською, в тому числі виробничою, діяльністю без розподілу отриманого прибутку між засновниками, членами, посадовими особами, іншими співробітниками і членами органів управління. Така діяльність може включати в себе виробництво та реалізацію товарів, виконання робіт, надання послуг з отриманням винагороди та інші види підприємницької діяльності, якщо вони не суперечать цілям і завданням організації (ст. 12 Закону Киргизької Республіки від 15 жовтня 1999 р. № 111 «Про некомерційні організації» [156]).

Зі сфери дії Фундаментальних принципів виключено політичні партії [154], оскільки, відповідно до законодавства більшості зарубіжних держав, їх діяльність регулюється іншими положеннями або законами, аніж діяльність недержавних громадських організацій (Росія, Узбекистан та ін.)

У Фундаментальних принципах закладено чотири основні принципи недержавних громадських організацій: добровільне створення; право на свободу висловлення думки; недержавні організації повинні діяти відповідно до звичайних правових норм, чинних на території країни, і не повинні підпорядковуватися будь-яким особливим правилам, хоча можуть прийматися окремі закони, спрямовані на надання їм додаткових прав, або заходи щодо стимулювання їх діяльності; судовий захист [160].

Будь-яка фізична або юридична особа, громадянин країни або іноземець, або група таких осіб, мають право вільно засновувати недержавну громадську організацію, однак дві і більше осіб мають право створювати недержавну громадську організацію, засновану на принципі членства. Для набуття статусу юридичної особи може знадобитися більша кількість членів, однак вона не повинна встановлюватися на рівні, що перешкоджає створенню недержавної громадської організації [154; 160].

У Фундаментальних принципах також сказано, що будь-яка недержавна громадська організація, що є правосуб'єктною, повинна мати свій статут [154; 160]. Під «статутом» недержавної громадської організації слід розуміти будь-який установчий або реєстраційний документ, а також, у разі якщо вони являють собою окремий документ, власне статут недержавної громадської організації. У статуті недержавної громадської організації звичайно вказуються: найменування, цілі діяльності, місцезнаходження, повноваження, вищий керівний орган, частота засідань керівного органу, порядок скликання таких засідань, порядок затвердження керівним органом фінансових та інших звітів, свобода керівного органу визначати адміністративну структуру організації, порядок зміни статуту і розпуску організації, або її злиття з іншою недержавною громадською організацією.

Статут недержавної громадської організації повинен відповідати чинному законодавству країни. Крім того, бажано, щоб він був сумісний з будь-якими зобов'язаннями, прийнятими недержавною громадською організацією стосовно жертводавців або групи недержавних громадських організацій, в яку дана

організація входить.

Щодо членства недержавної громадської організації, ніхто не може бути примушений до вступу в ту чи іншу недержавну громадську організацію, крім тих випадків, коли з метою регулювання професійної діяльності в деяких країнах законом передбачені спеціальні структури, що розглядаються державою як недержавні громадські організації. Національне законодавство країни не може необґрунтовано обмежувати право фізичних або юридичних осіб вступати в недержавну громадську організацію, засновану на принципах членства. Право вступати в конкретну недержавну громадську організацію визначається її статутом. При цьому таке право також не повинно піддаватися будь-яким формам необґрунтованої дискримінації.

У цілому ряді країн, у тому числі в Албанії, Болгарії, Вірменії, Естонії, Латвії, Литві, Росії, Словаччині, Україні та Чехії мінімальну кількість засновників недержавної громадської організації встановлено на рівні від двох до п'яти осіб.

Якщо недержавна громадська організація володіє правосуб'єктністю, її необхідно чітко відокремити від статусу членів або засновників організації, які в принципі не повинні нести особисту відповідальність за виникнення в результаті діяльності недержавної громадської організації заборгованості і прийнятих організацією зобов'язань.

Недержавна громадська організація може бути позбавлена правосуб'єктності у разі банкрутства, тривалої бездіяльності чи правопорушень тільки у відповідності з свідомим рішенням її членів, або, якщо недержавна громадська організація не базується на принципах членства, а також керівництва недержавною громадською організацією [154; 160].

Щодо організаційної структури та процесу прийняття рішень недержавна громадська організація повинна враховувати потреби різних сторін, як усередині, так і поза організацією. Тому всі сторони повинні бути зацікавлені в складанні чіткого статуту, оскільки саме цим документом визначаються організаційна структура і принципи роботи.

Організаційна структура та процес прийняття рішень в недержавній

громадській організації, а також визначення рівнів відповідальності та підзвітності, повинні відповідати її статуту, але при цьому не повинні бути предметом нагляду з боку будь-яких сторонніх владних структур, окрім вже згаданої вимоги про відповідність до законодавства.

У Фундаментальних принципах щодо майна та збору коштів зазначається, що можливість недержавної громадської організації клопотати про отримання пожертвувань коштами або товарами є фундаментальним принципом, який доповнює їх некомерційний характер. Матеріальна допомога такого роду поряд з доходами від економічної діяльності є життєво необхідною для виконання недержавною громадською організацією поставлених завдань. Проте, можливість недержавної громадської організації залучати фінансування не є безумовною і може бути предметом регулювання з метою захисту цільових категорій осіб [154; 160].

Держава часто приймає рішення про надання недержавній громадській організації підтримки у формі прямого виділення грантів або пільгового режиму оподаткування.

Принципи відбору недержавної громадської організації для надання державної (суспільної) підтримки ґрунтуються на чітких та об'єктивних критеріях. Крім того, громадськість повинна мати можливість отримувати інформацію про те, яка недержавна громадська організація отримала допомогу і на яких підставах.

У більшості країн надання державної підтримки залежить від виконання певних вимог і, в першу чергу, від виконання недержавною громадською організацією суспільно-корисних завдань. У деяких країнах наслідком цього є визнання особливого статусу або класифікація недержавної громадської організації як організації, що діє в інтересах суспільства, в свою чергу, це дає недержавній громадській організації можливість отримувати пожертвування і користуватися податковими пільгами і одночасно забезпечувати захист третіх осіб [154; 160].

Недержавна громадська організація існує окремо від своїх членів і

засновників, і тільки ця організація несе відповідальність за борги та зобов'язання, що виникли і прийняті від її імені, крім випадків порушень чи невиконання посадових обов'язків з боку членів, співробітників або керівництва. В останньому випадку недержавна громадська організація та інші зацікавлені особи можуть звернутися до суду з позовом до відповідальної особи з метою отримання компенсації за заподіяну шкоду [154; 160].

На основі вищезгаданих «Фундаментальних принципів статусу неурядових організацій в Європі», розроблених у 2002 р., а також на засадах, сформульованих у документі «Керівні принципи розвитку та укріплення НГО в Європі», прийнятому Радою Європи у 1996 р., Комітетом Міністрів Ради Європи від 10 жовтня 2007 р. прийнято «Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо правового статусу неурядових організацій в Європі» (далі – Рекомендація) [161] з метою забезпечення послідовного підходу до організацій громадянського суспільства [1, с. 254-255].

Основною метою Рекомендації є запровадження керуватися в розробці національного законодавства, державній політиці та практиці мінімальними стандартами, які встановлені цією Рекомендацією [161].

Практичні рекомендації щодо того, які механізми необхідно запровадити задля кращого залучення громадськості дає Кодекс належної практики громадської участі у процесі прийняття рішень, прийнятий в жовтні 2009 р. Конференцією міжнародних неурядових організацій. Цей Кодекс не лише окреслив параметри залучення громадянського суспільства до політичного процесу, а й наголосив, що «діяльність в інтересах суспільства вимагає від неурядових організацій і державних органів відкритості, відповідальності, ясності та підзвітності з дотриманням прозорості на всіх етапах». Цей документ також відзначив важливу роль організацій громадянського суспільства на різних етапах політичного процесу, окреслив відповідні обов'язки органів влади та головні механізми подолання розриву між обома дійовими особами [1, с. 254-255].

Слід звернути увагу й на те, що міжнародно-правові акти у сфері забезпечення реалізації права на об'єднання у громадські організації мають

загальну та спеціальну сфери застосування та виступають чинником, який сприяє змістовному поліпшенню відповідного національного законодавства. Групу міжнародно-правових документів загальної дії (Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та ін.) складають базові міжнародно-правові документи з прав людини, в яких визначаються міжнародні стандарти у сфері забезпечення реалізації конституційного права на об'єднання в громадські організації для всіх категорій людей та поширюються на всі сфери суспільного життя. Групу міжнародно-правових документів спеціальної дії (Європейська конвенція про визнання правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій 1986 р., Кодекс належної поведінки у виборчих справах 2002 р. та ін.) складають правові акти, які визначають реалізацію права на об'єднання в громадські організації в окремих сферах суспільного життя, котрі в певний проміжок часу мали потребу в додатковому міжнародно-правовому забезпеченні [8, с. 11].

В зарубіжних країнах для ефективної діяльності недержавних громадських організацій є необхідним обмін інформацією і суспільна обізнаність громадян (найважливіші фактори відкритості та прозорості у громадянському суспільстві) щодо діяльності органів влади [1, с. 254-255].

Право доступу до інформації та належних документів прямо закріплене ст.ст. 11, 42 Хартії основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 р. та усвідомлюється як ключовий елемент належного управління, який зміцнює легітимність органів державної влади в очах суспільства і його довіру до них [162; 1, с. 254-255, 262].

Процедури доступу до інформації та належних документів знайшли подальший розвиток у «Кодексі належної адміністративної поведінки» (прийнятому Європейським парламентом у 2001 р.) та повсюдно впроваджуються в національні правові системи держав-членів Європейського Союзу шляхом прийняття та забезпечення виконання законів про свободу інформації [1, с. 263].

На сьогодні надання інформації нерозривно пов'язане з електронними технологіями. Ця тенденція чітко простежується у правовій системі забезпечення

доступу до інформації, яка з розвитком електронних технологій закріпила їхній статус комунікаційного засобу, рівноправного з дотеперішніми стандартними моделями [1, с. 273].

Крім того, розвиток комп'ютерних технологій докорінно змінив порядок надання державних послуг, замінивши собою чимало традиційних урядових механізмів. Комп'ютерні технології та прикладні програми електронного врядування поступово проникли в управлінську сферу та допомогли знайти рішення багатьох задованих проблем, з якими боролися уряди всього світу. Відповідно змінилися й засоби надання інформації, відкривши простір застосуванню мережевих інструментів як кращих і швидших каналів спілкування між урядом і громадянами [1, с. 265].

В зарубіжних країнах, використовуючи чинне законодавство у сфері інформації, громадянам забезпечено вільний доступ до урядових сайтів та інших ресурсів також для забезпечення прозорості та відкритості роботи уряду (*Додаток Д*).

Особливістю електронних джерел у зарубіжних країнах є те, що вони забезпечують надійний доступ до [1, с. 266-277]:

– надання державних послуг (вибори, школи, поліція, охорона здоров'я, податкова служба) (Австрія, Естонія);

– законодавчої бази (чинне законодавство, законопроекти, пропозиції громадян щодо розробки законів та пропозиції внесення змін до чинного законодавства) (Естонія);

– діяльності державних органів (реєстрація новонароджених, укладання шлюбу, житлові чи паспортні питання) (Австрія, Великобританія);

– політичного процесу, шляхом надання громадянами порад державним органам і контроль за досягнутим прогресом (Нідерланди);

– до текстів протоколів і рішень, прийнятих під час урядових засідань, які публікуються у спеціальній секції урядового вебсайту того ж дня, коли відбулася та чи інша дискусія. Це дає змогу засобам масової інформації та громадянам стежити за розробкою політичного курсу, дізнаватися про причини

прийняття/відхилення того чи іншого рішення, контролювати процес їх виконання і притягати міністрів до відповідальності (Болгарія) та ін.

Ми вважаємо, що для України цінним є міжнародний досвід щодо правового регулювання діяльності недержавних громадських організацій, адже чинний Закон України «Про громадські об'єднання» забезпечує громадянам України реалізацію їх конституційного права на свободу об'єднання. Одночасно дія цього Закону поширюється на суспільні відносини у сфері створення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань в Україні. Однак чинний Закон не виділяє правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних з діяльністю недержавних громадських організацій. Тому вважаємо за доцільне в Україні для врегулювання цього питання створити окремий законодавчий акт на основі міжнародного досвіду, беручи до уваги загальноприйняті світові законодавчі норми щодо діяльності недержавних громадських організацій.

Висновки до розділу 1

У цьому розділі ми дослідили історико-правовий розвиток діяльності та інформаційного забезпечення недержавних громадських організацій в Україні шляхом аналізу історичного процесу, досвіду українського суспільства, наявного державного ладу, виділивши наступні періоди:

– I період – до 1917 року, який характеризується зародженням та становленням діяльності громадських організацій;

– II період – від 1917 року до 1991 року, для якого притаманний розвиток громадських організацій в умовах тоталітарної радянської системи та створення законодавчих основ для їх діяльності, а також виокремлення права громадян на інформаційне забезпечення відомостей про діяльність громадських організацій в умовах зародження демократії;

– III період – від 1991 року до сьогодні, для якого властивим є розширення прав недержавних громадських організацій та вдосконалення законодавства України щодо діяльності та інформаційного забезпечення цих організацій шляхом

імплементатії окремих правових норм країн Європейського Союзу та інших країн сталої демократії.

Здійснений нами аналіз енциклопедичної та словникової літератури дає змогу стверджувати, що поняття «громадська організація», «неурядова організація», «недержавна організація», «некомерційна організація», «неприбуткова організація», «непідприємницька організація» тощо хоча і мають окреме смислове навантаження, однак, беручи до уваги предмет нашого дослідження, позначають одне і те ж явище, яке, на нашу думку слід іменувати «недержавною громадською організацією».

У роботі ми визначили, що поняття недержавної громадської організації слід характеризувати як добровільне, ініціативне, незалежне, некомерційне та неприбуткове об'єднання, яке пов'язане спільними інтересами, цілями й ідеями фізичних осіб та створене з метою спільної реалізації її членами своїх прав, свобод і законних інтересів.

Законодавче закріплення прав та обов'язків недержавних громадських організацій свідчить про наявність у них адміністративно-правового статусу, який, як вбачається, є сукупністю прав, обов'язків, гарантій, обмежень та відповідальності, які реалізуються в адміністративних правовідносинах, що виникають у процесі взаємодії недержавних громадських організацій із державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами. Вважаємо, що елементами адміністративно-правового статусу недержавних громадських організацій є їх правосуб'єктність, права, обов'язки, гарантії, обмеження і відповідальність за вчинені правопорушення.

Критерії, за якими класифікують недержавні громадські організації, є доволі численними, а підходи щодо доцільності їх використання є різноманітними. Вважаємо, що найпоширенішим критерієм класифікації громадських організацій, в тому числі і недержавних, є напрями діяльності цих організацій. На нашу думку, в процесі класифікації недержавних громадських організацій, в першу чергу, слід брати до уваги їх призначення та форму діяльності, тому, не претендуючи на повний перелік критеріїв, що сприяють створенню універсальної класифікації

недержавних громадських організацій, розглянемо та охарактеризуємо наступне.

На нашу думку, правовими засадами створення, функціонування та припинення діяльності недержавних громадських організацій в Україні є чинне законодавство, яке регулює відносини зовнішньої і внутрішньої діяльності цих громадських об'єднань. Існуючі форми діяльності недержавних громадських організацій за наявних видових ознак мають достатньо широкий спектр застосування, що свідчить про необхідність їх подальшої систематизації з метою більш ефективного застосування.

Отже, правові засади діяльності недержавних громадських організацій – це певні юридичні норми, закріплені в Конституції України та інших нормативно-правових актах, що регулюють суспільні відносини, які виникають у сфері діяльності недержавних громадських організацій та виконання яких є обов'язковим для суб'єктів цієї сфери.

У процесі дослідження ми проаналізували, що у зарубіжних країнах сфера дії недержавних громадських організацій дуже різноманітна. У кожній країні існує своя практика в некомерційному секторі, і зокрема в тому, що стосується форм діяльності недержавних громадських організацій, завдяки яким ці організації можуть набувати правосуб'єктність або отримувати різні види преференцій.

Ми вважаємо, що для України цінним є міжнародний досвід щодо правового регулювання діяльності недержавних громадських організацій, адже чинний Закон України «Про громадські об'єднання» забезпечує громадянам України реалізацію їх конституційного права на свободу об'єднання, однак не виділяє правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних з діяльністю недержавних громадських організацій. Тому вважаємо за доцільне в Україні для врегулювання цього питання створити окремий законодавчий акт на основі міжнародного досвіду, беручи до уваги загальноприйняті світові законодавчі норми щодо діяльності недержавних громадських організацій.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

2.1 Організаційне забезпечення інформаційної діяльності недержавних громадських організацій в Україні

В Україні розвиток ринкових відносин супроводжується утворенням цілісної системи суспільних інститутів, які становлять несучу конструкцію громадянського суспільства, під яким розуміється сукупність недержавних громадських організацій та відносин, що дозволяють людині, або окремим групам, реалізувати інтереси, гарантовані їм Конституцією та законами України. Принаймні це означає, що найбільш стійким формальним показником конкретного стану громадянського суспільства є наявність або відсутність у ньому відповідних організаційних структур. Організації інформують, навчають і залучають громадян до вирішення проблем життєдіяльності [5, с. 7, 9].

Також організації мають бути структуровані так, щоб максимізувати обробку й передачу необхідної інформації та досягти необхідної оперативності ухвалення, реалізації та контролю управлінських рішень. Організації повинні забезпечити оперативне отримання необхідної інформації і керівниками, і виконавцями. Розвиток сучасних інформаційних систем відбувається швидкими темпами завдяки широкому впровадженню нових інформаційних технологій, розвитку комп'ютерних мереж та телекомунікації [163, с. 23].

Наш час інтенсивного розвитку медіа-простору та надто великого потоку інформації змушує ставитись до неї більш прискіпливо. Люди починають більше уваги приділяти змісту інформації про себе, адже відновлювати свою репутацію, зіпсовану недостовірними відомостями, доволі важко та затратно. Останнім часом кількість судових справ про захист честі та ділової репутації зростає у

геометричній прогресії, чому сприяють засоби масової інформації, які наввипередки намагаються поширити віднайдену «сенсацію» на своєму ресурсі [164, с. 16].

В словниковій та енциклопедичній літературі під «інформацією» (лат. *informatio* – ознайомлення, роз'яснення) розуміють:

– відомості про світ, його об'єкти, суб'єкти, процеси, явища, діяльність тощо, які збираються, зберігаються, передаються і поширюються усно, письмово чи в інший спосіб (за допомогою умовних сигналів, технічних засобів і т.д.) [93, с. 163];

– відомості про які-небудь події, чиясь діяльність; повідомлення про щось [165, с. 42];

– повідомлення про які-небудь події, про стан справ, чиясь діяльність і т. ін.; спеціальні відомості про навколишній світ і процеси, які в ньому відбуваються і які сприймає людина або спеціальні прилади; сукупність кількісних даних, що виражаються за допомогою цифр або графіків і використовуються при збиранні та обробці яких-небудь відомостей [94, с. 409-410].

Як об'єкт права інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ст. 1 Закону України від 13 листопада 1992 року «Про інформацію» [56]).

За законодавством України інформацію також визначено як:

– будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ч. 1 ст. 200 ЦК України) [54];

– відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості (ст. 1 Закону України від 11 січня 2001 р. «Про захист економічної конкуренції») [166; 167, с. 165-166];

– відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або

нерухомих зображень чи в інший спосіб (ст. 1 Закону України «Про телекомунікації» [168]) [4, с. 355].

Інформація у формі, придатній для автоматизованої обробки її засобами обчислювальної техніки, є даними. Матеріальною основою існування інформації у правовідносинах є носії інформації (документи та ін.). Також інформація може бути товаром (ст. 13 Закону України «Про науково-технічну інформацію» [169]) [4, с. 355].

Про те, що кожна людина має право на свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів, зазначено у ст. 19 Загальної декларації прав людини прийнятої і проголошеної резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. [170].

Відповідно до п. 1 ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. кожен має право одержувати та передавати інформацію без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів [171].

У п. 2 ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. визначено, що кожна людина має право шукати, одержувати, поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір. Користування цими правами накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Воно може бути пов'язане з певними обмеженнями, які, мають встановлюватися законом і бути необхідними для поваги прав і репутації інших осіб та для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення [172].

Статтею 34 Конституції України закріплено, що «кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Також кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [53].

Це право не є абсолютним, його реалізація може бути обмежена відповідно

до п. 3 ст. 34 Конституції України в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [53].

Тлумачення даних конституційних норм висвітлено в Рішенні Конституційного Суду України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 [173]. Отже, таке конституційне обмеження прав особи збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію узгоджується з положеннями п. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини 1948 року [170], в яких зазначено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [173].

Цим конституційним положенням відповідають приписи Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [55, с. 321-324], якими встановлено, що фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію (ч. 1 ст. 302).

В Україні регулювання відносин щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації здійснюється Законом України від 13 листопада 1992 року «Про інформацію» [56].

Статтею 5 цього Закону передбачено, що «в Україні кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Однак реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси

юридичних осіб» [56].

Інформаційні відносини відповідно до ст. 2 даного Закону відбуваються на основі наступних принципів [56]:

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією;
- достовірність і повнота інформації;
- свобода вираження поглядів і переконань;
- правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації;
- захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

Суб'єктами інформаційних відносин відповідно до п. 1 ст. 4 Закону є: фізичні особи; юридичні особи; об'єднання громадян; суб'єкти владних повноважень. Отже, недержавні громадські організації ми можемо віднести до суб'єктів інформаційних відносин.

Відповідно до ч. 2 ст. 200 ЦК України суб'єкт відносин у сфері інформації може вимагати усунення порушень його права та відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої такими правопорушеннями [54].

Об'єктом інформаційних відносин в Україні є інформація (п. 2 ст. 4 Закону).

Статтею 10 Закону України «Про інформацію» визначено, що за змістом інформація поділяється на такі види [56]:

- інформація про фізичну особу (персональні дані) – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована (ст. 11 Закону);
- інформація довідково-енциклопедичного характеру – систематизовані, документовані, публічно оголошені або іншим чином поширені відомості про суспільне, державне життя та навколишнє природне середовище (ст. 12 Закону);
- інформація про стан довкілля (екологічна інформація) – відомості та/або дані про: стан складових довкілля та його компоненти, включаючи генетично модифіковані організми, та взаємодію між цими складовими; фактори, що впливають або можуть впливати на складові довкілля ...; стан здоров'я та безпеки

людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових довілля (ст. 13 Закону);

– інформація про товар (роботу, послугу) – відомості та/або дані, які розкривають кількісні, якісні та інші характеристики товару (роботи, послуги) (ст. 14 Закону);

– науково-технічна інформація – будь-які відомості та/або дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ст. 15 Закону);

– податкова інформація – сукупність відомостей і даних, що створені або отримані суб'єктами інформаційних відносин у процесі поточної діяльності і необхідні для реалізації покладених на контролюючі органи завдань і функцій у порядку, встановленому Податковим кодексом України (ст. 16 Закону);

– правова інформація – будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо (ст. 17 Закону);

– статистична інформація – документована інформація, що дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя суспільства (ст. 18 Закону);

– соціологічна інформація – будь-які документовані відомості про ставлення до окремих осіб, подій, явищ, процесів, фактів тощо (ст. 19 Закону).

Важливим кроком на шляху розбудови інформаційного суспільства, забезпечення інформаційної відкритості органів державної влади та інформаційної взаємодії між органами державної влади та громадянами також є визначення інформації, доступ до якої є відкритий [174, с. 171].

Статтею 20 Закону України «Про інформацію» передбачено, що за порядком доступу інформація поділяється на [56]:

– відкриту інформацію – будь-яка інформація, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом (п. 2 ст. 20 Закону України «Про

інформацію)). До відкритої законодавець відносить публічну інформацію – відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених Законом України «Про доступ до публічної інформації», крім випадків, встановлених законом (ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації»);

– інформацію з обмеженим доступом – конфіденційна (інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень), таємна та службова інформація (п.п. 1, 2 ст. 21 даного Закону). Слід зазначити, що в законодавстві немає визначення таємної та службової інформації.

Пунктом 2 статті 302 ЦК України встановлено, що «фізична особа, яка поширює інформацію, зобов'язана переконатися в її достовірності, однак, якщо вона поширює інформацію, отриману з офіційних джерел (інформація органів державної влади, органів місцевого самоврядування, звіти, стенограми тощо), не зобов'язана перевіряти її достовірність та не несе відповідальності в разі її спростування. Фізична особа, яка поширює інформацію, отриману з офіційних джерел, зобов'язана робити посилання на таке джерело» [54].

У ЦК України окрім особистих немайнових прав фізичних (ст. 270) та юридичних осіб (ст. 94), визначено існування їх ділової репутації (фізичних осіб – ст. 299, юридичних осіб – ст. 94), що може стати об'єктом посягання, а отже й захисту (ст. 15) та відшкодуванні моральної шкоди (п. 4 ст. 23) [54]. До прикладу, щодо захисту честі та ділової репутації осіб суди нині використовують два основні документи: постанову Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31 березня 1995 р. «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» [175] та постанову Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27 лютого 2009 р. «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» [176].

Необхідно приділяти увагу категорії інформації, яка буде поширена або вже такою є, оскільки це має значення для визначення належного способу захисту права. Так, наприклад, інформація про особу є конфіденційною за певними винятками (доступ до інформації про доходи державних службовців є відкритим). І нерідко при поданні позову посилаються саме на розголошення конфіденційної інформації, наслідком чого має бути відшкодована моральна шкода [164, с. 16].

Органами виконавчої влади розробляються власні переліки, які визначають дані з обмеженим доступом (конфіденційні) [174, с. 172].

Право на інформацію охороняється законом (ст. 7 Закону України «Про інформацію»). Держава гарантує всім суб'єктам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації. Ніхто не може обмежувати права особи у виборі форм і джерел одержання інформації, за винятком випадків, передбачених законом [56].

Для визначення підстав притягнення до відповідальності поширена інформація має відповідати таким основним критеріям: вона має бути недостовірною (тобто не відповідати дійсності), або може бути викладена неповно чи викривляти зміст відомостей про особу (розцінюється як недостовірна інформація), а також така інформація повинна бути негативною про особу [164, с. 16].

На сьогодні основними способами захисту порушення прав фізичних осіб на інформацію є спростування недостовірної інформації (ст. 277 ЦК України) та заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права фізичних осіб (ст. 278 ЦК України). Право на інформацію, як особисте немайнове право, юридичної особи захищається відповідно до глави 3 ЦК України [54].

До прикладу, статтею 37 Закону України від 16 листопада 1992 р. «Про друковані засоби інформації (пресу) в Україні» визначено, що «громадяни, юридичні особи і державні органи, а також їх законні представники мають право вимагати від редакції друкованого засобу масової інформації опублікування ним спростування поширених про них відомостей, що не відповідають дійсності або принижують їх честь та гідність. Якщо редакція не має доказів того, що

опубліковані нею відомості відповідають дійсності, вона зобов'язана на вимогу заявника опублікувати спростування їх у запланованому найближчому випуску друкованого засобу масової інформації або опублікувати його за власною ініціативою» [177].

Як свідчить судова практика, більшість позовів пред'являються особами із вимогами про спростування недостовірної інформації та відшкодування моральної шкоди [164, с. 17].

Громадяни України завдяки діяльності недержавних громадських організацій мають можливість користуватися перевагами демократичної системи, яка дає змогу кожному висловлювати та відстоювати свою думку й погляди [32, с. 86].

У країнах Заходу діяльність недержавних громадських організацій охоплює практично всі сфери життя людини – економіку, політику, науку, культуру, освіту. Діє розгалужена мережа молодіжних, професійних, дитячих, жіночих, ветеранських, релігійних, а також елітарних організацій-клубів, «мозкових центрів» (Think Tanks) та ін. Недержавні громадські організації створюють основу громадянського суспільства, є вирішальним стабілізуючим фактором, гарантом демократичного шляху розвитку [10, с. 34-35].

На сьогодні, у зв'язку з інтенсивним розвитком комунікаційних технологій, внесенням змін до чинного законодавства та прийняттям нових нормативно-правових актів України в інформаційній сфері, виникає необхідність вдосконалення інформаційної діяльності недержавних громадських організацій в Україні.

Дослідженням діяльності громадських організацій в Україні займалися науковці В. Балабін, В. Білецький, О. Вашук, С. Голота, Ю. Галустян, В. Головенько, О. Грущенко, М. Гуляєва, О. Кікоть, В. Кузнєцов, С. Левченко, Л. Кобилянська, С. Круглик, О. Михайловська, В. Новохацький, Л. Паливода, С. Паливода, О. Пархомчук, В. Пащенко, Є. Пожидаєв, О. Стегній, О. Тарасов, О. Клименко, В. Нанівська, А. Ткачук, М. Шевченко та ін.

Висвітленням питання про інформаційну діяльність громадських

організацій займалися науковці Л. Абрамов, Т. Азарова, Ю. Галустян, В. Головенько, С. Сілвер, М. Шевченко та інші, праці яких не втрачають своєї актуальності.

Залежно від багатоманітності потреб людини і суспільства існують чітко окреслені види діяльності (духовна і матеріальна, виробнича, трудова і нетрудова тощо) [122, с. 389], серед яких ми виокремимо інформаційну діяльність, яка спрямована на отримання інформації, способи її зберігання, передачі, обробки, інтерпретації, у відповідності зі специфікою предмета самої діяльності [178, с. 8].

О. Куроченко, М. Копнов та В. Сладкевич під терміном «інформаційна діяльність» розуміють процеси і процедури, які здійснюються при збиранні, обробці, збереженні, пошуку і розповсюдженні інформації, а також при формуванні інформаційного ресурсу та організації доступу до нього. Інформаційна діяльність призначена: сприяти забезпеченню прав громадян і організацій на безперешкодний доступ до необхідної їм інформації; мати можливість не тільки споживати, а й виробляти та поширювати інформацію; надавати можливість громадянам (і суспільству загалом) брати участь у процесах прийняття важливих політичних, соціальних і економічних рішень, а також контролювати діяльність владних структур будь-якого рівня [179, с. 103-104].

На думку І. Бачило, «інформаційна діяльність – це професійна діяльність у галузі створення, збору, пошуку, накопичення, обробки, зберігання, надання, поширення, охорони та захисту інформаційних ресурсів, інформаційних технологій і використання засобів зв'язку, здійснювана в рамках правового статусу організації (юридичної особи, органу державної влади та місцевого самоврядування), персоналу цих суб'єктів відповідно до їх прав та обов'язків, а також дій фізичних осіб щодо задоволення потреб в інформації та засобах інформатизації при дотриманні законодавства» [180, с. 158].

В. Цимбалюк пропонує розглядати інформаційну діяльність як основну, історично зумовлену форму об'єктивного прояву відносин між людьми щодо інформації, зокрема і у статусі інформаційних правовідносин [181, с. 47].

Статтею 12 Закону України «Про інформацію» було визначено, що

«інформаційна діяльність – це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави, а її основними напрямками є політичний, економічний, соціальний, духовний, екологічний, науково-технічний, міжнародний тощо...». Держава декларувала гарантії свободи інформаційної діяльності в цих напрямках всім громадянам та юридичним особам в межах їх прав і свобод, функцій і повноважень (ст. 13 цього Закону) [56].

Однак Законом України від 13 січня 2011 р. «Про внесення змін до Закону України «Про інформацію» було повністю відредаговано Закон України «Про інформацію» [182], в результаті чого у чинному Законі України «Про інформацію» відсутні всі вищезгадані норми, а сам Закон регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації.

Ми вважаємо, що інформаційна діяльність недержавних громадських організацій – це сукупність дій, спрямованих на забезпечення інформаційних потреб і інтересів громадян, юридичних осіб, органів державної влади та місцевого самоврядування в межах їх прав і свобод, функцій та повноважень для використання існуючих інформаційних ресурсів, інформаційних технологій та засобів зв'язку [183].

Беручи за основу п. 1 ст. 9 Закону України «Про інформацію» [56] ми вважаємо, що видами інформаційної діяльності недержавних громадських організацій є створення, пошук, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона, захист та спростування інформації. Для кращого розуміння розтлумачимо ці терміни.

Створення інформації – це започатковування існування інформації, її окреслення та визначення [95, с. 1191].

Пошук інформації – в широкому розумінні – це основа пізнавальної діяльності людини в усіх її проявах, у вузькому розумінні – це систематичні процедури пошуку в організованих сховищах інформації: бібліотеках, архівах, довідниках, картотеках, що знаходяться в зібраннях фізичних документів, на носіях даних, у пам'яті комп'ютера [184, с. 179].

Збирання інформації – це отримання інформації з різних місць, від різних осіб, виявлення її яким-небудь способом, записування або запам'ятовування певних відомостей, матеріалів [95, с. 347].

Одержання інформації – це набуття, придбання, накопичення відповідних до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами або державою [185, с. 252].

Зберігання інформації – це забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв [185, с. 143], а також комплекс заходів, спрямований на забезпечення збереження повноти і цілісності сформованих масивів даних про сумнівні фінансові операції, створення і підтримання належних умов для їх використання, а також запобігання несанкціонованому доступу, поширенню і використанню [186, с. 177].

Використання інформації – це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави [187, с. 59].

Поширення інформації – це процес розповсюдження, обнародування документованої або публічно оголошеної інформації, який реалізується в установленому законом порядку [188, с. 452].

Охорона інформації – це оберігання та забезпечення гарантій від руйнування та знищення інформації [123, с. 692].

Захист інформації – це сукупність організаційно-технічних заходів і правових норм для попередження завдання шкоди інтересам власника інформації або автоматизованих систем і осіб, що користуються інформацією [184, с. 72]. Також захист інформації – це заходи, спрямовані на збереження інформації від небажаних наслідків дій, що навмисно або випадково призводять до модифікації, розкриття чи руйнування даних [185, с. 140-141].

Спростування інформації – це виконання редакцією друкованого органу масової інформації вимоги громадянина, юридичної особи або державного органу, а також їх законних представників опублікувати у тому самому органі масової інформації повідомлення про неправдивість поширених про них відомостей, що не відповідають дійсності або принижують їх честь і гідність [188,

с. 452].

Ефективність використання вказаних видів інформаційної діяльності недержавних громадських інформацій визначається безперервним інформаційним зв'язком як з органами влади, так і з клієнтами, засобами масової інформації, бізнес-структурами та іншими організаціями [178, с. 15]. Для ефективного інформаційного обміну необхідна ясність, конкретність, недвозначність повідомлень, постійний контроль їхнього змісту, процесу передачі й прийому, а також дублювання усної інформації письмовою.

Недержавні громадські організації потребують виважених і розвинених комунікативних стратегій, які б дозволили, по-перше, задовольнити їх потребу в якісній і оперативній інформації, а по-друге, надати суспільству, окремим організаціям і громадянам максимально повні й вичерпні відомості про недержавні громадські організації, їх спеціалізацію, дислокацію і можливості. Успішність інформаційної діяльності недержавної громадської організації визначається її інформаційними можливостями [7, с. 158].

Ми вважаємо, що інформаційна діяльність недержавних громадських організацій в Україні складається із [183]:

1) зовнішньої інформації – збирання та одержання інформації, яка поступає ззовні (зовнішнього середовища) від: органів державної влади, органів місцевого і регіонального самоврядування про діяльність цих органів та прийняті ними рішення; громадськості про проблеми, які хвилюють громадян, а також про їх інтереси; інших недержавних громадських організацій про їх діяльність; засобів масової інформації, прес-служб тощо, які забезпечують поінформованість недержавних громадських організацій про участь громадян в управлінні державними справами та ін.

На сьогодні проблемним є те, що органи державної влади, вищі посадові особи, як правило, досить формально ставляться до незалежних недержавних громадських організацій, ігноруючи їх, що призводить до втрати надзвичайно потенційно потужного чинника підвищення ефективності державних рішень [189, с. 18].

Наявний стан інформаційної закритості функціонування державних органів створює перешкоди для розширення взаємодії між урядовими структурами та недержавними організаціями. Зокрема, ми підтримуємо думку В. Коваленка та О. Юлдашева в тому, що ефективними організаційно-правовими формами співпраці недержавних громадських організацій з урядом, які б посилили інформаційну відкритість у роботі органів державної влади та вищих посадових осіб, могли б бути такі [189, с. 18]:

- укладання угод про співпрацю між міністерствами, відомствами та недержавними громадськими організаціями;

- участь представників недержавних громадських організацій у роботі колегій, робочих груп міністерств за напрямками діяльності;

- введення до складу колегій, робочих груп міністерств і відомств працівників недержавних громадських організацій;

- участь у розробці проектів галузевих нормативних актів, що підлягають реєстрації у Міністерстві юстиції України, галузевих державних програм тощо.

Також, беручи за основу ст. 4 Декларації Комітету Міністрів Ради Європи про свободу політичних дебатів у засобах масової інформації від 12 лютого 2004 року, недержавні громадські організації можуть контролювати та критикувати у ЗМІ посадових осіб з приводу того, як вони виконували або виконують свої функції, тією мірою, якою це є необхідним для забезпечення прозорості та відповідального виконання їхніх обов'язків [190];

2) внутрішньої інформації – накопичення і збереження отриманої ззовні інформації; аналіз інформації; поширення актуальної (потрібної для недержавної громадської організації) інформації; створення на основі наявної в організації інформації порад та консультацій щодо подальшої діяльності організації; зберігання, використання інформації;

3) інформації, яка виходить назовні – поширення інформації про недержавну громадську організацію та її діяльність у зовнішнє (навколишнє) середовище.

Недержавні громадські організації повинні володіти точними даними для

того, щоб спростувати неправильні відомості, поінформувати громадськість або забезпечити громадську підтримку з певної проблеми. Від інформації чи планів на майбутнє мало користі, якщо немає змоги повідомити про них громадськість [191, с. 5].

Недержавні громадські організації інформують про свою діяльність та проблемні питання органи державної влади, органи місцевого і регіонального самоврядування, громадськість, інші недержавні громадські організації тощо шляхом видання брошур, проблемних інформаційних довідників, матеріалів науково-практичних конференцій, через засоби масової інформації недержавних громадських організацій та ін.

Також недержавні громадські організації можуть їх інформувати про існування відповідної організації, її структуру, організаційні, технічні і творчі можливості, умови надання послуг, місце розташування та координати контактних осіб, а також постачання інформації потенційним і реальним партнерам та спонсорам. Таке інформування формує сприятливу для організації громадську думку [7, с. 159].

Інформаційна діяльність недержавних громадських організацій проводиться за допомогою засобів інформаційної взаємодії цих організацій із громадськістю, які забезпечують їм доступ до інформаційних ресурсів і засновані на відповідних інформаційних технологіях, що включають програмно-технічні засоби й організаційно-нормативні документи [192, с. 13].

Інформаційно-комунікаційні технології надають змогу недержавним громадським організаціям не обмежуватися лише можливістю обмінюватися інформацією та провадити широкомасштабні дискусії, а й створюють особливі можливості для таких організацій [193, с. 12].

Технологія зв'язків з громадськістю передбачає використання різних засобів комунікації: програми телебачення чи радіотрансляції, інформаційний стенд, листівка, бюлетень, «гарячий телефон», неформальні зустрічі, відповіді на питання і запити, прийоми, наради, відвідування робочих місць, а також Інтернет, відео-конференції, [194, с. 66], списки розсилки інформації, які дозволяють

спілкуватися так часто, як це необхідно, та залучати до процесу комунікації нових учасників, допомагають подолати бар'єри, які заважають спілкуванню [193, с. 12], а також інші візуальні та реальні технології.

Інформаційно-комунікаційні технології допомагають різним людям мати однаковий обсяг інформації та знань і забезпечують не лише ефективну співпрацю, але й розвиток демократії [193, с. 12].

Слід звернути увагу на те, що часто до терміна «засоби масової комунікації» вживають як синонім термін «засоби масової інформації». Однак засоби масової комунікації (ЗМК) – це технічні засоби та канали поширення масової інформації, а засоби масової інформації (ЗМІ) – загальна назва будь-яких інформаційних організацій і установ та будь-якої інформаційної продукції, яку вони випускають [195, с. 91-92].

Саме за допомогою засобів масової інформації недержавні громадські організації здійснюють інформаційну діяльність. До ЗМІ відносяться:

– друковані ЗМІ (преса), під якими розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію (ст. 1 Закону України від 16 листопада 1992 р. «Про друковані засоби інформації (пресу) в Україні»). Зазначені друковані видання можуть включати до свого складу інші носії інформації (платівки, дискети, магнітофонні та відеокасети тощо), розповсюдження яких не заборонено чинним законодавством України [177]. До друкованих ЗМІ слід віднести газети, журнали, листівки, які, головним чином, розповсюджуються через роздрібну торгівлю та безоплатне роздавання;

– телебачення, що є найбільш масовим та популярним джерелом інформації, яке не має кордонів;

– радіомовні станції, які на сьогодні є недостатньо ефективні;

– Інтернет, за допомогою якого є можливість поширення зворотнього зв'язку з аудиторією [196, с. 252-253] та надання користувачам найширшого та надзвичайно швидкого доступу до різних джерел інформації [197, с. 203].

Однак, як зазначає Ф. Рудич, недержавні громадські організації, хоч і мають свої сайти в Інтернеті, в більшості випадків вони лише виконують значення «візитних карток» [197, с. 205], а через методологічні проблеми, які виникають при кодифікації інформаційного законодавства, слід звернути увагу на казуси щодо визнання Інтернету як засобу масової інформації нарівні з пресою, радіо, телебаченням [181, с. 158-159].

На основі проведеного нами опитування респондентів, ми виявили, що громадяни України інформацію про діяльність недержавних громадських організацій найчастіше отримують через телебачення, газети, журнали та мережу Інтернет. Інформування шляхом проведення заходів та акцій, проведених організаціями, від друзів та знайомих, а також із засобів радіомовлення, як ми з'ясували, на сьогодні є менш ефективним, хоча теж потрібним (*Додаток А*). Тому ми вважаємо, що достатня поінформованість недержавними громадськими організаціями про основні інститути громадянського суспільства підвищує правову обізнаність громадян України.

Інформація, яку передають ЗМІ, надходить із різних джерел: від науковців, державних чиновників, бізнесменів, фінансових оглядачів, учасників певної події, від недержавних громадських організацій, які мають володіти достовірною інформацією та власною точкою зору [191, с. 5].

Свобода збору й поширення інформації є дуже важливою передумовою виконання ЗМІ своїх функцій громадського спостерігача і посередника, що забезпечує комунікацію між дійовими особами громадянського суспільства та є для них джерелом неупередженої інформації. Інформуючи про події в світі і державі, про політичне і громадське життя, ЗМІ впливають на формування поглядів людей, громадської думки [198, с. 206-207].

Ю. Левенець звертає увагу на те, що, зважаючи на колосальну владу ЗМІ над свідомістю громадян, є небезпека перетворити медійний простір у засіб інформаційних війн. Щоб цього не допустити, необхідно: 1) ввести чіткі законодавчі норми, які регулюють поведінку виробників інформаційного продукту; 2) запровадити громадський контроль за діяльністю ЗМІ;

3) започаткувати законодавчо-правові засади, які б просували на вітчизняний інформаційний ринок продукт вітчизняного виробництва [199, с. 227].

Повинні бути створені такі правові, організаційні, економічні і технологічні умови, за яких ЗМІ ефективно виконуватимуть функцію об'єктивного, правдивого інформування населення, соціальних інститутів і держави. Як зазначає В. Брижко, «під цією точкою зору слід розглядати все існуюче і перспективне законодавство, підзаконні акти і окремі правові норми, що стосуються ЗМІ». Ми погоджуємося з ним в тому, що особливу увагу слід звернути на правові положення, які встановлюють відповідальність за порушення в інформаційній сфері [200, с. 160].

Правовому та організаційному забезпеченню інформаційної діяльності недержавних громадських організацій сприяють також окремі нормативно-правові акти України.

З метою поліпшення забезпечення конституційного права громадян у інформаційній сфері, а також реалізації Закону України від 2 жовтня 1992 р. «Про інформацію» [56] і Закону України від 23 вересня 1997 р. «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» [201] та інших законодавчих актів Президентом України було видано Розпорядження від 5 жовтня 1998 р. «Про додаткові заходи щодо поліпшення інформаційної діяльності» [202]. Зокрема Кабінету Міністрів України було доручено «затвердити План заходів щодо розвитку інформаційної інфраструктури у регіонах України, спрямованих на забезпечення прав та інтересів громадян у сфері інформації, поліпшення організаційної та фінансової підтримки засобів масової інформації в областях і районах...».

В Україні стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення визначає Національна програма інформатизації (ст. 2 Закону України «Про Національну програму інформатизації») [203].

Інформатизація – це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових,

політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки [203].

Важливим нормативно-правовим актом, який сприяє розвитку та вдосконаленню інформатизації, а також визначає загальні засади формування, виконання та коригування Національної програми інформатизації є Закон України від 4 лютого 1998 року «Про Національну програму інформатизації» [203].

Саме Національна програма інформатизації становить комплекс взаємопов'язаних окремих завдань (проектів) інформатизації, спрямованих на реалізацію державної політики та пріоритетних напрямів створення сучасної інформаційної інфраструктури України за рахунок концентрації та раціонального використання фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, виробничого і науково-технічного потенціалу держави, а також координації діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності і громадян у сфері інформатизації [203].

Також Національна програма інформатизації є передумовою розвитку інформаційного суспільства в Україні, що визначається Законом України від 9 січня 2007 року «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». Цей Закон з'явився завдяки, зокрема зверненню до Президента України Громадської ради з питань інформаційно-комунікаційних технологій з пропозицією про невідкладні заходи щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні. Представники Громадської ради зазначали, що правова неврегульованість значного кола суспільних відносин з питань інформаційного суспільства та інформаційно-комунікаційних технологій, невизначеність між українською нормативно-правовою базою та європейським законодавством створюють перешкоди на шляху розбудови інформаційного суспільства [200, с. 165].

Основним завданням розвитку інформаційного суспільства в Україні

Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» визначено сприяння кожній людині на засадах широкого використання сучасних інформаційно-комунікаційних можливостей створювати інформацію і знання, користуватися та обмінюватися ними, виробляти товари та надавати послуги, повною мірою реалізуючи свій потенціал, підвищуючи якість свого життя і сприяючи сталому розвитку країни на основі цілей і принципів, проголошених Організацією Об'єднаних Націй, Декларації принципів та Плану дій, напрацьованих на Всесвітніх зустрічах на вищому рівні з питань інформаційного суспільства (Женева, грудень 2003 року; Туніс, листопад 2005 року) та Постанови Верховної Ради України від 1 грудня 2005 року «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні». Основні засади є концептуальною основою для розробки завдань щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні. Розвиток інформаційного суспільства в Україні та впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери суспільного життя і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначається одним із пріоритетних напрямів державної політики [204].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. схвалено Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні [205], правовою основою розроблення та реалізації якої є Конституція України та Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [204], інші законодавчі акти, які сприяють правовому забезпеченню інформаційної діяльності недержавних громадських організацій в Україні.

Отже, розвиток інформаційної діяльності недержавних громадських організацій сприяє становленню інформаційного суспільства в Україні. Однак слід звернути увагу на те, що на сьогодні у чинному законодавстві України мають місце прогалини та недоопрацювання, які негативно впливають на здійснення інформаційної діяльності недержавними громадськими організаціями. Потребує підвищення ефективності й сам процес отримання та використання достовірної інформації недержавними громадськими організаціями.

Пріоритетним є те, що через достатню поінформованість населення України про діяльність недержавних громадських організацій в Україні, значно зростає правова обізнаність громадян України у цій сфері.

Ми вважаємо, що правова обізнаність громадян України щодо діяльності недержавних громадських організацій – це володіння громадянами України певними знаннями у сфері права про діяльність недержавних громадських організацій, отриманих шляхом їх поінформування через різноманітні інформаційні джерела (ЗМІ, мережа Інтернет та ін.), що створює підвалину для їх подальшого розвитку та вдосконалення інформаційної діяльності недержавних громадських організацій в Україні.

2.2 Правові основи і гарантії інформаційного забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні

На сьогодні ми маємо змогу спостерігати як у світі в цілому, так і в Україні зокрема, потребу в належній та достовірній поінформованості громадськості. Не становлять виняток і недержавні громадські організації, які є добровільними об'єднаннями громадян для вирішення суспільних питань чи проблем.

Недосконалість інформаційного законодавства України є причиною непорозумінь, які виникають у забезпеченні діяльності недержавних громадських організацій в Україні. Тому воно потребує вдосконалення, оновлення та адаптації до міжнародних правових стандартів у сфері інформації із залученням громадськості через діяльність недержавних громадських організацій.

Інформаційне законодавство України є темою досліджень багатьох учених, зокрема І. Арістової, В. Белєвцевої, С. Грищака, В. Залізняка, Р. Калюжного, Т. Коломоєць, В. Ліпкана, О. Манжая, А. Марущака, О. Марценюка, Ю. Назара, В. Настюка, О. Остапенка, С. Петрова, А. Суббота, В. Цимбалюка, К. Череповського та ін.

Однак у роботах вищезгаданих науковців правові засади діяльності в інформаційній сфері недержавних громадських організацій розглядаються лише

фрагментарно, без поглибленого аналізу цього правового феномена.

Згідно результатів щорічного опитування недержавних громадських організацій України [206, с. 70-72], до прикладу, у 2011 році більшість опитаних представників недержавних громадських організацій (59%) вважають себе досить обізнаними щодо чинного законодавства, яке так чи інакше впливає на діяльність недержавних організацій. Частково обізнаними вважають себе 39% респондентів і лише 1% представників недержавних громадських організацій вважає себе зовсім необізнаними з даного питання. Кількість обізнаних у чинному законодавстві України постійно змінюється: з 53 % опитаних у 2002 році, до 64 % у 2004 році, до 58 % у 2005 році та до 60 % у 2006 році, 62 % у 2009 році, 57 % у 2010 році (різниця значуща на рівні 1 %) та 59 % у 2011 році.

Основними законодавчими перешкодами на шляху розвитку недержавних громадських організацій є законодавство в цілому, податкове законодавство, пасивність недержавних громадських організацій у забезпеченні втілення законів та регуляторних актів належним чином та недостатність знань про закони. До прикладу, у 2011 році головними законодавчими перешкодами для розвитку «третього сектору» стало: законодавство в цілому (41%); податкове законодавство (41% опитаних); пасивність недержавних громадських організацій у забезпеченні втілення законів та регуляторних актів належним чином (39 % респондентів) та недостатність знань про закони (34 % респондентів) [206, с. 70-72].

Найчастіше інформацію про зміни/оновлення законодавства респонденти отримують через зустрічі/семінари, електронну розсилку мережею Інтернет. Протягом останніх років прослідковується тенденція щодо збільшення кількості недержавних громадських організацій, які отримують інформацію про оновлення законодавства через Інтернет.

За допомогою системи юридичних норм, що містяться в актах різної юридичної сили і визначають параметри належної поведінки суб'єктів цієї діяльності, держава зміцнює правосвідомість громадян, плекає у них почуття громадянського обов'язку, виховує дисципліну та організованість. Додержання правил поведінки у державі повинно здійснюватися свідомо й добровільно,

оскільки вони втілюють в собі волю народу, є загальнообов'язковими, ґрунтуються на підтримці держави та громадській думці. Такі норми містяться, як правило, у правових нормативних актах різної юридичної природи і сили [113, с. 73].

Нормативні акти, залежно від їх юридичної природи та галузевої, спеціальної (структурної) належності містять у собі положення, які ґрунтуються на:

– верховенстві права, яке за своїм призначенням, визначає і закріплює права та свободи особи, зокрема держава в особі органів влади та управління створює можливості їх реалізації за допомогою недержавних громадських організацій;

– законності діяльності недержавних громадських організацій в інформаційній сфері;

– рівності суб'єктів інформаційних відносин перед законом і судом (ст. 24 Конституції України) [53];

– повазі до людської гідності, яка повинна проявлятися до кожної людини зі сторони державних органів влади і управління (ст. 28 Конституції України) [53];

– забезпеченні права на свободу та особисту недоторканність особи при виконанні нею громадянських обов'язків;

– свободі думки і слова, на вільному вираженні своїх поглядів і переконань, які закріплені ст. 34 Конституції України, а також на реалізації права вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [53];

– забезпеченні права на свободу об'єднання в громадські організації для захисту своїх прав і свобод та задоволення законних інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей [53];

– недоторканності права власності, закріпленому в ч. 1 ст. 41 Конституції України, що дозволяє володіти, користуватися і розпоряджатися інформацією у межах, дозволених законом [53];

– забезпеченні права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів правових відносин у сфері інформації;

– публічності інформаційної сфери, яка досягається за допомогою сучасних засобів масової інформації;

– використанні мови, якою здійснюється діяльність недержавних громадських організацій в інформаційній сфері. Використання вказаних положень є важливим підґрунтям для створення законодавчих засад інформаційного забезпечення діяльності недержавних громадських організацій і подальшого розвитку інформаційного суспільства.

У радянський час громадські організації (спортивні, оборонні, культурні, наукові й технічні об'єднання трудящих) брали участь у здійсненні задач тієї чи іншої галузі державного управління. За роботою добровільного об'єднання здійснювався контроль відповідним органом державної влади [207, с. 65].

В цей час одним із потужних засобів забезпечення законності в державному управлінні вважалася преса, якій відводилося велике значення у здійсненні масового контролю. Виявляючи недоліки, преса, окрім цього, узагальнювала досвід контролю у найрізноманітніших галузях господарства і управління, сприяючи покращенню форм і методів контролю [207, с. 207-208].

На сьогодні у п. 2 Розділу III Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки, які затверджено Законом України від 9 січня 2007 р. № 537-V, зазначено про його законодавче забезпечення, що сприятиме створенню цілісної системи законодавства, гармонізації з нормами міжнародного права з питань розвитку інформаційного суспільства та здійсненню кодифікації інформаційного законодавства [204].

Створення інформаційного законодавства передбачає дотримання загальних принципів Конституції України [53], а також принципів свободи створення, отримання, використання та розповсюдження інформації; об'єктивності, достовірності, повноти і точності інформації; гармонізації інтересів людини, суспільства та держави в інформаційній діяльності; обов'язковості публікації інформації, яка має важливе суспільне значення; обмеження доступу до

інформації виключно на підставі закону; мінімізації негативного інформаційного впливу та негативних наслідків функціонування ІКТ; недопущення незаконного розповсюдження, використання і порушення цілісності інформації; гармонізації інформаційного законодавства та всієї системи вітчизняного законодавства. З метою реалізації зазначених принципів необхідно підготувати та прийняти Інформаційний кодекс України [204].

Закріплення вказаних принципів стало можливим на основі та підставі урахування міжнародно-правових актів, які забезпечують право недержавних громадських організацій на інформацію в Україні. До них слід віднести:

– *Загальну декларацію прав людини* від 10 грудня 1948 р., в якій статтею 19 визначено право кожного на свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів [170];

– *Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод* від 4 листопада 1950 р. (ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р.), згідно ст. 10 якої кожен має право на свободу вираження поглядів, що включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів... Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошення конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду [208];

– *Міжнародний пакт про громадянські і політичні права* від 16 грудня 1966 р. (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19 жовтня 1973 р.), в якому ч. 2 ст. 19 визначено, що кожна людина має право на вільне вираження свого погляду; це право включає свободу

шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір [172];

– *Конвенцію про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних* від 28 січня 1981 р. (ратифіковано Законом України від 6 липня 2010 р. № 2438-VI), відповідно до ст. 7 якої для захисту персональних даних, що зберігаються у файлах даних для автоматизованої обробки, уживають відповідних заходів безпеки, спрямованих на запобігання випадковому чи несанкціонованому знищенню або випадковій утраті, а також на запобігання несанкціонованим доступу, зміні або поширенню [208];

– *Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція)* від 25 червня 1998 р. (ратифіковано Законом України від 6 липня 1999 р. № 832-XIV). Статтею 3 даної Конвенції передбачено, що «кожна зі Сторін здійснює необхідні законодавчі, регулятивні та інші заходи, включаючи заходи щодо досягнення відповідності положень, які регламентують порядок виконання положень цієї Конвенції, стосовно інформації, участі громадськості та її доступу до правосуддя, а також відповідних заходів для забезпечення умов їх застосування, для створення і підтримки чіткої, прозорої та злагодженої структури для виконання положень цієї Конвенції (п. 1) [209];

– *Окінавську хартію глобального інформаційного суспільства* від 22 липня 2000 р., яку підписали 8 країн: Великобританія, Німеччина, Італія, Канада, Російська Федерація, США, Франція, Японія. Вони слушно зазначили, що «питання подолання електронно-цифрового розриву всередині держав і між ними посіло важливе місце в національних дискусіях. Кожна людина повинна мати можливість доступу до інформаційних і комунікаційних мереж» (п. 9 Окінавської хартії). Також ці країни визначили, що «інформаційно-комунікаційні технології (ІТ) є одним із найбільш важливих факторів, що впливають на формування суспільства у XXI столітті. Їх революційний вплив стосується способу життя людей, їх освіти та роботи, а також взаємодії уряду та громадянського

суспільства. ІТ швидко стають життєво важливим стимулом розвитку світової економіки...» (п. 1 Окінавської хартії) [210];

– *Конвенцію про кіберзлочинність* від 23 листопада 2001 р. (ратифіковано Законом України від 7 вересня 2005 р. № 2824-IV), в преамбулі якої зазначено, що «держави-члени Ради Європи та інші Держави, які підписали цю Конвенцію, ... впевнені, що ця Конвенція є необхідною для зупинення дій, спрямованих проти конфіденційності, цілісності і доступності комп'ютерних систем, мереж і комп'ютерних даних, а також зловживання такими системами, мережами і даними, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за таку поведінку» [211];

– *Рекомендації Ради Європи № R (2002)2 «Про доступ до офіційних документів»* від 21 лютого 2002 р. В п. 11 цих Рекомендацій визначено інформацію, яка оприлюднюється з ініціативи органів державної влади [212].

Гарантія – це порука в чомусь, забезпечення чого-небудь: умови, що забезпечують успіх чого-небудь [119, с. 29], тому чинне законодавство України до гарантій інформаційного забезпечення відносить обов'язок органів державної влади, органів місцевого самоврядування інформувати про свою діяльність, прийняті рішення, створення в державних органах спеціальних інформаційних служб або систем, які б забезпечували у встановленому порядку доступ до інформації, застосування юридичної відповідальності за порушення законодавства про інформацію, здійснення державного контролю за його додержанням та ін. [213, с. 129].

ЦК України відповідно до ч. 1 ст. 302 передбачає, що фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію [55, с. 321-324].

О. Баранов зазначає, що зростання загальної маси інформаційних відносин у суспільстві, реалізація яких має важливі соціальні, політичні, економічні та інші наслідки і призвело до необхідності створення великої кількості нормативно-правових актів, що покликані регулювати ці відносини. Тому за останні роки в Україні з'явився цілий пласт нормативно-правових актів: від законів до типових

посадових інструкцій, які або повністю, або частково присвячені регулюванню інформаційних відносин [214, с. 80].

Л. Борисова вважає, що в Україні інформаційні відносини регулюються двома групами законодавчих актів [215, с. 46-47]:

1) загальноправові акти, дія яких поширюється на всіх суб'єктів інформаційних відносин відповідно до поділу права України на правові галузі: конституційне, адміністративне, цивільне, трудове, кримінальне (Конституція України, Цивільний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс законів про працю України, Кримінальний кодекс України та Кримінально-процесуальний кодекс України);

2) спеціально-правові акти, дія яких поширюється тільки на суб'єктів, які беруть безпосередню участь у конкретній спеціальній діяльності (до прикладу, Закон України «Про авторське право і суміжні права»). Спеціально-правові акти розділяються на дві категорії, які мають відповідні системоутворюючі законодавчі акти: а) системоутворюючі загальні норми публічно-правового регулювання інформаційних відносин (інформаційне право) в Україні – Закон України «Про інформацію»; б) системоутворюючі окремі інституції інформаційного права – закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про державну таємницю», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» тощо.

На основі вищезазначених нормативно-правових актів та поглядів науковців [214, с. 80-83; 215, с. 46-47], вважаємо, що правові основи і гарантії інформаційного забезпечення діяльності недержавних громадських організацій закріплено у вітчизняних нормативно-правових актах, а саме:

1) *загально-правових або основоположних законах*. До них відносяться: – Закон України від 2 жовтня 1992 р. «Про інформацію», який регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації [56], тобто інформаційні відносини.

На основі даного Закону інформаційні відносини, в яких беруть участь

недержавні громадські організації як суб'єкти цих відносин (ст. 4), об'єктом яких виступає інформація, базуються на принципах (ст. 2) гарантованості права на інформацію; відкритості, доступності інформації, свободи обміну інформацією; достовірності і повноти інформації; свободи вираження поглядів і переконань; правомірності одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеності особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

Недержавні громадські організації, як і всі суб'єкти інформаційних відносин, мають право (ст. 5 Закону) на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Однак реалізація цього права не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб.

Статтею 6 Закону гарантовано право на інформацію, яке забезпечується: створенням механізму реалізації права на інформацію; створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів; обов'язком суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість та засоби масової інформації про свою діяльність і прийняті рішення; обов'язком суб'єктів владних повноважень визначити спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації; здійсненням державного і громадського контролю за додержанням законодавства про інформацію; встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію.

Однак якщо порушуються інтереси національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, виникають заворушення чи злочини, загроза здоров'ю населення, репутації або правам інших людей, розголошення інформації, одержаної конфіденційно, підривається авторитет і неупередженість правосуддя, право на інформацію може бути обмежене законом (ч. 2 ст. 6 Закону);

– Закон України від 13 січня 2011 р. «Про доступ до публічної інформації», який визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до

інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес. Метою цього Закону є забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації (ст. 2 цього Закону). Недержавні громадські організації на основі цього Закону можуть виступати запитувачами публічної інформації (ст. 12 Закону), а також здійснювати громадський контроль за забезпеченням доступу до публічної інформації розпорядниками інформації (ст. 17), до яких відносяться (ст. 13):

а) суб'єкти владних повноважень – органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, органи влади Автономної Республіки Крим, інші суб'єкти, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та рішення яких є обов'язковими для виконання;

б) юридичні особи, що фінансуються з державного, місцевих бюджетів, бюджету Автономної Республіки Крим, – стосовно інформації щодо використання бюджетних коштів;

в) особи, якщо вони виконують делеговані повноваження суб'єктів владних повноважень згідно із законом чи договором, включаючи надання освітніх, оздоровчих, соціальних або інших державних послуг, – стосовно інформації, пов'язаної з виконанням їхніх обов'язків;

г) суб'єкти господарювання, які займають домінуюче становище на ринку або наділені спеціальними чи виключними правами, або є природними монополіями, – стосовно інформації щодо умов постачання товарів, послуг та цін на них [216];

– Закон України від 23 вересня 1997 р. «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», який визначає правові, економічні, організаційні засади державної підтримки засобів масової інформації та соціального захисту журналістів посилює систему правового регулювання в інформаційній сфері [217].

Статтею 10 цього Закону визначено, що в Україні функціонують суб'єкти

всіх форм власності, а економічною основою та гарантом спрямування інформаційної діяльності на сприяння розвитку суспільства і держави, захисту національних інтересів України, розв'язанню соціально-економічних проблем, духовно-культурному збагаченню народу є державна і комунальна власність. Недержавна власність у сфері інформаційної діяльності утворюється і розвивається шляхом заснування нових організацій, будівництва нової матеріально-технічної бази та придбання необхідного устаткування і обладнання за рахунок недержавного фінансування, а також шляхом приватизації окремих об'єктів. Допускається пайова участь, фінансова підтримка недержавних організацій, фізичних осіб у створенні нових об'єктів за участю державного фінансування на підставі угод, укладених з державними органами, при збереженні цих об'єктів під державним управлінням і гарантуванні майнових та організаційно-творчих прав пайовиків [217].

2) *спеціально-правових законах*, які регулюють (забезпечують):

а) широке впровадження інформаційних, комп'ютерних технологій, розвиток інформаційного суспільства:

– Закон України від 4 лютого 1998 р. «Про Національну програму інформатизації», який визначає загальні засади формування, виконання та коригування Національної програми інформатизації. Сфера дії цього Закону поширюється на відносини, що виникають у процесі формування та виконання Національної програми інформатизації. Статтею 15 цього Закону передбачено, що виконавцями окремих завдань (проектів) Національної програми інформатизації можуть бути підприємства, установи, організації усіх форм власності [203];

– Законом України від 4 лютого 1998 р. «Про Концепцію Національної програми інформатизації» схвалено Концепцію Національної програми інформатизації, яка включає характеристику сучасного стану інформатизації, стратегічні цілі та основні принципи інформатизації, очікувані наслідки її реалізації. В Концепції наголошено, що невизначеність правової та фінансово-економічної основи діяльності різних суб'єктів у сфері інформатизації призводить до інформаційного монополізму управлінських та комерційних структур на

відкриті інформаційні ресурси загального користування, знецінення товарної вартості інформаційних ресурсів держави, а також обмеження права на використання інформаційних ресурсів держави для більшості громадян [218];

– Закон України від 22 травня 2003 р. «Про електронний цифровий підпис» визначає правовий статус електронного цифрового підпису та регулює відносини, що виникають при використанні електронного цифрового підпису. Дія цього Закону не поширюється на відносини, що виникають під час використання інших видів електронного підпису, в тому числі переведеного у цифрову форму зображення власноручного підпису [219];

– Закон України від 22 травня 2003 р. «Про електронні документи та електронний документообіг» встановлює основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів. На основі ст. 1 цього Закону недержавна громадська організація може виступати адресатом (фізична або юридична особа, якій адресується електронний документ), посередником (фізична або юридична особа, яка в установленому законодавством порядку здійснює приймання, передавання (доставку), зберігання, перевірку цілісності електронних документів для задоволення власних потреб або надає відповідні послуги за дорученням інших суб'єктів електронного документообігу) та автором електронного документа (фізична або юридична особа, яка створила електронний документ). Дія цього Закону поширюється на відносини, що виникають у процесі створення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, оброблення, використання та знищення електронних документів (ст. 2 Закону) [220];

б) окремі сегменти інформаційної сфери:

– Закон України від 25 червня 1993 р. «Про науково-технічну інформацію» визначає основи державної політики в галузі науково-технічної інформації, порядок її формування і реалізації в інтересах науково-технічного, економічного і соціального прогресу країни. Метою Закону є створення в Україні правової бази для одержання та використання науково-технічної інформації. Законом регулюються правові і економічні відносини громадян, юридичних осіб, держави,

що виникають при створенні, одержанні, використанні та поширенні науково-технічної інформації, а також визначаються правові форми міжнародного співробітництва в цій галузі. Дія Закону поширюється на підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, а також громадян, які мають право на одержання, використання та поширення науково-технічної інформації. Дія Закону не поширюється на інформацію, що містить державну та іншу охоронювану законом таємницю [221]. Статтею 3 цього Закону визначено, що суб'єктами відносин, що регулюються цим Законом, є державні органи, органи місцевого і регіонального самоврядування, юридичні особи та громадяни України, міжнародні організації, іноземні юридичні особи і громадяни та особи без громадянства. Фізичні та юридичні особи у сфері дії цього Закону виступають як творці і накопичувачі науково-технічної інформації, власники, виробники, зберігачі і споживачі інформаційної продукції та послуг, а також як посередники у сфері науково-інформаційної діяльності [221];

– Закон України від 23 вересня 1997 р. «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», який визначає порядок всебічного і об'єктивного висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування засобами масової інформації і захисту їх від монопольного впливу органів тієї чи іншої гілки державної влади або органів місцевого самоврядування. Статтею 1 цього Закону визначено, що висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні – одержання, збирання, створення, поширення, використання і зберігання інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб про роботу цих органів [222].

Статтею 2 Закону визначено, що засоби масової інформації України відповідно до законодавства України мають право висвітлювати всі аспекти діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані надавати

засобам масової інформації повну інформацію про свою діяльність через відповідні інформаційні служби органів державної влади та органів місцевого самоврядування, забезпечувати журналістам вільний доступ до неї, крім випадків, передбачених Законом України «Про державну таємницю», не чинити на них будь-якого тиску і не втручатися в їх виробничий процес. Засоби масової інформації можуть проводити власне дослідження і аналіз діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, давати їй оцінку, коментувати.

Розрив чи змішування змісту офіційної інформації, що оприлюднюється, коментарями засобу масової інформації або журналістом не допускається.

Право висвітлення і коментування діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, подій державного життя в Україні гарантується Конституцією, цим Законом, іншими законами України.

У Розділі 3 Закону встановлено форми і порядок висвітлення діяльності Верховної Ради України (ст. 9 Закону), Президента України (ст. 10 Закону), Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органів виконавчої влади (ст. 11 Закону), судів загальної юрисдикції України та Конституційного Суду України (ст. 12 Закону), районних і обласних рад, Київської та Севастопольської міських рад (ст. 13 Закону) аудіовізуальними засобами масової інформації в Україні [222];

– Закон України від 22 березня 2001 р. «Про страховий фонд документації України» визначає правові, економічні та організаційні засади створення, формування, ведення і використання страхового фонду документації України (страховий фонд документації України – упорядкований банк документів, зафіксованих на мікрографічній плівці чи інших компактних носіях інформації, які прийняті на державний облік і довгострокове надійне зберігання), а також функціонування державної системи страхового фонду документації (державна система страхового фонду документації – організаційно-правова структура, яка здійснює державну політику та координацію робіт зі створення, формування, ведення та використання страхового фонду документації України і є сукупністю

суб'єктів системи страхового фонду документації, страхового фонду документації України, технічних засобів, обслуговуючого їх персоналу, нормативно-правових актів, організаційно-технічних заходів) [223];

– Закон України від 9 квітня 1999 р. «Про обов'язковий примірник документів» визначає правові засади функціонування системи обов'язкового примірника документів та регулює інформаційні відносини, пов'язані з поповненням національного інформаційного фонду України [224].

Статтею 1 цього Закону визначено, що обов'язковий примірник документів – примірник різних видів тиражованих документів, який передає його виробник на безоплатній або платній основі юридичним особам, а документ – матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носієві.

Статтею 3 цього Закону передбачено, що його дія поширюється на відносини, які виникають при: а) виготовленні (в тому числі публікуванні) юридичними та фізичними особами України різних видів тиражованих документів в Україні та за її межами; б) виготовленні різних видів тиражованих документів в Україні юридичними та фізичними особами інших держав; в) одержанні обов'язкового примірника документів юридичними особами України. Цей Закон не поширюється на відносини, які виникають при виготовленні документів з обмеженим доступом, документів управлінського та особистого характеру, документів в одиничному виконанні [224];

в) окремі питання суспільних відносин в інформаційній сфері:

– Закон України від 16 листопада 1992 р. «Про друковані засоби інформації (пресу) в Україні», яким створено правові основи діяльності друкованих засобів масової інформації (преси) в Україні, встановлює державні гарантії їх свободи відповідно до Конституції України, Закону України «Про інформацію» та інших актів чинного законодавства і визнаних Україною міжнародно-правових документів. Згідно ст. 6 цього Закону діяльність друкованих засобів масової інформації – це збирання, творення, редагування, підготовка інформації до друку та видання друкованих засобів масової інформації з метою її поширення серед

читачів. Недержавні громадські організації, беручи за основу статтю 8 Закону України «Про друковані засоби інформації (пресу) в Україні», мають право на заснування друкованого засобу масової інформації [177].

У ст. 2 цього Закону визначено свободу діяльності друкованих засобів масової інформації, а саме [177]: а) свобода слова і вільне вираження у друкованій формі своїх поглядів і переконань гарантуються Конституцією України і відповідно до цього Закону означають право кожного вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку інформацію за допомогою друкованих засобів масової інформації, крім випадків, визначених законом, коли обмеження цього права необхідно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; б) друковані засоби масової інформації є вільними. Забороняється створення та фінансування державних органів, установ, організацій або посад для цензури масової інформації; в) не допускається вимога попереднього погодження повідомлень і матеріалів, які поширюються друкованими засобами масової інформації, а також заборона поширення повідомлень і матеріалів з боку посадових осіб державних органів, підприємств, установ, організацій або об'єднань громадян, крім випадків, коли посадова особа є автором поширюваної інформації чи дала інтерв'ю.

Статтею 34 вищезгаданого Закону передбачено, що кожен має право на оперативне одержання через друковані засоби масової інформації публічно поширюваної інформації про діяльність державних органів і організацій, об'єднань громадян та їх посадових осіб, а також інших відомостей, необхідних для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій [177];

– Закон України від від 15 грудня 1993 р. «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» регулює відносини, що виникають у зв'язку з набуттям і

здійсненню права власності на знаки для товарів і послуг в Україні. У цьому Законі термін «знак» вживається як позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб [225];

– Закон України від 21 грудня 1993 р. «Про телебачення і радіомовлення», який відповідно до Конституції України та Закону України «Про інформацію» регулює відносини, що виникають у сфері телевізійного та радіомовлення на території України, визначає правові, економічні, соціальні, організаційні умови їх функціонування, спрямовані на реалізацію свободи слова, прав громадян на отримання повної, достовірної та оперативної інформації, на відкрите і вільне обговорення суспільних питань [226]. Також статтею 11 цього Закону визначено, що структуру національного телебачення і радіомовлення України окрім державних та комунальних телерадіоорганізацій, системи Суспільного телебачення і радіомовлення України, приватних, незалежно від способу розповсюдження програм, становлять також громадські та інші телерадіоорганізації, засновані відповідно до вимог законодавства України.

Зазначимо, що в Україні громадські телерадіоорганізації на основі ст. 18 Закону: а) створюються фізичними та/або юридичними особами з метою задоволення інформаційних потреб територіальних громад у порядку, визначеному цим Законом, ЦК України, ГК України та Законом України «Про громадські об'єднання»; б) не мають права займатися підприємницькою діяльністю і здійснюють лише некомерційну господарську діяльність; в) мають статус неприбуткових організацій.

У ст. 12 Закону встановлено, що право на заснування телерадіоорганізацій як суб'єктів господарювання в Україні належить юридичним особам України та громадянам України, не обмеженим у цивільній дієздатності. Однак в Україні забороняється заснування телерадіоорганізацій: органами державної влади та органами місцевого самоврядування, якщо рішення про їх створення або положення про них не передбачає повноважень засновувати телерадіоорганізації; юридичними особами, статутні документи яких не передбачають можливість створення телерадіоорганізацій; іноземними юридичними і фізичними особами та

особами без громадянства; політичними партіями, профспілковими, релігійними організаціями та юридичними особами, яких вони заснували; громадянами, які за вироком суду відбувають покарання у місцях позбавлення волі або визнані судом недієздатними [226];

– Закон України від 23 грудня 1993 р. «Про авторське право і суміжні права», який охороняє особисті немайнові права і майнові права авторів та їх правонаступників, пов'язані із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва – авторське право, і права виконавців, виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення – суміжні права [227].

Суб'єктами авторського права є автори творів, їх спадкоємці та особи, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права (ст. 7 Закону), а об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва (ст. 8 Закону) [227];

– Закон України від 28 лютого 1995 р. «Про інформаційні агентства», який відповідно до Конституції України, інших законів України та міжнародно-правових документів закріплює правові основи діяльності в Україні інформаційних агентств та їх міжнародного співробітництва [228].

Інформаційними агентствами згідно зі статтею 1 цього Закону є зареєстровані як юридичні особи суб'єкти інформаційної діяльності, що діють з метою надання інформаційних послуг. Під представництвом інформаційного агентства в Україні в цьому Законі слід розуміти зареєстровану в Україні відповідно до чинного законодавства як суб'єкт інформаційної діяльності будь-яку установу (бюро, представництво, корпункт тощо), що представляє в Україні державне або недержавне інформаційне агентство, зареєстроване як юридична особа згідно з чинним законодавством відповідної країни, і яке здійснює свою діяльність в Україні у сфері інформації відповідно до Закону України «Про інформацію», а також цього Закону [228].

Статтею 2 Закону забороняється цензура інформації, поширюваної інформаційними агентствами в Україні, а свобода діяльності інформаційних агентств гарантується Конституцією України та чинним законодавством.

Діяльність інформаційних агентств – це збирання, обробка, творення, зберігання, підготовка інформації до поширення, випуск та розповсюдження інформаційної продукції (ст. 5 Закону). Право на заснування інформаційного агентства в Україні належить громадянам та юридичним особам України (ст. 9 Закону) [228];

– Закон України від 22 грудня 2005 р. «Про доступ до судових рішень» визначає порядок доступу до судових рішень (рішень, судових наказів, постанов, вироків, ухвал), ухвалених судами загальної юрисдикції, та ведення Єдиного державного реєстру судових рішень з метою забезпечення відкритості діяльності судів загальної юрисдикції, прогнозованості судових рішень та сприяння однаковому застосуванню законодавства. Статтею 2 Закону гарантовано відкритість судових рішень, а саме: кожен має право на доступ до судових рішень у порядку, визначеному цим Законом. Це право забезпечується офіційним оприлюдненням судових рішень на офіційному веб-порталі судової влади України в порядку, встановленому цим Законом; судові рішення можуть опубліковуватися в друкованих виданнях, поширюватися в електронній формі з дотриманням вимог цього Закону [229].

Статтею 8 Закону встановлено, що інформація, внесена до Єдиного державного реєстру судових рішень (автоматизованої системи збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень), повинна мати захист від її викрадення, перекручення чи знищення [229];

– Закон України від 23 лютого 2006 р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створенням передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України [230];

г) інформаційну безпеку:

– Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-ХІІ «Про державну таємницю» регулює суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України. Державна таємниця (також – секретна інформація) – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою (ст. 1 Закону) [231].

Дія цього Закону поширюється на органи законодавчої, виконавчої та судової влади, органи прокуратури України, інші державні органи, Верховну Раду Автономної Республіки Крим, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації усіх форм власності, об'єднання громадян (далі – державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації), що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, громадян України, іноземців та осіб без громадянства, яким у встановленому порядку наданий доступ до державної таємниці (ст. 3 Закону) [231].

Інформація вважається державною таємницею з часу опублікування Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, до якого включена ця інформація, чи зміни до нього у порядку, встановленому цим Законом (ст. 10 Закону). Звід відомостей, що становлять державну таємницю, формує Служба безпеки України на підставі рішень державних експертів з питань таємниць. Зазначений Звід та зміни до нього набирають чинності з моменту опублікування в офіційних виданнях України (ст. 12 Закону) [231].

Статтею 12 Закону України «Про державну таємницю» передбачено, що підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що провадять діяльність, пов'язану із державною таємницею, за ініціативою та

погодженням із замовником робіт, пов'язаних з державною таємницею, можуть створювати власні розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю. Такі переліки погоджуються із Службою безпеки України, затверджуються державними експертами з питань таємниць та реєструються у Службі безпеки України.

Державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації мають право провадити діяльність, пов'язану з державною таємницею, після надання їм Службою безпеки України спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею (ст. 20 Закону України «Про державну таємницю»).

Статтею 37 цього Закону встановлено, що Служба безпеки України має право контролювати стан охорони державної таємниці в усіх державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, а також у зв'язку з виконанням цих повноважень одержувати безоплатно від них інформацію з питань забезпечення охорони державної таємниці. Висновки Служби безпеки України, викладені в актах офіційних перевірок за результатами контролю стану охорони державної таємниці, є обов'язковими для виконання посадовими особами підприємств, установ та організацій незалежно від їх форм власності [231];

– Закон України від 5 липня 1994 р. «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» регулює відносини у сфері захисту інформації в:

- а) інформаційних (автоматизованих) системах (організаційно-технічних системах, в яких реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів);
- б) телекомунікаційних системах (сукупності технічних і програмних засобів, призначених для обміну інформацією шляхом передавання, випромінювання або приймання її у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб);
- в) інформаційно-телекомунікаційних системах (сукупності інформаційних та телекомунікаційних систем, які у процесі обробки інформації діють як єдине ціле).

Статтею 1 цього Закону визначено, що захист інформації в системі –

діяльність, спрямована на запобігання несанкціонованим діям щодо інформації в системі. Об'єктами захисту в системі є інформація, що обробляється в ній, та програмне забезпечення, яке призначено для обробки цієї інформації (ст. 2 Закону), а суб'єктами відносин, пов'язаних із захистом інформації в системах, є: володільці інформації; власники системи; користувачі; спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації і підпорядковані йому регіональні органи (ст. 3 Закону) [232];

– Закон України від 11 січня 2001 р. «Про захист економічної конкуренції», який визначає правові засади підтримки та захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності і спрямований на забезпечення ефективного функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин [233].

Статтею 1 Закону визначено, що: а) економічна конкуренція (конкуренція) – змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку; б) суб'єкт господарювання – юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізична особа, що здійснює діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність, у тому числі яка здійснює контроль над іншою юридичною чи фізичною особою; група суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими. Суб'єктами господарювання визнаються також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності. Господарською діяльністю не вважається діяльність фізичної особи з придбання товарів народного споживання для кінцевого споживання; в) об'єднання – об'єднання юридичних та (або) фізичних осіб, у тому числі об'єднання підприємств, а також громадські організації [233];

– Закон України від 19 червня 2003 р. «Про основи національної безпеки і оборони України», який відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 92 Конституції України визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності [234]. Національна безпека України забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, воєнній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах (ст. 5 Закону). У ст. 6 Закону визначено, що розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів є одним з пріоритетів національних інтересів України.

Статтею 7 Закону передбачено, що на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві в інформаційній сфері є [234]:

- прояви обмеження свободи слова та доступу до публічної інформації;
- поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії;
- комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм;
- розголошення інформації, яка становить державну таємницю, або іншої інформації з обмеженим доступом, спрямованої на задоволення потреб і забезпечення захисту національних інтересів суспільства і держави;
- намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

Основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України в інформаційній сфері є (ст. 8 Закону) [234]: а) забезпечення інформаційного суверенітету України; б) вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією

про Україну; в) активне залучення засобів масової інформації до запобігання і протидії корупції, зловживанням службовим становищем, іншим явищам, які загрожують національній безпеці України; г) забезпечення неухильного дотримання конституційних прав на свободу слова, доступ до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації та журналістів, заборони цензури, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції, за виконання професійних обов'язків, за критику; г) вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України.

Відповідно до Конституції і законів України громадяни України через участь у виборах, референдумах та через інші форми безпосередньої демократії, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які вони обирають, реалізують національні інтереси, добровільно і в порядку виконання конституційних обов'язків здійснюють заходи, визначені законодавством України щодо забезпечення її національної безпеки; як безпосередньо, так і через об'єднання громадян привертають увагу суспільних і державних інститутів до небезпечних явищ і процесів у різних сферах життєдіяльності країни; у законний спосіб і законними засобами захищають власні права та інтереси, а також власну безпеку (ст. 9 Закону) [234];

– Закон України від 7 вересня 2005 р. «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність» визначає, що в Україні органом, на який покладаються повноваження щодо створення та функціонування цілодобової контактної мережі для надання невідкладної допомоги при розслідуванні злочинів, пов'язаних з комп'ютерними системами та даними, переслідуванні осіб, що обвинувачуються у вчиненні таких злочинів, а також збирання доказів в електронній формі, є Міністерство внутрішніх справ України [235];

– Закон України від 23 лютого 2006 р. «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України», який визначає правові основи організації

та діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. Статтею 1 цього Закону визначено, що [236]:

– державна система урядового зв'язку – система спеціального зв'язку, що функціонує в інтересах здійснення управління державою у мирний час, в умовах надзвичайного стану та в особливий період із забезпеченням додержання вимог законодавства під час передавання, приймання та оброблення інформації, що містить державну таємницю;

– державні інформаційні ресурси – систематизована інформація, що є доступною за допомогою інформаційних технологій, право на володіння, використання або розпорядження якою належить державним органам, військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України, державним підприємствам, установам та організаціям, а також інформація, створення якої передбачено законодавством та яка обробляється фізичними або юридичними особами відповідно до наданих їм повноважень суб'єктами владних повноважень;

– протидія технічним розвідкам – комплекс правових, організаційних та інженерно-технічних заходів, спрямованих на запобігання або ускладнення добування засобами технічної розвідки інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, про зразки озброєння, військову та спеціальну техніку, об'єкти оборонно-промислового комплексу, військові та інші об'єкти, діяльність державних органів, військових формувань, утворених відповідно до законів України, підприємств, установ і організацій в інтересах оборони і безпеки держави.

На Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України відповідно до визначених завдань покладаються такі обов'язки (ч. 1 ст. 14 Закону) [236]:

1) забезпечення в установленому законодавством порядку урядовим зв'язком Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, інших посадових осіб державних органів, органів місцевого самоврядування, органів військового управління, керівників підприємств, установ і організацій у мирний час, в умовах надзвичайного стану і в особливий період

(п. 14);

2) розробка і супроводження моделей технічних розвідок шляхом збору й аналізу інформації про наявні системи і засоби технічних розвідок, розробка тактики та методів їх застосування, а також перспектив розвитку; надання рекомендацій державним органам, органам місцевого самоврядування, військовим формуванням, утвореним відповідно до законів України, підприємствам, установам і організаціям щодо забезпечення протидії технічним розвідкам, проведення оцінки загроз і вжиття відповідних заходів для захисту інформації (п. 26);

3) встановлення порядку здійснення державного контролю і здійснення державного контролю за (п. 29): а) станом криптографічного та технічного захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, у державних органах, органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форми власності, в тому числі в закордонних дипломатичних установах України, національних контингентах за кордоном, місцях постійного і тимчасового перебування Президента України, Голови Верховної Ради України та Прем'єр-міністра України, а також під час діяльності на території України іноземних інспекційних груп відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; б) додержанням вимог законодавства, а також вимог нормативних документів у сфері надання послуг електронного цифрового підпису; в) станом протидії технічним розвідкам у державних органах, військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від їх підпорядкування та форми власності, які мають у своєму володінні, користуванні чи розпорядженні зразки озброєння, військової та спеціальної техніки, об'єкти оборонно-промислового комплексу, військові об'єкти та інші об'єкти, призначені для застосування в інтересах оборони і безпеки держави; г) додержанням вимог безпеки під час розроблення, виробництва, використання, експлуатації,

сертифікаційних випробувань, проведення тематичних досліджень, експертизи, вивезення та знищення криптографічних систем і засобів криптографічного захисту інформації та обладнання спеціального зв'язку, що мають гриф обмеження доступу [236];

– Закон України від 1 червня 2010 р. «Про захист персональних даних», який регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних та поширюється на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів (ст. 1 Закону) [237].

На основі ч. 2 ст. 1 цього Закону вважаємо, що недержавна громадська організація, яка обробляє персональні дані відповідно до закону, є володільцем чи розпорядником персональних даних. Як володільець персональних даних, вона може доручити обробку персональних даних розпоряднику персональних даних відповідно до договору, укладеного в письмовій формі (ч. 4 ст. 1 Закону), а як розпорядник персональних даних – обробляти персональні дані лише з метою і в обсязі, визначених у договорі (п. 5 ст. 1 Закону).

Персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою. Не є конфіденційною інформацією персональні дані, що стосуються здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень (ч. 1 ст. 5 Закону).

Недержавні громадські організації світоглядної спрямованості на основі п. 4 ч. 2 ст. 7 Закону обробляють персональні дані за умови, що обробка стосується виключно персональних даних членів цих організацій або осіб, які підтримують постійні контакти з ними у зв'язку з характером їх діяльності, та персональні дані не передаються третій особі без згоди суб'єктів персональних даних [237].

Інформаційне забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні також врегульовують підзаконні нормативно-правові акти, зокрема:

– постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1998 р. № 1352 «Про затвердження Положення про формування та виконання Національної програми інформатизації». Положення про формування та виконання Національної програми інформатизації визначає порядок формування та виконання Національної програми інформатизації, її окремих завдань (проектів) [238].

Під час формування Національної програми інформатизації здійснюється комплекс заходів щодо розроблення, узгодження та затвердження завдань (проектів) інформатизації, зокрема інвестиційного характеру, узгоджених за часом, складом виконавців, використанням певних матеріально-технічних, інформаційних, людських, фінансових та інших ресурсів, метою яких є створення інформаційних і телекомунікаційних систем, засобів інформатизації та інформаційних ресурсів, що відповідають певним технічним умовам і показникам якості [238].

Виконання Національної програми інформатизації передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на розроблення нормативно-правових, методичних, нормативно-технічних документів з інформатизації та на виконання робіт з розроблення концепцій, технічних завдань, технічних та пілотних проектів із створення систем і засобів інформатизації та робіт, пов'язаних із впровадженням систем, експлуатацією таких засобів тощо [238];

– постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2000 р. № 644 «Про затвердження Порядку формування та виконання регіональної програми і проекту інформатизації». Порядок формування та виконання регіональної програми і проекту інформатизації визначає механізм формування та виконання регіональної програми і проекту інформатизації. Ця програма розробляється місцевим органом виконавчої влади як складова частина Національної програми інформатизації і погоджується з Генеральним державним замовником Національної програми інформатизації [239];

– постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2001 р. № 1702 «Про затвердження Порядку формування та виконання галузевої програми і проекту інформатизації». Порядок формування та виконання галузевої програми і проекту інформатизації визначає механізм формування та виконання галузевої програми і проекту інформатизації. Ця програма розробляється міністерством або іншим центральним органом виконавчої влади як складова частина Національної програми інформатизації і погоджується з Генеральним державним замовником Національної програми інформатизації [240];

– постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2002 р. № 1048 «Про затвердження Порядку проведення експертизи Національної програми інформатизації та окремих її завдань (проектів)». У Порядку проведення експертизи Національної програми інформатизації та окремих її завдань (проектів) визначено, що основним завданням експертизи Національної програми інформатизації та окремих її завдань (проектів) є об'єктивне комплексне дослідження з метою оцінки їх відповідності пріоритетним напрямкам державної політики у сфері інформатизації, сучасному рівню та тенденціям розвитку інформатизації у світі [241];

– розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 липня 2003 р. № 447-р «Про адміністрування домену «UA», в якому вказано про підтримання пропозиції Держкомзв'язку, Служби безпеки України та учасників ринку Інтернет в Україні щодо створення об'єднання підприємств «Український мережевий інформаційний центр» (далі – об'єднання) з метою управління адресним простором українського сегмента мережі Інтернет, обслуговування та адміністрування системного реєстру і системи доменних імен домену верхнього рівня «UA», а також доручено Держкомзв'язку забезпечити разом з об'єднанням здійснення заходів, пов'язаних з переделегуванням об'єднанню прав адміністрування домену верхнього рівня «UA» згідно з принципами адміністрування та делегування доменів верхнього рівня кодів країн Міжурядового консультативного комітету Всесвітньої корпорації з призначення доменних імен та номерів (GAC ICANN) [242];

– Доктрина інформаційної безпеки, затверджена указом Президента України

(проект). Основною метою реалізації положень Доктрини інформаційної безпеки України визначено створення в Україні розвиненого національного інформаційного простору і захист її інформаційного суверенітету. Для цього необхідною є державна підтримка вітчизняного виробника інформаційної продукції, інформаційно-телекомунікаційного обладнання, засобів захисту інформації та кібербезпеки, національних операторів телекомунікацій та структур забезпечення інформаційної безпеки, зокрема, шляхом створення нормативно-правових, фінансових, фіскальних та інших передумов для підвищення їх конкурентоспроможності на світовому та національному ринках інформаційних та телекомунікаційних послуг [243].

Доктрина інформаційної безпеки України спрямована на захист національного інформаційного простору в конкретних умовах даного історичного періоду. Вона є основою для: формування державної політики у сфері інформаційної безпеки України; розроблення проектів концепцій, стратегій, цільових програм і планів дій із забезпечення інформаційної безпеки України; підготовки пропозицій щодо дальшого системного вдосконалення правового, методичного, науково-технічного і організаційного забезпечення інформаційної безпеки України [243].

Окрім законів та підзаконних нормативно-правових актів, інформаційне забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні становить внутрішня організаційна документація, а саме:

– постанова Кабінету Міністрів України від 27 листопада 1998 р. № 1893 «Про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять службову інформацію». Інструкція про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять службову інформацію визначає обов'язковий для всіх центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності порядок обліку, зберігання,

використання та знищення документів, справ, видань, магнітних та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави [244];

– постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2006 р. № 373 «Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах». Правила забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах визначають загальні вимоги та організаційні засади забезпечення захисту державних інформаційних ресурсів або інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах. Дія цих Правил не поширюється на захист інформації в системах урядового та спеціальних видів зв'язку. Захисту в системі підлягає: а) відкрита інформація, яка належить до державних інформаційних ресурсів, а також відкрита інформація про діяльність суб'єктів владних повноважень, військових формувань, яка оприлюднюється в Інтернеті, інших глобальних інформаційних мережах і системах або передається телекомунікаційними мережами (відкрита інформація); б) конфіденційна інформація, яка перебуває у володінні розпорядників інформації, визначених ч. 1 ст. 13 Закону України «Про доступ до публічної інформації» (конфіденційна інформація); в) службова інформація; г) інформація, яка становить державну або іншу передбачену законом таємницю (таємна інформація); г) інформація, вимога щодо захисту якої встановлена законом [245].

Оприлюднення законодавчих актів врегульовано ст. 139 Законом України від 10 лютого 2010 р. № 1861 «Про Регламент Верховної Ради України» [246] та Указом Президента України від 10 червня 1997 р. «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» [247].

Акти, які не мають загального значення чи нормативного характеру, можуть не публікуватися за рішенням відповідного органу. Вони оприлюднюються шляхом надсилання підприємствам, установам, організаціям та особам, на яких поширюється їх чинність [248, с. 14-15].

Ми підтримуємо думку В. Настюка про те, що «при значній кількості нормативно-правової бази щодо регулювання відносин в інформаційній сфері, розвиток та ступінь її в Україні слід вважати недостатнім. Причинами цього є: неефективність використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, низький рівень інформатизації; повільне створення необхідної інфраструктури для належної діяльності органів виконавчої влади у сфері захисту інформації, зокрема з використанням мережі Інтернет; недостатній рівень державної підтримки запровадження зворотного зв'язку «власник інформації – орган виконавчої влади» тощо» [249, с. 116].

Слушною також є думка І. Лосева про те, що «в Україні досі немає ефективних механізмів впливу держави й суспільства на інформаційну сферу. Тривалий час існує так звана Національна рада з питань телебачення і радіомовлення. Однак, діячі Нацради на всі закиди із приводу неподобств у медіа-просторі відповідають, що вони «не втручаються в контент телеканалів і радіостанцій». Вони не мають ніяких важелів, зокрема й законодавчих. Отже, треба негайно розробити відповідний закон і мати ті важелі. Бо не можна, щоб і надалі держава та суспільство залишалися безпорадними й беззахисними проти ЗМІ, які одна дотепна журналістка розшифрувала як «засоби масової інфекції...» [250].

Отже, проаналізувавши нормативно-правові акти України, якими регулюється інформаційна сфера, зокрема інформаційна діяльність недержавних громадських організацій, вважаємо, що їх чисельність та несистематизованість призводить до певних незручностей при розгляді проблемних питань чи ситуацій, які виникають в процесі здійснення інформаційної діяльності недержавних громадських організацій.

Доцільним, на нашу думку, є створення Інформаційного кодексу України, в якому слід визначити положення щодо інформаційної діяльності недержавних громадських організацій, або ж створення окремого Закону України «Про громадські організації», яким би врегульовувались аспекти інформаційної діяльності недержавних громадських організацій.

Узагальнюючи, зазначимо, що систематизація правових норм, на основі і підставі яких повинна розвиватися інформаційна складова частина діяльності недержавних громадських організацій, сприятиме усуненню існуючих прогалин у регулюванні відносин у сфері інформації.

2.3 Відповідальність за порушення законодавства України про інформацію недержавними громадськими організаціями

Результати проведеного нами опитування свідчать про те, що за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями 78,3% респондентів вважають за доцільне передбачати відповідальність, а 21,7% опитаних – ні (*Додаток А*).

В Україні не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, а кожний громадянин країни має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею (ч. 2, 3 ст. 32 Конституції України) [53].

Статтею 5 Закону України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ «Про інформацію», в якій знайшов своє відображення зміст ст. 34 Конституції України, визначено, що «кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Реалізація цього права не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб» [56].

Відповідно до п. 1 ст. 7 цього Закону право на інформацію охороняється законом.

Недержавні громадські організації здійснюють свою діяльність в інтересах

громадян там, де часто держава неспроможна це забезпечити і несуть відповідальність за порушення чинного законодавства України, зокрема в інформаційній сфері.

В Україні Конституцією гарантується, що ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення (ст. 58 Конституції України), а юридична відповідальність особи має індивідуальний характер (ст. 61 Конституції України) [53].

Загальне розуміння відповідальності – це покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за ... вчинки, слова ... [123, с. 136].

Різновидом відповідальності є юридична відповідальність, яка передбачає застосування до правопорушників (фізичних та юридичних осіб) передбачених законодавством санкцій, що забезпечуються у примусовому порядку державою [251, с. 437].

В теорії держави і права під юридичною відповідальністю розуміють передбачені нормами права і здійснювані в правових відносинах у процесуальному порядку уповноваженими державою суб'єктами засоби державного примусу до особи, яка вчинила правопорушення, що тягне для неї обов'язок зазнавати несприятливих наслідків особистого, майнового або організаційного характеру, вид і міра яких передбачені санкціями правових норм [252, с. 375].

Традиційний поділ юридичної відповідальності на конституційну, адміністративну, кримінальну, дисциплінарну, цивільно-правову й матеріальну, обумовлений об'єктивними закономірностями розвитку системи права й механізму держави, а також логікою правового регулювання [253, с. 52].

Деякі автори виходять з того, що відповідно до ст. 92 Конституції України вітчизняною системою права передбачено лише чотири види юридичної відповідальності (цивільна, адміністративна, кримінальна та дисциплінарна), а існування інших видів відповідальності, крім передбачених Конституцією, неможливе [254, с. 6].

Однак Рішенням Конституційного Суду України № 7-рп/2001 від 30 травня

2001 року (справа про відповідальність юридичних осіб) встановлено, що «системний аналіз викладених конституційних положень дає підстави дійти висновку, що за своїм змістом пункт 22 частини першої статті 92 Конституції України спрямований не на встановлення переліку видів юридичної відповідальності. Ним визначено, що «виключно законами України мають врегульовуватись засади цивільно-правової відповідальності (загальні підстави, умови, форми відповідальності тощо), підстави кримінальної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності – діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями (основні ознаки правопорушень, що утворюють їх склад), та відповідальність за них. У такий спосіб Конституція України заборонила врегульовувати зазначені питання підзаконними нормативно-правовими актами та встановила, що лише Верховна Рада України у відповідному законі має право визначати, яке правопорушення визнається, зокрема, адміністративним правопорушенням чи злочином, та міру відповідальності за нього...» [255].

Важливим теоретичним підґрунтям у вивченні питання юридичної відповідальності за порушення законодавства України про інформацію недержавними громадськими організаціями є праці С. Алексеєва [256, с. 180], І. Безклубого, С. Бобровника, І. Грищенка [257, с. 366-376], М. Кельмана, О. Мурашина [258, с. 448-463], П. Рабіновича [259, с. 190-193], О. Скакун [76], М. Цвіка [2, с. 375-390] та ін.

Проблему юридичної відповідальності як в загальному розумінні, так і в частині її настання за порушення законодавства про інформацію, висвітлювали в своїх працях вітчизняні науковці, зокрема:

– адміністративну відповідальність: Ю. Битяк, В. Гаращук, О. Дяченко [106], Л. Коваль [260], В. Колпаков [261], А. Комзюк [262], О. Кузьменко [81], Д. Лук'янець [253], В. Настюк [249], О. Остапенко [82], С. Стеценко [263];

– кримінальну відповідальність: В. Грищук, О. Пасека [264, с. 135-167];

– цивільно-правову відповідальність: І. Безклубий, Н. Кузнецова, Р. Майданик [265, с. 9-20], В. Примак [266, с. 376-415], С. Резніченко,

О. Церковна [267, с. 54-71], Я. Шевченко [268, с. 93-125], С. Ясечко [269, с. 111-129, 163-206];

– дисциплінарну відповідальність: А. Андрушко, І. Безклубий, А. Берлач [257, с. 357-385], Ю. Дмитренко [270, с. 352-357], П. Пилипенко [271, с. 151-154], В. Середа [272, с. 65-93] та ін.

На основі аналізу праць вищезгаданих авторів ми визначили ознаки, підстави, принципи, цілі та функції, які є характерними для всіх видів юридичної відповідальності за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями.

Спершу слід звернути увагу на те, що недержавні громадські організації, порушуючи законодавство про інформацію, вчиняють правопорушення, за яке настає відповідальність.

Ми підтримуємо думку А. Марущака, що «поширеними порушеннями законодавства про інформацію в частині реалізації громадянами права на доступ до інформації є:

– необґрунтована відмова від надання відповідної інформації; надання інформації, що не відповідає дійсності; несвоєчасне надання інформації;

– навмисне приховування інформації; примушення до поширення або перешкоджання поширенню певної інформації, а також цензура;

– використання і поширення інформації стосовно особистого життя громадянина без його згоди особою, яка є власником відповідної інформації внаслідок виконання своїх службових обов'язків;

– розголошення державної або іншої таємниці, що охороняється законом, особою, яка повинна охороняти цю таємницю; порушення порядку зберігання інформації;

– необґрунтоване віднесення окремих видів інформації до категорії відомостей з обмеженим доступом;

– порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави» та ін. [213, с. 461].

Отже, відповідальність за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями – це правовідносини між уповноваженими державними органами та недержавними громадськими організаціями, до яких застосовуються юридичні санкції з негативними для цієї організації наслідками за порушення законодавства про інформацію.

Мета будь-якої відповідальності в інформаційній сфері – це конкретний вияв загальних цілей права, серед яких виділяють регулювання і охорону відповідних суспільних відносин. Головними цілями юридичної відповідальності у сфері обігу інформації є [249, с. 103]:

- забезпечення нормального функціонування механізму правового регулювання відносин шляхом гарантування реалізації суб'єктами правових відносин суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, охорона існуючого державного ладу та суспільного порядку, утвердження законності і захист правопорядку;

- захист інформаційних прав і свобод громадян від незаконних порушень; покарання винного у скоєнні правопорушення; попередження скоєння правопорушень у сфері обігу інформації.

На нашу думку, метою відповідальності за порушення законодавства у сфері інформації недержавними громадськими організаціями є попередження таких порушень шляхом законодавчого регулювання і охорони суспільних відносин в інформаційній сфері.

Мета юридичної відповідальності, в свою чергу, визначає її функції [258, с. 458].

Ми вважаємо, що серед функцій відповідальності за порушення законодавства у сфері інформації недержавними громадськими організаціями слід виділити:

- штрафну (каральну) – покарання державою недержавну громадську організацію та запобігання вчиненню нових правопорушень недержавними громадськими організаціями у сфері інформації;

- правовідновлюючу (компенсаційну) – відновлення незаконно порушених

прав на інформацію недержавною громадською організацією. Примусове стягнення збитків з недержавної громадської організації поновлює права потерпілої сторони шляхом компенсації її втрат недержавною громадською організацією;

– правоохоронну – захист правопорядку від можливих або вже скоєних (триваючих) недержавною громадською організацією правопорушень у сфері інформації;

– виховну (превентивну) – сприймання недержавною громадською організацією важливості дотримання права на інформацію.

Ми вважаємо, що підставою виникнення відповідальності за порушення законодавства у сфері інформації недержавними громадськими організаціями є вчинене або вчинюване недержавними громадськими організаціями правопорушення в інформаційній сфері у разі встановлення складу правопорушення, що є обов'язковим при притягненні до кримінальної або адміністративної відповідальності.

Ознаками юридичної відповідальності за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями є:

– притягнення посадових осіб недержавної громадської організації до юридичної відповідальності у певному процесуальному порядку уповноваженими на це державними органами та їх посадовими особами з чітким дотриманням законодавства;

– державний примус у формі каральних та правовідновлюючих (компенсаційних) способів;

– наявність певних витрат для недержавної громадської організації, які передбачені законодавчо;

– негативна реакція держави на правопорушення, вчинене в інформаційній сфері та на недержавну громадську організацію, що є винною у його скоєнні;

– обов'язок недержавної громадської організації за свою протиправну поведінку терпіти несприятливі наслідки;

– наявність правових норм, закріплених у законодавстві, яким регулюється

інформаційна сфера;

– застосовується лише до недержавної громадської організації, винної у вчиненні порушення інформаційного законодавства.

В теорії держави і права під підставами юридичної відповідальності розуміється певна сукупність обставин, за наявності яких вона є можливою і належною. Якщо такі підстави відсутні, відповідальність виключається. В науковій думці і законодавстві такі підстави поділяють переважно на фактичні (застосування заходів відповідальності можливе лише за наявності факту реально вчиненого правопорушення) та юридичні (порушення правових норм) [2, с. 377-378].

Слід зазначити, що підставами притягнення та настання відповідальності за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями є: 1) факт вчинення порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями; 2) наявність у діях недержавної громадської організації складу правопорушення; 3) наявність відповідної правової норми, яка передбачає притягнення до юридичної відповідальності за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями; 4) акт застосування права (вирок суду, рішення адміністративного органу тощо); 5) наявність обтяжуючих та пом'якшуючих обставин при порушенні законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями.

Звернімо увагу на те, що статтею 30 Закону України «Про інформацію» передбачено звільнення від відповідальності. Таким чином, «ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. В даному випадку оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості» [56].

Недержавні громадські організації, як суб'єкти інформаційних відносин,

звільняються від відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно необхідною.

Інститут звільнення від юридичної відповідальності – це регулювання відносин, що складаються в процесі правового спрощення суб'єкта, який учинив правопорушення. Наразі інститут звільнення від юридичної відповідальності ґрунтується на балансі інтересів держави, суспільства й особистості, де права особистості повинні забезпечувати – мають бути створені умови для їх реалізації, охорони, захисту [265, с. 383].

У юридичній практиці сучасної України система звільнення від юридичної відповідальності потребує зміцнення й розвитку як один із пріоритетних напрямів, оскільки загальним критерієм ефективності звільнення від юридичної відповідальності є зменшення кількості правопорушень, а додатковими – поновлення правідносин без конфлікту; запобігання повторним правопорушенням; підвищення правосвідомості правопорушників на етапах досудового розгляду. Усе це загалом сприяє зміцненню законності й правопорядку. Інститут звільнення від юридичної відповідальності – це комплексний інститут зі своєю структурою й різними формами прояву, тісно пов'язаний з інститутом юридичної відповідальності, який займає особливе місце у правовій системі суспільства [265, с. 390].

Ми вважаємо, що відповідальність за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями базується на принципах законності, справедливості, гуманізму, доцільності, неприпустимості аналогії права й аналогії закону, невідворотності і своєчасності відповідальності, індивідуалізації та персоніфікації, регламентованості, недопустимості подвійної відповідальності за одне правопорушення, обґрунтованості відповідальності та ін.

За порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями на основі статей 27-31 Закону України від 2 жовтня 1992 року «Про інформацію» настає дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративна та кримінальна відповідальність [56].

Є. Додіна, досліджуючи юридичну відповідальність, яку можуть нести

громадські організації як колективні суб'єкти правовідносин, вважає, що ця відповідальність за своїм характером є адміністративно-правовою. На її думку, виходячи з того, що громадські організації можуть легалізуватись як шляхом державної реєстрації, так і шляхом повідомлення про заснування, то поняття адміністративної відповідальності громадських організацій ширше, ніж поняття адміністративної відповідальності юридичної особи. Також вона констатує, що законодавство про адміністративну відповідальність юридичних осіб в Україні поки що недостатньо розроблене: загальні положення і принципи у нормативних актах практично цілком відсутні, механізм притягнення до відповідальності практично не врегульований [84, с. 13].

До питань, які на сьогодні перебувають у центрі уваги сучасної юридичної науки слід віднести недостатню визначеність норм національного законодавства в частині притягнення до адміністративної відповідальності недержавних громадських організацій за порушення ними інформаційного законодавства України. Це пов'язано з тим, що недержавна громадська організація (громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи), як організаційно-правова форма громадського об'єднання (ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання»), може здійснювати свою діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу [40]. Однак чинним законодавством України досі не визначено адміністративну відповідальність юридичних осіб, хоча така необхідність давно вже обґрунтована комплексними науковими дослідженнями. Також потребує доопрацювання в КУпАП питання класифікації правопорушень, вчинених недержавними громадськими організаціями, зокрема щодо порушення інформаційного законодавства України.

Для адміністративної відповідальності головною відмінністю є те, що вона реалізується в адміністративному порядку, у процесі реалізації державним органом (посадовою особою) своїх виконавчо-розпорядчих повноважень. При цьому, процедура притягнення до адміністративної відповідальності здійснюється шляхом провадження в справах про адміністративні правопорушення з дотриманням визначених законом процесуальних стадій. Навіть у тих випадках,

коли справи про адміністративні правопорушення розглядаються судами, зберігається саме адміністративно-процесуальний порядок притягнення до відповідальності [273, с.10].

Чинне законодавство України не містить положення, яке дозволяло б оперувати також законодавчим визначенням адміністративної відповідальності [263, с. 223]. У ст. 92 Конституції України зазначено, що виключно законами України визначається відповідальність за адміністративні правопорушення [53].

В Україні порядок застосування адміністративної відповідальності за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями регулюється КУпАП та іншими законодавчими актами, які передбачають адміністративну відповідальність в інформаційній сфері, однак не містять визначення адміністративної відповідальності, обмежуючись в КУпАП вказівкою на те, що її мірою є адміністративне стягнення, яке застосовується з метою перевиховання правопорушника і запобігання правопорушенням [81, с. 251].

Адміністративній відповідальності властивий ряд специфічних рис, які відрізняють її від інших видів юридичної відповідальності. Вона настає, як правило, за особливий вид правопорушень – адміністративні [262, с. 6].

Проблеми адміністративної відповідальності зі всіма її складовими елементами та застосуванням стали темою досліджень багатьох українських вчених. Характерним для їхніх досліджень є те, що, окрім загального бачення та визначення поняття адміністративної відповідальності, існує практика побудови так званої «видової» або «інституційної» відповідальності за окремі адміністративні проступки з характеристикою тих чи інших адміністративно-правових відносин, на які здійснюється посягання.

Розглянемо найбільш характерні визначення адміністративної відповідальності. Отже, адміністративна відповідальність – це:

– репресивний вид відповідальності, де покарання має характер особистого зазнання кари, а вольовий вплив спрямовується на свідомість правопорушника з метою певного психічного переживання ним кари, подолання певних мотивів,

якими визначена ірраціональна поведінка, та стимулювання мотивів, які мають схилити до поведінки, що узгоджується з правовими приписами (Л. Коваль) [260, с. 132];

– накладення на правопорушників загальнообов'язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що призводять до обтяжливих наслідків матеріального чи морального характеру для цих осіб (Ю. Битяк, В. Гаращук, О. Дяченко та ін.) [274, с. 170];

– примусове, з дотриманням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, виконаних правопорушником (В. Колпаков, О. Кузьменко) [81, с. 251-252];

– різновид правової відповідальності, особлива форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (передусім адміністративних проступків), відповідно до якої особи, що скоїли ці правопорушення, повинні відповісти перед повноважним державним органом за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установлених законом формі та порядку (Т. Коломоєць, Г. Гулевська) [275, с. 77];

– специфічне реагування держави на адміністративне правопорушення, що полягає в застосуванні уповноваженим органом або посадовою особою передбаченого законом стягнення до суб'єкта правопорушення (О. Остапенко) [82, с. 58-59].

Сучасна наука адміністративного права адміністративну відповідальність здебільшого пов'язує із застосуванням заходів державного примусу, розглядає як передбачену санкціями правових норм реакцію на правопорушення, як реалізацію застосування санкцій. Адміністративну відповідальність не можна сприймати окремо від інших видів відповідальності, бо вона ґрунтується на необхідності відповідати за власні дії, протиправні вчинки, брати на себе вину за їх наслідки [275, с. 77–78].

Однак наука адміністративного права не дає належної відповіді на питання

теорії адміністративної відповідальності юридичних осіб, оскільки відсутнє єдине поняття адміністративного правопорушення, яке однаковою мірою можна застосувати до фізичних та юридичних осіб. Це спотворює визначення адміністративного правопорушення як єдиної підстави адміністративної відповідальності, в тому числі і юридичних осіб. Недостатньо розкритою залишається суб'єктивна сторона адміністративної відповідальності, відкритим залишається питання про провину і її форми щодо юридичних осіб, багато в чому визначення провину організацій запозичене з цивільного права. Отже, теорія адміністративного права потребує формулювання своєї концепції і визначення вини юридичної особи [276, с. 4-5].

На думку Д. Лук'янця, в Україні існування адміністративної відповідальності юридичних осіб хоча і є фактом правової реальності, однак ступінь упорядкованості відносин порівняно з адміністративною відповідальністю фізичних осіб значно менший. Зокрема, не існує єдиного кодифікованого нормативного акта, який би визначав основні засади адміністративної відповідальності юридичних осіб. Водночас правовому регулюванню відносин адміністративної відповідальності юридичних осіб притаманна значна кількість рис, спільних із відносинами адміністративної відповідальності фізичних осіб [253, с. 211].

Про адміністративну відповідальність юридичних осіб зазначено в Рішенні Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, ч. 1, 3 ст. 2, ч. 1 ст. 38 КУпАП (справа про відповідальність юридичних осіб), що згідно з ч. 3 ст. 2 КУпАП його положення поширюються і на адміністративні правопорушення, відповідальність за скоєння яких передбачена законодавством, ще не включеним до КУпАП [255]. З'ясовуючи зміст цієї норми, Конституційний Суд України вважає за доцільне звернутися до походження інституту адміністративної відповідальності.

Як явище правової дійсності адміністративну відповідальність характеризують два види ознак. По-перше, це ознаки, властиві юридичній відповідальності загалом (основні); по-друге, це ознаки, що відмежовують

адміністративну відповідальність від інших видів юридичної відповідальності (похідні) [277, с. 290].

Ознаки адміністративної відповідальності за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями полягають у тому, що вони: а) є засобом охорони встановленого державою громадського порядку, власності, прав і свобод громадян, встановленого порядку управління; б) передбачають нормативно визначені для застосування (реалізації) санкції правових норм; в) виникли в результаті вчинених протиправних дій; г) мають публічний зі сторони державних органів і колективних утворень осуд правопорушника за вчинені ним діяння; д) характеризуються юридично значимими для правопорушника наслідками, закріпленими в адміністративно-правових нормах.

Похідні ознаки адміністративної відповідальності характеризують юридичну природу, мету відповідальності, її реалізацію органами (посадовими особами), що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення і приймати по них рішення [277, с. 292-293; 261, с. 84].

Ознаки адміністративної відповідальності притаманні не тільки відносинам, де суб'єктом, до якого в адміністративному порядку застосовуються стягнення за правопорушення, є фізична особа, але й відносинам за участю юридичних осіб. Дискусії про можливість визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності ведуться досить давно [253, с. 205].

В адміністративній відповідальності за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями треба вбачати юридично-деліктну (протиправна поведінка, проступок) та нормативну (наявність норми адміністративного права, що передбачає відповідальність за таку поведінку) сторони.

Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями реалізується на загальних правових засадах.

Для забезпечення верховенства права, законності, прав людини і

громадянина при вирішенні справ про проступки слід керуватись нормами, що виключають адміністративну відповідальність або звільняють від неї, а також враховувати обставини, що пом'якшують (ст. 34 КУпАП) відповідальність за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями.

Обставинами, що виключають адміністративну відповідальність, законодавець визнає дії особи в стані крайньої необхідності, або яка була в стані неосудності (ст. 17 КУпАП). Однак виникає правова колізія, адже цю норму неможливо застосувати до недержавних громадських організацій зі статусом юридичної особи.

Звільнення від адміністративної відповідальності за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями є можливим за таких підстав: а) коли характер вчиненого проступку і особи правопорушника свідчить про доцільність застосування до нього заходів громадського впливу (ст. 21 КУпАП); б) коли визнано малозначність проступку (ст. 22 КУпАП).

Вважаємо, що адміністративна відповідальність за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями – це владний вплив держави через уповноважені органи шляхом застосування адміністративних стягнень до недержавної громадської організації за порушення суспільних відносин, закріплених у Законі України «Про інформацію».

Згідно ст. 28 Закону України «Про громадські об'єднання» до недержавних громадських організацій за порушення інформаційного законодавства можна застосовувати лише єдине стягнення – припинення діяльності, що не дає змогу об'єктивно притягнути цю організацію до адміністративної відповідальності в залежності від суспільної небезпеки її діяння [40].

Слід зважати на підстави та особливості, які притаманні адміністративній відповідальності за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями. Як слушно зазначає С. Ківалов, «вони є достатньо типовими для характеристики адміністративної відповідальності, а саме: а) її

підставою є адміністративний проступок; б) накладається як на індивідуальні, так і колективні суб'єкти, винні у скоєнні адміністративного проступку; в) врегульована нормами адміністративного права, які передбачають вичерпний перелік адміністративних порушень, стягнень, державних органів, уповноважених на притягнення до відповідальності; г) передбачений особливий порядок притягнення до адміністративної відповідальності, який характеризується оперативністю, економічністю, спрощеністю; г) притягнення до адміністративної відповідальності в більшості випадків здійснюється в адміністративному (позасудовому) порядку» та ін. [278, с. 75–77].

Виокремлюють три підстави адміністративної відповідальності: нормативну (система норм, що регулюють її), фактичну (адміністративний проступок) і документальну (процесуальну) (акт компетентного органу про накладення адміністративного стягнення) [261, с. 76; 279, с. 139].

До нормативних підстав належить наявність норм, які визначають діяння щодо порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями проступком, заходи примусу за його вчинення, суб'єктів відповідальності і юрисдикції; встановлюються правила, за якими накладаються і виконуються стягнення, забезпечується законність, права учасників провадження тощо.

До фактичних підстав порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями слід віднести факт скоєння правопорушення та факт виконання заходів відповідальності. Крім цього, до них належать факти затримання, огляду, подання звернень, визнання доказами фактичних даних тощо.

Документальними (процесуальними) підставами порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями є складання протоколу про адміністративне правопорушення і прийняття постанови у справі, яку розглядають. До протоколу про адміністративне правопорушення можуть бути долучені акти, довідки, звернення, облікові документи тощо, що є доказами у справі.

Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями настає за наявності фактичної підстави її застосування до правопорушника. Таким є адміністративний проступок – різновид правопорушень [260, с. 130].

Недержавна громадська організація нестиме адміністративну відповідальність, якщо до моменту вчинення адміністративного правопорушення, в тому числі порушення інформаційного законодавства України, вона була зареєстрована в установленому законом порядку.

Ми вважаємо, що особливістю притягнення до адміністративної відповідальності недержавної громадської організації є те, що порушення законодавства України про інформацію може вчинити як вищий орган управління (конференція, з'їзд, рада тощо), керівник організації, його заступник чи уповноважений представник, тобто посадові особи недержавної громадської організації, які наділені відповідними повноваженнями, так і громадяни – члени (учасники) цієї організації.

Вважаємо, що суспільні відносини, які порушуються у сфері інформації є об'єктом порушення недержавними громадськими організаціями інформаційного законодавства України.

Ми погоджуємося із думкою А. Благодарного, що в чинному законодавстві України про адміністративні правопорушення в інформаційній сфері відсутній нормативний акт, який би містив вичерпний перелік законів, що передбачають адміністративну відповідальність [280, с. 123].

Отже, згідно ст. 212-3 КУпАП до адміністративної відповідальності притягуються посадові особи, які порушили право на інформацію та право на звернення, а саме:

– не оприлюднили інформацію, обов'язкове оприлюднення якої передбачено законами України «Про доступ до публічної інформації», «Про особливості доступу до інформації у сферах постачання електричної енергії, природного газу, тепlopостачання, централізованого постачання гарячої води, централізованого питного водопостачання та водовідведення», «Про доступ до

архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», «Про відкритість використання публічних коштів» та «Про засади запобігання і протидії корупції»;

– порушили Закон України «Про доступ до публічної інформації» (необґрунтовано віднесли інформацію до інформації з обмеженим доступом, не надали відповідь на запит на інформацію, не надали інформацію, неправомірно відмовили в наданні інформації, несвоєчасно або неповно надали інформацію, надали недостовірну інформацію);

– обмежили доступ до інформації або віднесли інформацію до інформації з обмеженим доступом, якщо це прямо заборонено законом;

– неправомірно відмовили в наданні інформації, несвоєчасно або неповно надали інформацію, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит, запит кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати або члена відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;

– не надали доступ до судового рішення або матеріалів справи за заявою особи, а також інше порушення Закону України «Про доступ до судових рішень»;

– незаконно відмовили у прийнятті та розгляді звернення, інше порушення Закону України «Про звернення громадян» [132].

Посадові особи та громадяни за вчинені правопорушення в інформаційній сфері також несуть адміністративну відповідальність за:

– порушення законодавства про державну таємницю (недодержання встановленого законодавством порядку передачі державної таємниці іншій державі чи міжнародній організації; засекречування інформації: про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, ... про факти порушень прав і свобод людини і громадянина, про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, ...; безпідставне засекречування інформації; ... невжиття заходів щодо забезпечення охорони державної таємниці та незабезпечення контролю за охороною державної таємниці; ...) (ст. 212-2 КУпАП) [132];

– порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та

інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію (ст. 212-5 КУпАП) [132];

– здійснення незаконного доступу до інформації в інформаційних (автоматизованих) системах, незаконне виготовлення чи розповсюдження копій баз даних інформаційних (автоматизованих) систем (ст. 212-6 КУпАП) [132].

Під час розгляду правопорушень у сфері обігу інформації, за які відповідно до КУпАП настає адміністративна відповідальність, виникають певні труднощі, оскільки чинний КУпАП не має окремої глави, присвяченої саме вказаним проступкам, а правопорушення, які можна було б включити до цієї глави, розташовані у різних главах Особливої частини КУпАП. До прикладу, такими порушеннями є ненадання інформації; відмова від надання необхідної інформації; несвоєчасне надання інформації; надання недостовірної інформації; приховування або перекручення інформації:

– для ведення колективних переговорів і здійснення контролю за виконанням колективних договорів, угод (ст. 41-3 КУпАП);

– про стан земель (ст. 53-2 КУпАП);

– за запитами посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними (ст. 82-3 КУпАП);

– екологічної інформації (ст. 91-4 КУпАП);

– для взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж (ст. 148-5 КУпАП);

– про товари (роботи, послуги); про продукцію, в разі якщо ця інформація не зашкодила життю, здоров'ю та майну споживача (ст. 156-1 КУпАП);

– про охорону навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, радіаційної безпеки або охорону природних ресурсів (ст. 188-5 КУпАП);

– надання завідомо неправдивих даних Національній комісії регулювання ринку комунальних послуг України (ст. 188-36 КУпАП);

– невиконання законних вимог посадових осіб органів ринкового нагляду та їх територіальних органів щодо проведення перевірки, ненадання їм передбаченої законодавством інформації чи надання недостовірної інформації, створення інших

перешкод для виконання покладених на них обов'язків (ст. 188-37 КУпАП) та ін. [132].

Іншими видами відповідальності за порушення законодавства України про інформацію недержавними громадськими організаціями, як ми уже зазначали, є кримінальна, цивільно-правова та дисциплінарна.

У чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) поняття «юридична відповідальність» не розкривається, хоча вживається в його тексті в різних аспектах досить часто [257 с. 19].

Щодо кримінальної відповідальності юридичних осіб, то Розділ XIV-1 КК України передбачає заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Статтею 96-3 КК України визначено підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Однак до переліку злочинів, визначених у статтях КК України, що вчинені уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи, за які застосовують заходи кримінально-правового характеру, в інформаційній сфері визначено лише ст. 258-2 КК України. Ми вважаємо, що даний перелік слід доповнити статтями, які передбачають кримінальну відповідальність за неправомірне використання інформації.

Недержавні громадські організації за порушення законодавства про інформацію притягуються до кримінальної відповідальності у разі вчинення злочинів:

- 1) проти основ національної безпеки, передбачених ст. 114 КК України;
- 2) проти життя та здоров'я особи, передбачених ст. ст. 132, 145 КК України;
- 3) проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина, визначених у ст. ст. 158, 159, 163, 168, 171, 176, 182 КК України;
- 4) у сфері господарської діяльності, передбачених ст. ст. 205-1, ч. ч. 1, 2 ст. 209-1, 222, 223-1, 231, 232, п. п. 1, 2 ст. 232-1, 232-2 КК України;
- 5) проти довілля, визначених ст. 238 КК України;
- б) злочини проти громадської безпеки, передбачені ст. ст. 258-2, 259 КК України);

7) проти громадського порядку та моральності, визначених ст. 295 КК України);

8) у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації, передбачених ст. ст. 328 – 330 КК України;

9) у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, визначених ст. ст. 361, 361-1, 361-2, ч. ч. 1, 2 ст. 362, 363, 363-1 КК України;

10) у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, передбачених ст. ст. 366, 366-1 КК України;

11) проти правосуддя, передбачених ст. ст. 376-1, 383, 384, 387 КК України.

На основі вищевикладеного вважаємо, що кримінальна відповідальність за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями – це суспільно-небезпечне діяння, скоєне в інформаційній сфері недержавною громадською організацією або її уповноваженою особою від імені та в інтересах особи, за яке передбачено покарання у КК України.

Окремим видом відповідальності, яка настає за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями є цивільно-правова.

У юридичній літературі цивільно-правову відповідальність визначають як вид юридичної відповідальності, що полягає у настанні передбачених у нормативних актах або договорі негативних майнових наслідків, які завжди є для правопорушника додатковим майновим обтяженням, яке забезпечується державним примусом і зумовлює засудження правопорушення і його суб'єкта [4, с. 108].

Цивільно-правова відповідальність передбачена нормами ЦК України та іншими актами цивільного законодавства [3, с. 348], що містять у собі правові норми, які закріплюють державний примус і спричиняють засудження правопорушника [268, с. 94-95].

Особливостями цивільно-правової відповідальності є здебільшого майновий характер; компенсаційний характер (мета – поновлення порушених прав);

додатковий характер для порушника (боржник не звільняється від виконання свого обов'язку) [281, с. 109].

ЦК України регулюються дві групи відносин, об'єктами яких є інформація: 1) відносини щодо використання інформації; 2) відносини щодо захисту права на інформацію. Суб'єкт відносин у сфері інформації може вимагати усунення порушень його права та відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої такими правопорушеннями (ч. 2 ст. 200 ЦК України) [125, с. 339-340].

У цивільному законодавстві певні види інформації можна віднести до об'єктів права інтелектуальної власності (ст. 420 ЦК України), наприклад, комерційні таємниці, комп'ютерні програми та ін.

Статтею 431 ЦК України встановлено, що порушення права інтелектуальної власності, в тому числі невизнання цього права чи посягання на нього, тягне за собою відповідальність, встановлену цим Кодексом (ст.ст. 5, 16, 22, 23), іншим законом (наприклад, Законом України від 23 грудня 1993 р. «Про авторське право і суміжні права») чи договором [125, с. 720-721].

У ЦК України визначено відповідальність юридичних осіб (ст. 96) як учасників цивільних правовідносин, що самостійно несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями. Самостійність юридичної особи полягає в тому, що інші особи, у тому числі її засновники та учасники, не відповідають за зобов'язання юридичної особи. Ця відповідальність носить майновий характер, а юридична особа відповідає за своїми зобов'язаннями власним майном, тобто таким майном, що належить їй на праві власності [125, с. 154].

На основі ст. 31 Закону України «Про інформацію» недержавні громадські організації, завдавши особі матеріальної чи моральної шкоди порушенням її права на свободу інформації, можуть відшкодувати їй ці збитки за рішенням суду [56].

Недержавні громадські організації за порушення законодавства про інформацію несуть цивільно-правову відповідальність у випадках:

а) розголошення відомостей, що містяться у зверненнях (ст. 10 Закону України «Про звернення громадян»).

Не допускається розголошення одержаних із звернень відомостей про

особисте життя громадян без їх згоди чи відомостей, що становлять державну або іншу таємницю, яка охороняється законом, та іншої інформації, якщо це порушує права і законні інтереси громадян. Не допускається з'ясування даних про особу громадянина, які не стосуються звернення. На прохання громадянина, висловлене в усній формі або зазначене в тексті звернення, не підлягає розголошенню його прізвище, місце проживання та роботи. Ця заборона не поширюється на випадки повідомлення інформації, що міститься у зверненні, особам, які мають відношення до вирішення справи [282];

б) порушення права споживача на інформацію про продукцію (ст. 15 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Споживач має право на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію, що забезпечує можливість її свідомого і компетентного вибору. Інформація повинна бути надана споживачеві до придбання ним товару чи замовлення роботи (послуги). У разі коли надання недоступної, недостовірної, неповної або несвоєчасної інформації про продукцію та про виробника (виконавця, продавця) спричинило придбання продукції, яка не має потрібних споживачеві властивостей, неможливість використання придбаної продукції за призначенням, заподіяння шкоди життю, здоров'ю або майну споживача – споживач має право пред'явити продавцю (виробнику, виконавцю) вимоги, передбачені законом, а також вимагати відшкодування збитків, завданих природним об'єктам, що перебувають у його володінні на праві власності або на інших підставах, передбачених законом чи договором [283] тощо.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що цивільно-правова відповідальність за порушення законодавства про інформацію недержавною громадською організацією – це примусовий вплив на недержавну громадську організацію, як порушника прав на інформацію, шляхом застосування до неї цивільно-правових санкцій, які тягнуть за собою додаткові майнові наслідки.

Дисциплінарна відповідальність – це: вид юридичної відповідальності, що полягає в обов'язку працівника відповідати перед роботодавцем за дисциплінарний проступок і зазнавати дисциплінарних санкцій, передбачених

законодавством про працю [4, с. 106]; правова форма впливу на порушника трудової дисципліни, підстави і порядок застосування якої визначаються главою X Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) [3, с. 97]; вид юридичної відповідальності, що полягає в обов'язку працівника, який здійснив дисциплінарний проступок, нести відповідальність за свої протиправні дії в межах стягнень, встановлених трудовим законодавством [270, с. 352].

Метою дисциплінарної відповідальності є забезпечити дотримання працівниками внутрішнього трудового розпорядку. Підставою для дисциплінарної відповідальності є дисциплінарний проступок [270, с. 352, 353].

При вчиненні порушень законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями застосовуються відповідні норми КЗпП України, а за певних умов застосовуються заходи відповідальності, передбачені в статутах і правилах внутрішнього розпорядку цих організацій.

Дисциплінарна відповідальність за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями застосовується у випадку порушення обов'язку власника або уповноваженого ним органу надавати інформацію на запити профспілок, їх об'єднань. Статтею 251 КЗпП України визначено, що «власник або уповноважений ним орган зобов'язаний в тижневий строк надавати на запити профспілок, їх об'єднань інформацію щодо умов та оплати праці працівників, соціально-економічного розвитку підприємства, установи, організації та виконання колективних договорів і угод. У разі затримки виплати заробітної плати власник або уповноважений ним орган зобов'язаний на вимогу виборних профспілкових органів надати письмовий дозвіл на отримання в банках інформації про наявність коштів на рахунках підприємства, установи, організації чи отримати таку інформацію в банках і надати її профспілковому органу. У разі відмови власника або уповноваженого ним органу надати таку інформацію чи дозвіл на отримання інформації його дії або бездіяльність можуть бути оскаржені до суду» [284].

Дисциплінарна відповідальність за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями – це правова форма

впливу на недержавну громадську організацію, яка вчинила протиправні дії щодо інформації в межах трудового законодавства України.

Узагальнюючи, слід зазначити, що в Україні недержавні громадські організації виступають суб'єктом інформаційних відносин і за порушення законодавства України про інформацію несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну, кримінальну відповідальності. Одночасно потребує вдосконалення законодавство про ці види відповідальності недержавних громадських організацій як в цілому, так і як суб'єктів інформаційних відносин. На сьогодні притягнення до відповідальності недержавних громадських організацій за порушення законодавства про інформацію практично не врегульовано.

Також вважаємо, що існуючі у кодексах, зокрема КУпАП, КК України, ЦК України, КЗпП України, та інших правових документах норми статей, що передбачають відповідальність за порушення законодавства про інформацію, слід об'єднати в окрему главу в кожному з кодексів, а також взяти до уваги при розробленні Інформаційного кодексу України. Це дасть змогу в подальшому запобігти виникненню труднощів під час розгляду правопорушень, вчинених недержавними громадськими організаціями у сфері обігу інформації.

Висновки до розділу 2

На основі проведеного нами соціологічного опитування респондентів, ми виявили, що громадяни України інформацію про діяльність недержавних громадських організацій найчастіше отримують через телебачення, газети, журнали та мережу Інтернет. Інформування шляхом проведення заходів та акцій, проведених організаціями, від друзів та знайомих, а також із засобів радіомовлення, як ми з'ясували, на сьогодні є менш ефективним, хоча теж потрібним. Тому ми вважаємо, що поінформованість населення України про недержавні громадські організації як один із основних інститутів громадянського суспільства сприяє правовій обізнаності громадян України.

Правова обізнаність громадян України щодо діяльності недержавних громадських організацій – це володіння громадянами України певними знаннями у сфері права про діяльність недержавних громадських організацій, отриманих шляхом їх поінформування через різноманітні інформаційні джерела (ЗМІ, мережа Інтернет та ін.), що створює підвалину для їх подальшого розвитку та вдосконалення інформаційної діяльності недержавних громадських організацій в Україні.

Ми вважаємо, що інформаційна діяльність недержавних громадських організацій – це сукупність дій, спрямованих на забезпечення інформаційних потреб і інтересів громадян, юридичних осіб, органів державної влади та місцевого самоврядування в межах їх прав і свобод, функцій та повноважень для використання існуючих інформаційних ресурсів, технологій та засобів зв'язку.

Вважаємо, що у зв'язку з інтенсивним розвитком комунікаційних технологій, внесенням змін до чинного законодавства та прийняттям нових нормативно-правових актів України в інформаційній сфері, виникає необхідність вдосконалення інформаційної діяльності недержавних громадських організацій в Україні шляхом подальшої її правової регламентації в межах прав і свобод громадян, передбачених Конституцією України.

У дослідженні ми визначили, що інформаційна діяльність недержавних громадських організацій в Україні складається із: 1) зовнішньої інформації – збирання та одержання інформації, яка поступає ззовні (зовнішнього середовища) від органів державної влади, органів місцевого і регіонального самоврядування про діяльність цих органів та прийняті ними рішення; громадськості про проблеми, які хвилюють громадян, а також про їх інтереси; інших недержавних громадських організацій про їх діяльність; засобів масової інформації, прес-служб тощо, які забезпечують поінформованість недержавних громадських організацій про участь громадян в управлінні державними справами та ін.; 2) внутрішньої інформації – накопичення і збереження отриманої ззовні інформації; аналіз інформації; поширення актуальної (потрібної для недержавної громадської організації) інформації; створення на основі наявної в організації інформації

порад та консультацій щодо подальшої діяльності організації; зберігання, використання інформації; 3) інформації, яка виходить назовні – поширення інформації про недержавну громадську організацію та її діяльність у зовнішнє (навколишнє) середовище.

Отже, розвиток інформаційної діяльності недержавних громадських організацій сприяє становленню інформаційного суспільства в Україні. Однак на сьогодні у чинному законодавстві України мають місце прогалини та недоопрацювання, які негативно впливають на здійснення інформаційної діяльності недержавними громадськими організаціями. Потребує підвищення ефективності й сам процес отримання та використання достовірної інформації недержавними громадськими організаціями.

Аналіз нормативно-правових актів України, якими здійснюється правове регулювання у сфері інформації, зокрема в інформаційній діяльності недержавних громадських організацій, свідчить, що їх існуюча чисельність та відсутність системності за видовою ознакою призводить до труднощів у реалізації завдань в частині інформаційної діяльності недержавними громадськими організаціями.

Доцільним, на нашу думку, є створення Інформаційного кодексу України, в якому слід визначити положення щодо інформаційної діяльності недержавних громадських організацій, або ж створення окремого Закону України «Про громадські організації», яким би врегульовувались аспекти інформаційної діяльності недержавних громадських організацій.

У роботі ми визначили, що юридична відповідальність за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями – це правовідносини між уповноваженими державними органами та недержавними громадськими організаціями, до яких застосовуються юридичні санкції з негативними для цієї організації наслідками за порушення законодавства про інформацію.

Ми вважаємо, що серед функцій відповідальності за порушення законодавства у сфері інформації недержавними громадськими організаціями слід виділити: – штрафну (каральну); – правовідновлюючу (компенсаційну); –

правоохоронну; – виховну (превентивну).

Підставою виникнення відповідальності за порушення законодавства у сфері інформації недержавними громадськими організаціями є вчинене або вчинюване недержавними громадськими організаціями правопорушення в інформаційній сфері у разі встановлення складу правопорушення, що є обов'язковим при притягненні до кримінальної або адміністративної відповідальності.

Слід зазначити, що підставами притягнення та настання відповідальності за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями є: 1) факт вчинення порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями; 2) наявність у діях недержавної громадської організації складу правопорушення; 3) наявність відповідної правової норми, яка передбачає притягнення до юридичної відповідальності за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями; 4) акт застосування права (вирок суду, рішення адміністративного органу тощо); 5) відсутність підстав для звільнення від відповідальності за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями.

Ознаками юридичної відповідальності за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями є: – притягнення посадових осіб недержавної громадської організації до юридичної відповідальності у певному процесуальному порядку уповноваженими на це державними органами та їх посадовими особами з чітким дотриманням законодавства; – державний примус у формі каральних та правовідновлюючих (компенсаційних) способів; – наявність певних витрат для недержавної громадської організації, які передбачені законодавчо; – негативна реакція держави на правопорушення, вчинене в інформаційній сфері та на недержавну громадську організацію, що є винною у його скоєнні; – обов'язок недержавної громадської організації за свою протиправну поведінку терпіти несприятливі наслідки; – наявність правових норм, закріплених у законодавстві, яким регулюється інформаційна сфера; – застосовується лише до недержавної громадської

організації, винної у вчиненні порушення інформаційного законодавства.

В Україні недержавні громадські організації виступають суб'єктом інформаційних відносин і за порушення законодавства України про інформацію несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну, кримінальну відповідальності. Одночасно потребує вдосконалення законодавство про ці види відповідальності недержавних громадських організацій як в цілому, так і як суб'єктів інформаційних відносин. На сьогодні притягнення до відповідальності недержавних громадських організацій за порушення законодавства про інформацію практично не врегульовано.

Також вважаємо, що існуючі у кодексах, зокрема КУпАП, КК України, ЦК України, КЗпП України, та інших правових документах норми статей, що передбачають відповідальність за порушення законодавства про інформацію, слід об'єднати в окрему главу в кожному з кодексів, а також взяти це до уваги при розробленні Інформаційного кодексу України. Це дасть змогу в подальшому запобігти виникненню труднощів під час розгляду правопорушень, вчинених недержавними громадськими організаціями у сфері обігу інформації.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на основі аналізу одержаних наукових і практичних результатів розв'язано проблему інформаційно-правового забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні. Цьому сприяло використання загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, на основі яких отримано достовірні результати, що мають якісні та кількісні показники інформаційно-правового забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні. На основі реалізації мети і завдань дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, основними з яких є такі:

1. Визначено, що інформаційне забезпечення діяльності недержавних громадських організацій – це збір, обробка та надання інформації, необхідної для функціонування недержавної громадської організації з використанням сучасних інформаційних технологій та технічних засобів.

2. Виокремлено періоди історико-правового розвитку діяльності та інформаційного забезпечення недержавних громадських організацій в Україні: – I період – до 1917 року, який характеризується зародженням та становленням діяльності громадських організацій; – II період – від 1917 року до 1991 року, для якого притаманний розвиток громадських організацій в умовах тоталітарної радянської системи та створення законодавчих основ для їх діяльності, а також виокремлення права громадян на інформаційне забезпечення відомостей про діяльність громадських організацій в умовах зародження демократії; – III період – від 1991 року до сьогодні, для якого властивим є розширення прав недержавних громадських організацій та вдосконалення законодавства України щодо діяльності та інформаційного забезпечення цих організацій шляхом імплементації правових норм країн Європейського Союзу та інших країн сталої демократії.

3. Зазначено, що недержавна громадська організація – це добровільне, ініціативне, незалежне, некомерційне та неприбуткове громадське об'єднання, яке пов'язане спільними інтересами, цілями й ідеями фізичних осіб та створене з метою спільної реалізації її членами своїх прав, свобод і законних інтересів.

4. Вказано, що адміністративно-правовий статус недержавних громадських організацій – це сукупність прав, обов’язків, гарантій, обмежень та відповідальності, які реалізуються в адміністративних правовідносинах, що виникають у процесі взаємодії недержавних громадських організацій із державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами.

5. Наголошено, що критерії, за якими класифікують недержавні громадські організації, є доволі численними, а підходи щодо доцільності їх використання – різноманітними, а також існує надзвичайно велика кількість недержавних громадських організацій, які створюються та функціонують практично у всіх сферах життєдіяльності людей та відіграють значну роль у формуванні громадянського суспільства, проте кількість не завжди переходить у якість. Тому набагато важливішим є якість роботи таких організацій, їх соціальна активність, корисність, потужність роботи і достойне прискорення демократичного розвитку України.

6. Визначено, що форми діяльності недержавної громадської організації – це дії керівного органу та членів (учасників) недержавної громадської організації, спрямовані на встановлення і застосування правових норм з дотриманням чинного законодавства України, а також проведення інформаційно-правової роботи з населенням і створення сприятливих умов для забезпечення діяльності недержавної громадської організації.

Існуючі форми діяльності недержавних громадських організацій за наявних видових ознак мають достатньо широкий спектр застосування, що свідчить про необхідність їх подальшої систематизації з метою більш ефективного застосування.

7. Відзначено, що для України цінним є міжнародний досвід щодо правового регулювання діяльності недержавних громадських організацій, адже чинний Закон України «Про громадські об’єднання» хоча і забезпечує громадянам України реалізацію їх конституційного права на свободу об’єднання, водночас дія цього Закону поширюється на суспільні відносини у сфері створення,

реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань в Україні. Однак чинний Закон не виділяє правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних з діяльністю недержавних громадських організацій. Тому вважаємо за доцільне в Україні для врегулювання цього питання створити окремий законодавчий акт на основі міжнародного досвіду, беручи до уваги загальноприйняті світові законодавчі норми щодо діяльності недержавних громадських організацій.

8. Визначено, що інформаційна діяльність недержавних громадських організацій – це сукупність дій, спрямованих на забезпечення інформаційних потреб і інтересів громадян, юридичних осіб, органів державної влади та місцевого самоврядування в межах їх прав і свобод, функцій та повноважень для використання існуючих інформаційних ресурсів, технологій та засобів зв'язку.

Розвиток інформаційної діяльності недержавних громадських організацій сприяє становленню інформаційного суспільства в Україні, однак на сьогодні у чинному законодавстві України мають місце прогалини та недоопрацювання, які негативно впливають на здійснення інформаційної діяльності недержавними громадськими організаціями. Потребує підвищення ефективності й сам процес отримання та використання достовірної інформації недержавними громадськими організаціями.

9. Визначено, що існуюча чисельність та несистематизованість нормативно-правових актів України, якими регулюється інформаційна сфера, зокрема інформаційна діяльність недержавних громадських організацій, призводить до ускладнень при розгляді проблемних питань чи ситуацій, які виникають в процесі здійснення інформаційної діяльності недержавними громадськими організаціями. Тому доцільним є створення Інформаційного кодексу України, в якому слід визначити положення щодо інформаційної діяльності недержавних громадських організацій, або ж створення окремого Закону України «Про громадські організації», яким би врегулювались аспекти інформаційної діяльності недержавних громадських організацій. Кодифікація правових норм, на основі і підставі яких повинна розвиватися інформаційна складова частина діяльності

недержавних громадських організацій, сприятиме усуненню існуючих прогалин у регулюванні відносин у сфері інформації.

10. Відзначено, що існуючі у кодексах, зокрема КУпАП, КК України, ЦК України, КЗпП України, та інших правових документах норми статей, що передбачають відповідальність за порушення законодавства про інформацію, слід об'єднати в окрему главу в кожному з кодексів, а також взяти до уваги при розробленні Інформаційного кодексу України. Це дасть змогу в подальшому запобігти виникненню труднощів під час розгляду правопорушень, вчинених недержавними громадськими організаціями у сфері обігу інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національні та міжнародні механізми фінансування громадянського суспільства. Міжнародні заходи зміцнення довіри між державою та громадянським суспільством. – К.: Фенікс, 2011. – 336 с.

2. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2011. – 584 с.

3. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко [та ін.] ; за заг. ред. О.В. Зайчука ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.

4. Великий енциклопедичний юридичний словник / За заг. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. – 1020 с.

5. Слюсаренко В. Є. Формування інститутів громадянського суспільства: регіональні аспекти / Вікторія Євгенівна Слюсаренко; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Ужгород, 2013. – 160 с.

6. Новохацький В. Д. Неурядові організації як фактор розбудови громадянського суспільства в Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Володимир Дмитрович Новохацький; Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2005. – 16 с.

7. Третій сектор в Україні: проблеми становлення / М. Ф. Шевченко (кер. авт. кол.), В. А. Головенько, Ю. М. Галустян та ін. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2001. – 173 с.

8. Пономарьов С. М. Механізм реалізації конституційного права на об'єднання в громадські організації в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Сергій Миколайович Пономарьов; Міністерство внутрішніх справ, Національна академія внутрішніх справ. – К., 2014. – 20 с.

9. Усаченко Л. М. Теоретико-методологічні засади розвитку взаємовідносин

органів державної влади з неурядовими організаціями: Монографія. – Хмельницький: Вид-во ХУУП, 2008. – 343 с.

10. Кобилянська Л., Гуляєва М. Організаційно-правові основи діяльності неурядових організацій: навч.-метод. посібник // Л. Кобилянська, М. Гуляєва. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – 168 с.

11. Юлдашев О. О. Адміністративно-правове забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Олексій Олексійович Юлдашев; Міжрегіональна академія управління персоналом. – К., 2013. – 19 с.

12. Становський К. Третій сектор в демократичному суспільстві. – Львів : Товариство Лева, 1999. – 20 с.

13. Економічний аналіз: Навч. посібник / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – К. : КНЕУ, 2001. – 540 с.

14. Сенік В. В., Керницький І. С. Інформаційне забезпечення юридичної діяльності: Курс лекцій. – Львів : ЛьвДУВС, 2008. – 108 с.

15. Мерзляк А. В., Боклаг В. А. Інформаційне забезпечення державного управління земельними ресурсами України: монографія / А. В. Мерзляк, В. А. Боклаг. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2010. – 152 с.

16. Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій: Указ Президента України від 20 жовтня 2005 р. № 1497/2005. – Урядовий кур'єр. – 2005. – № 207.

17. Матвійчук А. В. Громадські організації як чинник становлення громадянського суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук / Андрій Васильович Матвійчук; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 20 с.

18. Грицай І. О. Адміністративно-правове регулювання діяльності неурядових правозахисних організацій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ірина Олегівна Грицай; Класичний приватний університет. – Київ, 2012. – 20 с.

19. Ващук О. М. Конституційно-правовий статус громадських організацій України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Оксана Миколаївна Ващук; Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2004. – 17 с.

20. Крип'якевич І. П. Історія України / Відп. редактори Ф. П. Шевченко, Б. З. Якимович. – Львів : Світ, 1990. – 520 с.

21. Матвієнко К. Громадянське суспільство в Україні має добре вкорінені традиції / Костянтин Матвієнко // Громадянське суспільство. – 2008. – № 3 (5). – С. 2–3.

22. Менджул М. В. Громадські організації як суб'єкти цивільного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Марія Василівна Менджул; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2011. – 20 с.

23. Федьков О. М. Політичні партії і селянство в 1905-1907 роки (діяльність партійних та непартійних організацій в селах Правобережної України): Монографія. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. – 248 с.

24. Малик Я. Й., Вол Б. Д., Красівський О. Я., Трофимович В. В., Чуприна В. М. Історія суспільних рухів і політичних партій України (XIX-XX ст.): Навч. посібник. – Львів : Видавничий центр Львів. Ун-ту, 1998. – 328 с.

25. Білинський А. Громадські організації в СРСР. – Мюнхен-Чикаго, 1969. – 160 с.

26. Савчук Б. П. Українські громадські організації в суспільному житті Галичини (остання третина XIX ст – кінець 30-х років XX ст.): автореф. дис. ... докт. іст. наук / Борис Петрович Савчук; Чернівецький державний університет ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 1999. – 32 с.

27. Головка М. Л. Суспільно-політичні організації та рухи України в період Другої світової війни. 1939-1945 рр.: Монографія. – К.: Олан, 2004. – 704 с.

28. Основи демократії: Навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів / Авт. колектив: М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін.; За заг. ред. А. Колодій; М-во освіти і науки України, Академія педагогічних наук України, Укр.-канад. Проект «Розбудова демократії», Ін-т вищої освіти. – Вид. 2-ге, стереотипне. – К. :

Вид-во «Ай Бі», 2004. – 668 с.

29. Шайкан В. Повсякдення українців у роки німецької окупації. 1941-1944. – Київ, 2010. – 80 с.

30. Общественные организации в политической системе. Аспекты взаимодействия с партией, государственными органами, трудовыми коллективами / Отв. ред. Ц.А. Ямпольская. – М. : Изд-во «Наука», 1984 – 272 с.

31. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки: Закон від 20.04.1978 р. № 888-IX // // Відом. Верх. Ради УРСР. – 1978. – № 18. – Ст. 268.

32. Кравчук В. М. Громадські організації і держава: взаємовідносини в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти): Монографія. – Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2011. – 260 с.

33. Горбачова О. С. Громадські організації в Україні другої половини 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. : процес становлення та розвитку : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Ольга Сергіївна Горбачова; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 16 с.

34. Левчук К. І. Створення та діяльність громадських організацій в умовах трансформацій українського суспільства (1985-1996 рр.): автореф. дис. ... доктора. істор. наук: 07.00.01 / Костянтин Іванович Левчук; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2010. – 30 с.

35. Семененко А. І. Діяльність політичних партій та громадських організацій України по утвердженню її державного суверенітету (1985-1991 рр.): автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.01 / Андрій Іванович Семененко; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2010. – 14 с.

36. О печати и других средствах массовой информации: Закон Союза Советских Социалистических Республик от 12 июня 1990 г. № 1552-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_16715.htm.

37. Бобровнік Ю. В. Суспільно-політична діяльність громадських організацій молоді в Україні (1985-1996 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук:

07.00.01 / Юрій Вікторович Бобровнік; Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 21 с.

38. Об общественных объединениях: Закон СССР от 9 октября 1990 г. № 1708-I [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docs.procspsb.ru/content/base/137>.

39. Про об'єднання громадян: Закон України від 16.06.1992 р. № 2460-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 504. Втратив чинність.

40. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.

41. Вінніков О. Урізана свобода, або Наслідки прийняття Закону «Про громадські об'єднання» / Юридичний вісник України. – № 22. – 2-8 червня 2012 року.

42. Про невідприємницькі організації: проект Закону України від 14 березня 2000 р. № 5168 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=7973&pf35401=13152>.

43. Про невідприємницькі організації: проект Закону України від 14 травня 2002 р. № 0961 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=0961&skl=5

44. Про невідприємницькі організації: проект Закону України від 25 травня 2006 р. № 0909 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1066.876.0>.

45. Про громадські організації: проект Закону України від 21 червня 1998 р. № 1174 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3010-14/page2>.

46. Про громадські організації: проект Закону України від 22 лютого 1999 р. № 1174-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lawua.info/bdata3/ukr358/index.htm>.

47. Про громадські організації: проект Закону України від 20 квітня 1999 р. № 1174-2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2675-14/page>.

48. Про громадські організації: проект Закону України від 23 квітня 1999 р. № 1174-3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2675-14/page>.

49. Про громадські організації: проект Закону України від 21 лютого 2001 р. № 1174-4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2675-14/page>.

50. Про громадські організації: проект Закону України від 14 листопада 2001 р. № 1174-5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3010-14/page2>.

51. Про громадські організації: проект Закону України від 14 листопада 2008 р. № 3371 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/81b1cba59140111fc2256bf7004f9cd3/3b26d10016aedbd3c2257535004885c6?OpenDocument>.

52. Конституція України : офіц. текст : Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина : навчальний посібник / авт.-уклад. М. І. Хавронюк. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : А.С.К., 2003. – 384 с. – (Нормативні документи та коментарі).

53. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відом. Верх. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

54. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

55. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. [текст] Станом на 1 травня 2012 р. / За заг. ред. В.В. Богатиря – К. : «Центр учбової літератури», 2012. – 1024 с.

56. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

57. Хариш М. С. Про адміністративну відповідальність за порушення інформаційного законодавства України недержавними громадськими організаціями / М. С. Хариш // Актуальні проблеми держави і права права [зб.

наук. пр. / відп. за випуск В.М. Дрьомін]. – Одеса : «Юридична література», 2014. – Вип. 73. – С. 101–112.

58. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2365-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23. – Ст. 118.

59. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 р. № 1045-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 45. – Ст. 397.

60. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 р. № 987-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 25. – Ст. 283.

61. Создание некоммерческих организаций в Кыргызской Республике / Авт.-сост. Н. Идрисов. – Б. : 2011. – 87 с.

62. Громадські об'єднання в Україні [Текст] / За ред. В.М. Бесчастного. – К. : Знання, 2007. – 415 с.

63. Неурядові організації (НУО) / Green Energy Portal–Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://green-energy-ua.com/cms/uk/content/non-governmental-organizations-ngos>.

64. Шведа Ю. Р. Політичні партії: Енциклопедичний словник. – Львів : Астролябія, 2005. – 488 с.

65. Хто є організаціями громадянського суспільства в Україні / Український незалежний центр політичних досліджень // Громадянське суспільство. – 2009. – № 2 (9). – С. 16–19.

66. Партії та вибори: енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.

67. Галабурда Ю. Молодіжний недержавний сектор у контексті становлення громадянського суспільства в Україні [Текст] / Ю. Галабурда // Соціальна політика і соціальна робота. Український науковий і громадсько-політичний часопис. – К. – 2001. – № 2 (18). – С. 19-33.

68. Хариш М. С. Недержавні громадські організації як складова частина суб'єктів адміністративного права України / М. С. Хариш // Наукові записки Львівського університету бізнесу і права [зб. наук. пр. / гол. ред.

Л.А. Янковська]. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – Вип. 11. – С. 29–31.

69. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 03 лютого 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0018323-11>.

70. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Видавництво «Юридична думка», 2004. – 584 с.

71. Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.

72. Административное право Украины: Учебник / Под общей ред. С. В. Кивалова. –Х. : «Одиссей», 2004. – 880 с.

73. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2007. – 848 с.

74. Алтуніна О. М. Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування / О. М. Алтуніна // Право і безпека. – 2010. – № 4 (36). – С. 89-92.

75. Московець В. І. Адміністративно-правовий статус недержавних правоохоронних формувань / В. І. Московець // Європейські перспективи. – 2014. – № 6. – С. 62-66.

76. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.

77. Теорія держави і права : навч. посіб. / [С. К. Бостан, С. Д. Гусарев, Н. М. Пархоменко та ін.]. – К. : ВЦ «Академія», 2013. – 348 с.

78. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус» / А. В. Панчишин // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 95–98.

79. Курило С. Л. Адміністративно-правовий статус органів внутрішніх справ як суб'єкта взаємодії з органами місцевої влади з питань забезпечення громадської безпеки та громадського порядку / С. Л. Курило // Форум права. –

2012. – № 1. – С. 523–526. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

80. Мещерякова О. В. Щодо визначення елементів адміністративно-правового статусу учасників операцій ООН з підтриманням миру / О. В. Мещерякова // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 609–612. – Режим доступу: file:///C:/Users/user/Downloads/FP_index.htm_2011_2_98.pdf.

81. Колпаков В. К. Адміністративне право України: Підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.

82. Адміністративне право : навчальний посібник / О. І. Остапенко, З. Р. Кісіль, М. В. Ковалів, Р.-В. В. Кісіль. – 2-ге вид. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – 536 с.

83. Личенко І. О. Захист законних інтересів громадян України у сфері власності: адміністративно-правове дослідження: монографія / І.О. Личенко. – Львів : ЛьвДУВС, 2014. – 416 с.

84. Додіна Є. Є Адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Євгенія Євгеніївна Додіна; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2002. – 21 с.

85. Загальна теорія держави і права : (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції) : навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 400 с.

86. Бахрах Д. Н. Административное право: Учебник для вузов. – М. : Издательство ВЕК, 1999 – 368 с.

87. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://usr.minjust.gov.ua/>.

88. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 9. – Ст. 79.

89. Офіційний портал Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/>.

90. Постанова Хмельницького окружного адміністративного суду від

05.05.2014 у справі № 822/1478/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38582705>.

91. Кін Джон. Громадянське суспільство. Старі образи, нове бачення / Пер. з англ. Олександр Гриценко; Літ. ред. О. Гриценко. – К. : К.І.С., 2000. – 192 с.

92. Менджул М. В. Цивільно-правовий статус громадських організацій [Текст] : монографія / Марія Василівна Менджул. – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2010. – 200 с.

93. Соціологічна енциклопедія / Укладач В. Г. Городяненко. – К. : Академвидав, 2008. – 456 с.

94. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Кер. вид. проекту П.М. Мовчан, В.В. Німчук, В.Й. Клічак. – К. : Видавництво «Дніпро», 2009. – 1332 с.

95. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.

96. Юридична енциклопедія: в 6 Т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. «Укр. енцикл.», 2001. – Том 3. К-М. – К. : Видавництво «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 2001. – 789 с.

97. Новий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. : Радченко І. О., Орлова О. М. – К. : ПП Голяка В. М., 2010. – 768 с.

98. Теорія організації [Текст]: навч. посібник / В. В. Приходько, В. І. Прокопенко, В. В. Малий та ін. За ред. І. В. Шереметьєвої. – Д. : Національний гірничий університет, 2011. – 258 с.

99. Соціологія: Підручник / Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін.; За ред. Н. П. Осипової. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.

100. Менеджмент громадських організацій : вибрані питання теорії та практики : навч. посіб / Балацький О. Ф., Теліженко О. М., Мішенін Є. В. та ін. ; за заг. ред. О. Ф. Балацького, О. М. Теліженка, О. А. Лук'янихіної. – Суми : Університетська книга, 2011. – 366 с.

101. Lester M. Salamon, Director Helmut K. Anheier. The International

Classification of Nonprofit Organizations: ICNPO-Revision 1, 1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: adm-cf.com/jhu/pdfs/CNP_Working_Papers/CNP_WP19.pdf.

102. Хуснутдінов О. Я. Громадський рух як рушійна сила формування громадянського суспільства // Третій сектор в Україні. Теоретично-правові та практичні аспекти розвитку. – К. : Федерація профспілок України, 2000. – 47 с.

103. Суббот А. Участь громадськості у запобіганні та протидії корупції / А. Суббот // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 4. – С. 56–62. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2014_4_11.

104. Лисенков С. Л. Загальна теорія держави і права : навчальний посібник / С. Л. Лисенков. – К. : Юрисконсульт : КНТ, 2006. – 355 с.

105. Теорія держави і права (опорні конспекти): Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Авт. – упоряд. Кравчук М. В. – К. : Атіка, 2003. – 289 с.

106. Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.

107. Конспект лекцій з дисципліни «Теорія організації» / Укладач: к.с.-г.н. Шлійко А. В. – Тернопіль, ТНЕУ, 2012. – 152 с.

108. Менджул М. В. Види громадських організацій в Україні / М. В. Менджул // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 1. – С. 184–188.

109. Хариш М. С. Про систему недержавних громадських організацій в Україні та інших країнах / М.С. Хариш // Актуальні питання удосконалення системи законодавства в умовах сьогодення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 14 грудня 2012 р.). – Хмельницький: ХІСТ Університету «Україна», 2012. – С. 128–132.

110. Словник української мови. Том третій. 3. Видавництво «Наукова думка». – Київ, 1972. – 744 с.

111. Короткий тлумачний словник української мови: Близько 7 000 слів / За ред. Д. Г. Гринчишина. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2004. – 608 с.

112. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. – Донецьк : ТОВ «Глорія Трейд», 2012. – 864 с.

113. Кузьменко О. В. Феномен адміністративно-правового заохочення : монографія / О. В. Кузьменко, О. Г. Стрельченко. – Львів : Атлас, 2010. – 204 с.

114. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05 липня 2012 р. № 5073-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 25. – Ст. 252.

115. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01 грудня 1998 р. № 281-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 1. – Ст. 2.

116. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності: Закон України від 22 червня 2012 р. № 5026-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 22. – Ст. 216.

117. Про затвердження Порядку ведення Реєстру громадських об'єднань: постанова Кабінету Міністрів України від від 19 грудня 2012 р. № 1212 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 1. – Ст. 21.

118. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68/2016 // Офіційний вісник Президента України. – 2016. – № 7. – Ст. 162.

119. Словник української мови. Том другий. Г-Ж. – Київ : Видавництво «Наукова думка», 1971. – 550 с.

120. Ожегов С. И. Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов / Под ред. чл.-корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. – 18-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 1986. – 797 с.

121. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: у 4 т. Т. 1 / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 402 с.

122. Українська Радянська Енциклопедія / Том 3. Гердан – Електрографія. Вид. друге. – К. : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1979. – 551 с.

123. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) /

Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпнів: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

124. Горемикіна Ю. В. Проблеми розвитку та реформування соціальних послуг в Україні // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 3. – С. 161–168.

125. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. – 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – Т. I. – 832 с.

126. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України: / О. А. Беяневич, О. М. Вінник, В. С. Щербина [та ін.]; / за заг. ред. Г. Л. Знаменського, В. С. Щербини. – 3-тє вид., переробл. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 776 с.

127. Лациба М. В. Як розуміти новий закон «Про громадські об'єднання» / М. В. Лациба, А. О. Шимчук. – К. : Укр. незалежн. центр політ. дослідж., 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.usipr.kiev.ua>.

128. Громадські організації та органи державного управління: питання взаємовідносин / За заг. ред. Нижник Н. Р. та Олуйко В. М. – Хмельницький : Вид-во ХУУП. – 236 с.

129. Словник української мови. Том десятий. Т-Ф. Видавництво «Наукова думка». – Київ, 1979. – 658 с.

130. Сліпушко О. М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові. – К. : Видавництво «Криниця», 1999. – 507 с.

131. Адміністративна діяльність: Навчальний посібник // За заг. ред. д.ю.н., доцента О. І. Остапенка. – Львів : ЛІВС, 2002 – 252 с.

132. Кодекс України про адміністративні правопорушення № 8073-Х від 07 грудня 1984 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

133. Яцків Т. Застосування законодавства про громадські організації в Україні: результати аналізу судової практики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawngo.net/index.php?itemid=1712>.

134. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 30 березня 2012 р. у справі № 2а-2893/12/2670 [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23674153>.

135. Постанова Волинського окружного адміністративного суду від 19 квітня 2012 р. у справі № 2а/0370/961/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23688390>.

136. Постанова Маньківського районного суду Черкаської області від 6 червня 2012 р. у справі № 2312/698/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25089424>.

137. Постанова Миколаївського районного суду Львівської області від 25 січня 2012 року у справі № 2-а-578/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21192409>.

138. Постанова Львівського окружного адміністративного суду від 19 квітня 2012 р. у справі № 2а-894/12/1370 за позовом громадської організації «Громадський осуд» до Головного управління юстиції у Львівській області про визнання протиправним та скасування наказу та зобов'язання вчинити дії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24011393>.

139. Постанова Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 24 листопада 2011 р. у справі №2а-6794/09/1170 Кіровоградської обласної громадської організації «Громадська варта» до Міністерства юстиції України про визнання дій протиправними, визнання протиправним та скасування наказу № 1077/5 від 17 червня 2009 р., зобов'язання вчинити певні дії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22343793>.

140. Постанова Вищого адміністративного суду України від 18 вересня 2012 р. у справі № 2а-4473/08 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26383815>.

141. Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 09 вересня 2012 р. у справі № 9103/184/2012 за позовом Всеукраїнської громадської організації «Національний комітет по боротьбі з корупцією» до Центральної виборчої комісії про визнання протиправним та скасування рішення у наданні дозволу мати офіційних спостерігачів під час виборів народних

депутатів України 28 жовтня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25899826>.

142. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 24 жовтня 2012 р. у справі № 2а-11559/12/2670 за позовом Міжнародної громадської організації «Міжнародна Ліга захисту прав громадян України» до Міністерства внутрішніх справ України про визнання незаконним та скасування наказу № 684 від 08 серпня 2012 р. «Про дострокове припинення діяльності Громадської ради при Міністерстві внутрішніх справ України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/27260892>.

143. Постанова Окружного адміністративного суду міста Севастополя у справі № 2а-1744/12/2770 за позовом Ленінської районної державної адміністрації міста Севастополя до Севастопольського міського осередку громадської організації «Фронт змін» громадської організації «Юридичне сприяння» про обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26125156>.

144. Постанова Генічеського районного суду Херсонської області від 05 січня 2012 р. у справі № 2107/2-а-4126/11, Ухвала Генічеського районного суду Херсонської області від 05 січня 2012 року у справі № 2107/2-а-4127/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/20622605>.

145. Хариш М. С. Про правову обізнаність громадян України щодо сфери діяльності інститутів громадянського суспільства / М.С. Хариш // Митна справа. – Львів, 2014. – № 1 (91), ч. 2. – С. 20–25.

146. Для чего создаются общественные объединения. Изд. второе, испр. и дополн. – Кишинев : ВІОТІСА, 2001. – 143 с.

147. Ратцен Д., Мур Д., Дарем М. Правові основи діяльності некомерційних організацій в Центральній та Східній Європі / Дуглас Ратцен, Девід Мур, Майкл Дарем // Громадянське суспільство. – 2009. – № 4 (11). – С. 26–32.

148. Конституції нових держав Європи та Азії / Упоряд. С. Головатий. – К. : Укр. Правн. Фондація. Вид-во «Право», 1996. – 544 с.

149. Об общественных объединениях: Федеральный закон Российской Федерации от 19 мая 1995 г. № 82-ФЗ (с изменениями и дополнениями по состоянию на 20.07.2012 г.) // Собрание законодательства Российской Федерации. – Издательство «Юридическая литература», 22 мая 1995. – № 21. – Ст. 1930.

150. Об общественных объединениях: Закон Республики Беларусь от 04 октября 1994 г. № 3254-XII (с изменениями и дополнениями по состоянию на 19.11.2013 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=V19403254&p2={NRPA}>.

151. Об общественных объединениях: Закон Республики Молдова от 17 мая 1996 г. № 837-XIII (с изменениями и дополнениями по состоянию на 11.07.2012 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3285.

152. Об общественных объединениях: Закон Республики Казахстан от 31 мая 1996 г. № 3-I (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24.12.2012 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005615.

153. Об общественных объединениях в Республике Узбекистан: Закон Республики Узбекистан от 15 февраля 1991 г. № 223-XII (с изменениями и дополнениями по состоянию на 31.12.2008 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=6230.

154. основополагающие принципы статуса неправительственных организаций в Европе Решение Комитета Министров Совета Европы 837-ое заседание – 16 апреля 2003 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hub.coe.int/>.

155. О некоммерческих организациях: Федеральный закон Российской Федерации от 12 января 1996 г. № 7-ФЗ (с изм. и доп., вступ. в силу с 10.01.2014 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.consultant.ru.

156. О некоммерческих организациях: Закон Кыргызской Республики от 15 октября 1999 г. № 111 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://minjust.gov.kg/?page_id=13050.

157. О негосударственных некоммерческих организациях: Закон Республики Узбекистан от 14 апреля 1999 г. № 763-I // Ведомости Олий Мажлиса Республики Узбекистан. – 1999 г. – № 5 – Ст. 115.

158. О некоммерческих объединениях: Закон Эстонской Республики от 06 июня 1996 г. // ПАЭ. – 1996 г. – № 41 – Ст. 811.

159. Об общественных организациях и их объединениях: Закон Латвийской Республики от 15 декабря 1992 г. // Ханин Ж. Общественные организации. Тематическая подборка нормативных документов № 1 за период с 30.08.91 г. по 04.10.2000 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakoni.ves.lv/ObshOrga.htm>.

160. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі від 05 липня 2002 р. (прийнято учасниками багатосторонньої зустрічі, організованої Радою Європи) // Юридичний вісник України. – № 50. – 14-20 грудня 2002 р.

161. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно правового статусу неурядових організацій в Європі № CM/Rec (2007) 14[1]: прийнято Комітетом Міністрів 10 жовтня 2007 р. на 1006-му засіданні заступників Міністрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.lawngno.net.

162. Хартія Основних прав Європейського Союзу: Міжнародний документ від 07 грудня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524.

163. Марченко О. М., Томаневич Л. М. Теорія організації: навчальний посібник / О. М. Марченко, Л. М. Томаневич. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. – 360 с.

164. Додух О. Як захистити гідність. Практика розгляду справ про захист честі та ділової репутації // Юридична Газета. – № 5 (451). – 03 лютого. – 2015.

165. Словник української мови. Том четвертий. І-М. – К. : Видавництво «Наукова думка», 1973. – 840 с.

166. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III (редакція від 11 серпня 2013 р., підстава 406-18) // Відомості Верховної

Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.

167. Адміністративне право України: словник термінів / За заг. ред. Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова; Держ. вищ. навч. закл. «Запорізь. нац. ун-т». – К. : Ін Юре, 2014. – 520 с.

168. Про телекомунікації: Закон України від 18.11.2003 р. № 1280-IV (редакція від 01 березня 2016 р., підстава 794-19) // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.

169. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25 червня 1993 р. № 3322-XII (редакція від 19 квітня 2014 р., підстава 1170-18). – Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 33. – Ст. 345.

170. Загальна декларація прав людини прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року: Міжнародний документ від 10.12.1948 р. // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 93. – Ст. 89.

171. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Зі змінами та доповненнями, внесеними протоколом № 11 від 11 травня 1994 р., протоколом № 14 від 13 травня 2004 р.): Міжнародний документ від 04.11.1950 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13, / №32. – Ст. 270.

172. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

173. Рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012 у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень ч.1, 2 ст. 32, ч. 2, 3 ст. 34 Конституції України // Відом. Верх. Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 60.

174. Ковальчук Т. Т. Сучасний інформаційний ринок (концептуально-пізнавальний контекст) / Т. Т. Ковальчук, І. Ю. Марко, Є. І. Марко. – К. : Знання, 2011. – 255 с.

175. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31 березня 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>.

176. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27 лютого 2009 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 3. – Стор. 7.

177. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 р. № 2782-ХІІ (редакція від 01 січня 2016 р. підстава 917-19) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.

178. Абрамов Л.К., Азарова Т.В. Інформаційний компонент діяльності НДО. – Кіровоград : ІСКМ, 2009 – 80 с.

179. Економіка від А до Я: Понятійно-термінол. слов. / О.В. Куроченко, М.А. Копнов, В.П. Сладкевич та ін. – К. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. – 368 с.

180. Бачило И. Л. Информационное право: основы практической информатики. Учебное пособие. – М., 2001. – 352 с.

181. Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства: монографія / В. С. Цимбалюк. – К. : «Освіта України», 2011. – 426 с.

182. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію»: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2938-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 313.

183. Цьвок М. С. Про інформаційну діяльність недержавних громадських організацій в Україні / М. С. Цьвок // Митна справа. – Львів, 2015. – № 1 (97), ч. 2. – С. 158–164.

184. Калюжний В.В. Інтелектуальна власність в інноваційній діяльності. Словник-довідник термінів та визначень: [навчальний термінологічний посібник]. – Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2013. – 264 с.

185. Словник термінів і понять, що вживаються у чинних нормативно-правових актах України / Упорядники: Богачова О. В., Винокуров К. С., Крусь Ю. І., Менюк О. А., Менюк С. А.; відповідальні редактори – Сіренко В. Ф.,

Станік С. Р. – К. : «Оріяни», 1999. – 502 с.

186. Гаєвець М. В. Термінологічний словник-довідник з цивільного законодавства / Упорядники: Гаєвець М. В., Горіславська І. В., Канарик Ю. С., Науменко В. В., Панькова Л. О., Поліно Н. А., Шевчук О. В.; За заг. ред.: д.ю.н. Світличного О. П. – К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2013. – 602 с.

187. Словник законодавчих термінів. – К.: Вид. «Основа», 2000. – 608 с.

188. Популярна юридична енциклопедія / Кол. авт: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко... В. С. Ковальський (кер.) та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 528 с.

189. Коваленко В. В. Громадські організації в Україні: взаємодія між трьома секторами / В. В. Коваленко, О. О. Юлдашев. – К. : МАУП, 2007. – 224 с.

190. Декларація Комітету Міністрів Ради Європи про свободу політичних дебатів у засобах масової інформації від 12 лютого 2004 р. схвалена на 872-му засіданні Комітету Міністрів Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/verhovna-rada/2004-02-16/5187>.

191. Як спілкуватися із засобами масової інформації: Посібник для громадських організацій. За ред. Сари Сілвер. Укр. ред. О. Сидоренка. – 2-ге вид. – К. : Центр інновацій та розвитку, 2000. – 90 с.

192. Суспільство, людина, право: сучасні дослідження актуальних проблем: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін. ; за ред. О. Г. Данильяна. – Х. : Право, 2014. – 392 с.

193. Інформаційно-комунікаційні технології для мереж громадських організацій. – К., 2003. – 13 с.

194. Загорський В. С. Взаємовідносини місцевих органів влади з громадськістю [Текст] : навч. посіб. / В. С. Загорський, А. Й. Серант, Л. М. Усаченко. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 192 с.

195. Журналістика: словник-довідник / авт.-уклад. І. Л. Михайлин. – К. : Академвидав, 2013. – 320 с.

196. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку: монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін.; за

ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2013. – 536 с.

197. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку / За заг. ред. Ф. М. Рудича. – К. : Парламентське вид-во, 2006. – 412 с.

198. Колодій А. Ф. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні. Монографія. – Львів : Видавництво «Червона Калина», 2002. – 276 с.

199. Левенець Ю. А. Держава у просторі громадянського суспільства. – К. : Освітня книга, 2006. – 272 с.

200. Брижко В. М. Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин: монографія. – К. : ТОВ «Пан Тот», 2009. – 415 с.

201. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 539/97-ВР (редакція від 10 квітня 2015 р., підстава 271-19) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 49. – Ст. 299.

202. Про додаткові заходи щодо поліпшення інформаційної діяльності: Розпорядження Президента України від 05 жовтня 1998 р. № 514/98-рп // Урядовий кур'єр. – 1998. – 15 жовтня.

203. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 04 лютого 1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – Ст. 181.

204. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 09 січня 2007 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.

205. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р // Урядовий кур'єр. – 2013. – 13 червня. – № 105.

206. Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України 2002-2011 роки: Звіт за даними дослідження / Автори-упорядники: Любов Паливода, Софія Голота – К. : [БФ «Творчий центр ТЦК»], 2013. – 118 с.

207. Студеникин С. С., Власов В. А., Евтихеев И. И. Советское административное право. – М. : Государственное издательство юридической литературы, 1950. – 439 с.

208. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних: Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 28 січня 1981 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 58. – Ст. 1994.

209. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція): ООН; Конвенція, Перелік, Міжнародний документ від 25 червня 1998 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 33. – Ст. 1191.

210. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства: Великобританія, Німеччина, Італія [...]; Хартія, Міжнародний документ від 22 липня 2000 р. // Дипломатический вестник. – 2000. – № 8. – С. 51 – 56.

211. Конвенція про кіберзлочинність: Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 23 листопада 2001 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 65. – Ст. 2535.

212. Рекомендації Ради Європи № R (2002)2 від 21 лютого 2002 р. «Про доступ до офіційних документів»: Рада Європи, Комітет Міністрів Ради Європи; Рекомендації, Міжнародний документ від 21 лютого 2002 р. № R(2002)2 // «Правова інформація». – 2009. – № 4 (24).

213. Марущак А. І. Інформаційне право. Доступ до інформації : Навч. посібник. – К. : КНТ, 2007. – 532 с.

214. Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика: монографія / О. А. Баранов. – К. : Едельвейс, 2014. – 434 с.

215. Борисова Л. В. Правові засади захисту інформації: навч. посіб. / Л. В. Борисова, М. Ф. Логвиненко ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2013. – 212 с.

216. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI (редакція від 01 травня 2015 р., підстава 319-19) // Відомості Верховної

Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.

217. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР (редакція від 01 січня 2016 р. підстава 917-19, 928-19) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 50. – Ст. 302.

218. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 04 лютого 1998 р. № 75/98-ВР (редакція від 11 серпня 2013 р., підстава 406-18). – Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27. – Ст. 182.

219. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22 травня 2003 р. № 852-IV (редакція від 28 червня 2015 р., підстава 222-19). – Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 276.

220. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV (редакція від 30 вересня 2015 р., підстава 675-19). – Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 275.

221. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25 червня 1993 р. № 3322-XII (редакція від 19 квітня 2014 р., підстава 1170-18). – Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 33. – Ст. 345.

222. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 539/97-ВР (редакція від 10 квітня 2015 р. підстава 271-19) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 49. – Ст. 299.

223. Про страховий фонд документації України: Закон України від 22 березня 2001 р. № 2332-III (редакція від 12 грудня 2012 р., підстава 5461-17). – Відом. Верх. Ради України. – 2001. – № 20. – Ст. 101.

224. Про обов'язковий примірник документів: Закон України від 09 квітня 1999 р. № 595-XIV (редакція від 13 січня 2016 р., підстава 927-19). – Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22-23. – Ст. 199.

225. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3689-XII (редакція від 21 травня 2015 р., підстава 5460-17). – Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 36.

226. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759-ХІІ (редакція від 31 грудня 2015 р. підстава 856-19) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.

227. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ (редакція від 13 січня 2016 р. підстава 927-19) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.

228. Про інформаційні агентства: Закон України від 28 лютого 1995 р. № 74/95-ВР (редакція від 21 травня 2015 р. підстава 317-19) // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 13. – Ст. 83.

229. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22 грудня 2005 р. № 3262-ІV (редакція від 28 березня 2015 р., підстава 192-19). – Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 15. – Ст. 128.

230. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-ІV (редакція від 02 грудня 2012 р., підстава 5463-17). – Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.

231. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-ХІІ (редакція від 09 серпня 2015 р., підстава 576-19). – Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – Ст. 93.

232. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 05 липня 1994 р. № 80/94-ВР (редакція від 19 квітня 2014 р., підстава 1170-18). – Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 31. – Ст. 286.

233. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-ІІІ (редакція від 18 травня 2016 р., підстава 935-19) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.

234. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-ІV (редакція від 07 серпня 2015 р., підстава 630-19) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

235. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність: Закон України від 07 вересня 2005 р. № 2824-ІV (редакція від 14 жовтня 2010 р., підстава 2532-17). –

Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 5-6. – Ст. 71.

236. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3475-IV (редакція від 09 грудня 2015 р., підстава 766-19) // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 258.

237. Про захист персональних даних: Закон України від 01 червня 2010 р. № 2297-VI (редакція від 30 вересня 2015 р., підстава 675-19) // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.

238. Про затвердження Положення про формування та виконання Національної програми інформатизації: постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 1998 р. № 1352 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 35. – Ст. 31.

239. Про затвердження Порядку формування та виконання регіональної програми і проекту інформатизації: постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2000 р. № 644 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 16. – Ст. 669.

240. Про затвердження Порядку формування та виконання галузевої програми і проекту інформатизації: постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2001 р. № 1702 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 51. – Ст. 2301.

241. Про затвердження Порядку проведення експертизи Національної програми інформатизації та окремих її завдань (проектів): постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2002 р. № 1048 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 30. – Ст. 1423.

242. Про адміністрування домену «UA»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 липня 2003 р. № 447-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=226618731>.

243. Про Доктрину інформаційної безпеки України: проект Указу Президента України станом на 12 червня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела : http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=113319&cat_id=61025.

244. Про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації,

які містять службову інформацію: постанова Кабінету Міністрів України від 27 листопада 1998 р. № 1893 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 48. – Стор. 31.

245. Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах: постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2006 р. № 373 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 13. – Ст. 878.

246. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (редакція від 30 січня 2016 р., підстава 948-19). – Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 14-15, № 16-17. – Ст. 133.

247. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента України від 10 червня 1997 р. № 503/97 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 24. – Стор. 11.

248. Манжай О. В. Правові засади захисту інформації: навчальний посібник / О.В. Манжай. – Харків : НікаНова, 2014. – 104 с.

249. Настюк В. Я. Адміністративно-правовий захист інформації : проблеми та шляхи вирішення : монографія / В. Я. Настюк, В. В. Бєлєвцева. – К. : Ред. журн. «Право України» ; Х. : Право, 2013. – 128 с.

250. Лосєв І. Інформаційне безсилля // «Тиждень». – 2014. – 20 серпня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/116839>.

251. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 1 : А-Г. – 672 с.

252. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків : Право, 2009. – 584 с.

253. Лук'янець Д. М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання: Монографія. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 367 с.

254. Гусак Н. Любая ли ответственность юрлицу к лицу? / Юридическая

практика. – 1999. – № 15 (97). – С. 6.

255. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб) № 7-рп/2001 від 30 травня 2001 р. (Справа № 1-22/2001) // Офіційний вісник України. – 2001. – № 24. – Ст. 1076.

256. Алексеев С. С. Теория права. – М. Издательство БЕК, 1994. – 224 с.

257. Відповідальність у публічному праві: монографія / [П. Андрушко, І. Безклубий, А. Берлач та ін.]; за заг. ред. І. Безклубого. – К. : Грамота, 2014. – 496 с.

258. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: Підручник. – К. : Кондор, 2005. – 609 с.

259. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. – Вид. 10-е доповнене. – Львів : Край, 2008. – 224 с.

260. Коваль Л. В. Адміністративне право : курс лекцій для студ. юрид. вуз. та ф-тів / Л. В. Коваль. – К. : Вентурі, 1998. – 208 с.

261. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навчальний посібник / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 256 с.

262. Адміністративна відповідальність в Україні: Навчальний посібник / За заг. ред. доц. А. Т. Комзюка. 2-е вид., перероб. і доп. – Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. – 99 с.

263. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навчальний посібник / С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2007. – 624 с.

264. Грищук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження монографія / В. К. Грищук, О. Ф. Пасека. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. – 2013. – 248 с.

265. Відповідальність у праві: монографія / [І. Безклубий, С. Бобровник, І. Гриценко та ін.]; за заг. ред. І. Безклубого. – К. : Грамота, 2014. – 448 с.

266. Примак В. Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: монографія / В. Д. Примак. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 429 с.

267. Резніченко С. В., Церковна О. В. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди: теорія і практика: монографія / С. В. Резніченко, О. В. Церковна. – Одеса : ОДУВС, 2009. – 187 с.

268. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч. : У 2 т. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – Т. 1. Загальна частина. – 696 с.

269. Ясечко С. В. Цивільно-правова відповідальність за порушення права на інформацію: монографія / С. В. Ясечко. – Харків : Ніка Нова, 2013. – 248 с.

270. Дмитренко Ю. П. Трудове право України: підручник / Ю. П. Дмитренко. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 624 с.

271. Трудове право України: Навчальний посібник. – Вид. 3-тє, перероб. і доп. / За ред. П. Д. Пилипенка. – К. : Істина, 2010. – 208 с.

272. Серeda В. В. Дисциплінарна відповідальність в адміністративних публічно-правових відносинах : проблеми теорії та практики : монографія / В. В. Серeda ; Міністерство внутрішніх справ України, Національна академія внутрішніх справ. – Харків : Ніка Нова, 2013. – 358 с.

273. Лук'янець Д. М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми правореалізації : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Дмитро Миколайович Лук'янець; Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2007. – 35 с.

274. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.

275. Адміністративне право України : навчальний посібник / за заг. ред. Т. О. Коломoeць, Г. Ю. Гулевської. – К. : Істина, 2007. – 216 с.

276. Колесниченко Ю. Ю. Административная ответственность юридических

лиц : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Юрий Юрьевич Колесниченко. – Москва, 1999. – 170 с.

277. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.

278. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України : навчально-методичний посібник / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла. – 3-тє вид., переробл. і допов. – Одеса : Юрид. л-ра, 2006. – 488 с.

279. Макаренко А. В. Адміністративне право : навч.-метод. посіб. для самот. вивч. дисц. / А. В. Макаренко. – К. : КНЕУ, 2008. – 264 с.

280. Благодарний А. Особливості адміністративної відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері / Адміністративне право, 2009. – № 11. – С. 123–126.

281. Цивільне право України: навчальний посібник / [С. П. Рабинович ... [та ін.] ; за редакцією Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера] ; Міністерство внутрішніх справ України, Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 467 с.

282. Про звернення громадян: Закон України від 02 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР (редакція від 01 січня 2016 р., підстава 834-19, 835-19) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.

283. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-ХІІ (редакція від 01 січня 2016 р., підстава 1314-18) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 30. – Ст. 379.

284. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50.

ДОДАТКИ

Додаток А

УЗАГАЛЬНЕНІ ДАНІ
проведеного анкетування за темою дисертації:
«Інформаційно-правове забезпечення діяльності
недержавних громадських організацій в Україні»

Загальна кількість опитаних – 349.

1. Вкажіть що, на Вашу думку, є інформаційним забезпеченням діяльності недержавних громадських організацій?

1.1	Це механізм одержання, використання, поширення, збереження та захисту інформації недержавною громадською організацією в процесі її діяльності та в межах її компетенції	139	39,8%
1.2	Це право на вільний доступ і поширення інформації в межах компетенції недержавної громадської організації	159	45,5%
1.3	Це доступ недержавних громадських організацій до службової, конфіденційної та таємної інформації	51	14,6%
1.4	Інше	0	0%

2. Чи знайоме Вам поняття «третій сектор»?

2.1	Так, це сукупність недержавних об'єднань громадян, які прагнуть допомогти собі та іншим, не ставлячи за мету одержання прибутку	88	25,2%
2.2	Так, це група країн із низьким рівнем економічного розвитку	78	22,5%
2.3	Ніколи не чув/ла і не розумію цього поняття	183	52,4%

3. Чи є Ви на даний момент, або були в минулому членом певної недержавної громадської організації?

3.1	Так, я є членом недержавної громадської організації	46	13,1%
3.2	Так, я був/ла членом недержавної громадської організації	47	13,4%
3.3	Ні, я не належу до жодної недержавної громадської організації, але бажаю вступити до неї	82	23,4%
3.4	Ні, я не належу до жодної недержавної громадської організації і ніколи не задумувався/лась про членство в ній	174	49,8%

4. Чому, на Вашу думку, люди вступають в недержавні громадські організації?

4.1	Тому що це відповідає переконанням, інтересам людини, дає можливість спілкування з однодумцями	172	49,2%
4.2	Тому що це дає можливість мати певні матеріальні і фінансові вигоди	46	13,1%
4.3	Тому що це дозволяє людині підвищити свою професійну кваліфікацію	40	11,4%
4.4	Тому що це корисний спосіб організації дозвілля	41	11,7%
4.5	Не розумію з якою метою люди вступають до недержавних громадських організацій	50	14,3%

5. Чому, на Вашу думку, люди не хочуть вступати до недержавних громадських організацій?

5.1	Тому що це забирає багато часу	118	33,8%
5.2	Тому що участь в недержавній громадській організації не приносить ніякої користі	100	28,6%
5.3	Тому що про них немає інформації	131	37,5%
5.4	Інше	0	0%

6. Які з вказаних обставин Ви віднесли б до недоліків діяльності недержавних громадських організацій?

6.1	Відсутність фінансової підтримки з боку органів державної влади та місцевого самоврядування	106	30,3%
6.2	Відсутність інформації щодо їх діяльності	81	23,2%
6.3	Недосконале законодавче середовище в межах якого вони діють	59	16,9%
6.4	Низький рівень громадської активності	103	29,5%
6.5	Інше	0	0%

7. Які з вказаних громадських організацій Вам знайомі?

7.1	ВГО «Союз юристів України»	77	22%
7.2	ГО «Самопоміч»	116	33,2%
7.3	НСОУ «Пласт»	153	43,8%
7.4	AISEC у Львові	52	14,8%
7.5	БЮТ (Батьківщина)	176	50,4%
7.6	Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка	177	50,7%
7.7	ВО «Свобода»	190	54,4%

8. Вкажіть з яких джерел Ви дізналися про зазначені вище громадські організації?

8.1	Заходи та акції проведені організаціями	88	25,2%
8.2	Телебачення	191	54,7%
8.3	Інтернет мережа	139	39,8%
8.4	ЗМІ (газети, журнали)	148	42,4%
8.5	Радіо	88	25,2%
8.6	Друзі та знайомі	90	25,7%

9. Чи звертались Ви особисто, або хтось з Ваших знайомих за допомогою чи консультацією до недержавних громадських організацій, або брали участь у заходах, які проводились ними?

9.1	Так	176	50,4%
9.2	Ні	173	49,6%

10. Якщо так, то з якою метою?

10.1	Отримання консультації юриста, психолога, соціального працівника	34	9,7%
10.2	Одержання матеріальної допомоги, фінансової підтримки	27	7,7%
10.3	Захисту порушених прав	53	15,1%
10.4	Участь у заходах організованих недержавними громадськими організаціями	62	17,7%

11. Як Ви вважаєте, які недержавні громадські організації є, на сьогоднішній день, найбільш потрібними для українського суспільства?

11.1	Організації, створені для вирішення соціальних проблем певних груп населення (дітей-сиріт, інвалідів, пенсіонерів, багатодітних сімей і т.д.)	169	48,4%
------	---	-----	-------

11.2	Дитячі та молодіжні громадські організації, які займаються вихованням молоді	135	38,6%
11.3	Громадські організації захисту прав та інтересів громадян	123	35,2%
11.4	Організації, діяльність яких спрямована на захист навколишнього природного середовища	91	26%
11.5	Організації сприяння розвитку підприємництва та професійні об'єднання	41	11,7%
11.6	Спортивні громадські організації	84	24%
11.7	Науково-освітні громадські організації	59	16,9%
11.8	Інше	0	0%

12. Чи відоме Вам поняття «лобізм»?

12.1	Так, це механізм впливу неурядових організацій на процес прийняття рішень органами державної та місцевої влади	127	36,3%
12.2	Так, це підкуп посадових осіб приватними особами	69	19,7%
12.3	Ніколи не чув/ла і не розумію цього поняття	153	43,8%

13. Чи потрібно, на Вашу думку, легалізувати лобізм в Україні?

13.1	Так	58	16,6%
13.2	Ні	138	39,5%

14. Що, на Вашу думку, може покращити діяльність недержавних громадських організацій?

14.1	Забезпечення їх фінансової підтримки за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів	131	37,5%
------	---	-----	-------

14.2	Поширення інформації про їхню діяльність через ЗМІ	124	35,5%
14.3	Удосконалення законодавства у сфері діяльності недержавних громадських організацій	97	27,7%
14.4	Стимулювання громадської активності	137	39,2%
14.5	Залучення громадських організацій до формування та реалізації державної політики	51	14,6%
14.6	Використання недержавними громадськими організаціями «грантів»	31	8,8%
14.7	Інше	0	0%

15. Як Ви вважаєте, створення якого спільного інформаційного ресурсу є необхідним для недержавних громадських організацій?

15.1	Веб-ресурсу	153	43,8%
15.2	Телепередачі	139	39,8%
15.3	Газети	87	24,9%
15.4	Журналу	55	15,7%
15.5	Радіопередачі	54	15,4%

16. Чи доцільно, на Вашу думку, передбачати відповідальність за порушення законодавства про інформацію недержавними громадськими організаціями?

16.1	Так	273	78,3%
16.2	Ні	76	21,7%
16.3	Інше	0	0%

**КІЛЬКІСТЬ ЛЕГАЛІЗОВАНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ГРОМАДЯН
В УКРАЇНІ ЗА ПЕРІОД З 2007 ДО 2014 Р.Р.**

Вид громадської організації	Роки							
	2007 ¹	2008 ²	2009 ³	2010 ⁴	2011 ⁵	2012 ⁶	2013 ⁷	2014 ⁸
1. Громадські рухи	10	10	10	18	24	25	315	182
2. Об'єднання національних та дружніх зв'язків	164	171	172	177	183	183	2290	1727
3. Молодіжні об'єднання (в т. ч. студентські, дитячі та жіночі організації)	186	202	208	217	224	232	5450	4765
4. Об'єднання ветеранів та інвалідів (в т. ч. ветеранів та інвалідів війни)	80	83	90	93	103	106	4183	3557
5. Об'єднання професійної спрямованості	526	558	584	645	703	707	6726	6311

¹ Статистичний щорічник України за 2007 рік / Державний комітет статистики України. – К., 2008. – С. 22.

² Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України. – К., 2009. – С. 23.

³ Україна у цифрах 2009. Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К.: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – С. 19.

⁴ Україна у цифрах 2010. Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. – К., 2011. – С. 18.

⁵ Україна у цифрах 2011. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К., 2012. – С. 18.

⁶ Україна у цифрах 2012. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К., 2013. – С. 18.

⁷ Україна у цифрах 2013. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К., 2014. – С. 18.

⁸ Україна у цифрах 2014. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К., 2015. – С. 24.

6. Об'єднання (товариства) охорони природи (екологічні)	62	65	72	77	81	84	1968	1869
7. Об'єднання (товариства) охорони пам'яток історії та культури	4	4	4	8	8	8	589	488
8. Оздоровчі та фізкультурно- спортивні об'єднання	330	351	376	409	430	433	11900	1072
9. Об'єднання по захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС	37	37	37	37	37	37	548	477
10. Науково- технічні товариства, творчі об'єднання	154	155	156	158	162	162	826	741
11. Освітні, культурно-виховні об'єднання	208	211	221	227	235	236	4049	3861
12. Інші громадські організації	857	964	1111	1208	1276	1448	25320	23904
Всього:	2618	2811	3041	3274	3466	3661	64164	48954

МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРА В ЄВРОПІ ¹

№ п/п	Назва моделі	Характеристика моделі	Рівні	
			Незалеж- ності	Інституціо- налізації
1.	Корпоратистська (континенталь- на)	Громадські організації беруть активну участь у наданні соціальних послуг і можуть бути їх основними постачальниками. Водночас держава бере на себе фінансування надання послуг. Підтримка громадського сектора значною мірою залежить від держави	менш незалежна	Більш інституціо- налізована
2.	Ліберальна (англосаксонсь- ка)	Громадські організації беруть активну участь у наданні соціальних послуг, однак вони менше залежать від держави. Мають міцні зв'язки з громадами, а їхні власні активи дають їм змогу відстоювати власні інтереси	більш незалежна	більш інституціо- налізована

3.	Соціал-демократична (скандинавська)	Основним постачальником послуг є держава, а громадські організації виконують представницькі функції, не беручи участі у наданні соціальних послуг. Всі соціальні послуги фінансуються та постачаються державою. Водночас громадські організації беруть участь у формуванні політики як на місце-вому, так і центральному рівнях	більш незалежна	менш інституціоналізована
4.	Модель, яка застосовується в країнах, що розвиваються (Середземномор'я і Центральної та Східної Європи)	Низький рівень державного фінансування, ігнорування громадських організацій або їх залежність, переважання традицій, родинних зв'язків або політичних інтересів у фінансуванні й участі громадських організацій у наданні соціальних послуг.	менш незалежна	менш інституціоналізована

¹Національні та міжнародні механізми фінансування громадянського суспільства. Міжнародні заходи зміцнення довіри між державою та громадянським суспільством. – К.: Фенікс, 2011. – С. 125-128.

ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ¹

№ п/п	Країна	Правова база, яка гарантує доступ до інформації	Джерело доступу до правової інформації
1	2	3	4
1	Австрія	<ul style="list-style-type: none"> – Фундаментальний закон про обов'язок надання інформації; – Закон про обов'язок надавати інформацію 	<ul style="list-style-type: none"> – веб-портал «Help» (http://help.gv.at); – федеральна он-лайн система законодавчої інформації http://www.ris.bka.gv.at
2	Болгарія	<ul style="list-style-type: none"> – Закон про доступ до публічної інформації; – «Програма доступу до інформації» (AIP) 	<ul style="list-style-type: none"> – прямі он-лайн трансляції засідань муніципальної ради Софії; – Інтернет-сайти органів виконавчої влади
3	Великобританія	<ul style="list-style-type: none"> – Закон про свободу інформації; – Кодекс практики виконання державними органами своїх функцій 	<ul style="list-style-type: none"> – он-лайн-платформа: центр надання інформації, он-лайн послуги, опитування громадської думки з питань, винесених на широке обговорення (www.direct.gov.uk)
4	Естонія	<ul style="list-style-type: none"> – Конституція; – Закон про публічну інформацію 	<ul style="list-style-type: none"> – веб-сторінка Податково-митного департаменту Естонії (www.emta.ee);

			– система «X-Road» («Перехрестя»); – веб-портал «Сьогодні я приймаю рішення»
5	Нідерланди	– Закон про урядову інформацію	– програма «e-Citizen»; – урядові веб-сайти з дотриманням набору Web-стандартів
6	Словенія	– Постанова уряду про надання публічної інформації	– урядові каталоги публічної інформації, розміщені на урядових веб-сайтах

¹Національні та міжнародні механізми фінансування громадянського суспільства. Міжнародні заходи зміцнення довіри між державою та громадянським суспільством. – К.: Фенікс, 2011. – С. 266–273.